

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARA YÖNELİK
ÇALIŞMALARI: HAYAT VAKFI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeliha KARAL DÖNMEZ

İstanbul
Aralık, 2019

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SOKAKTA
ÇALIŞAN ÇOCUKLARA YÖNELİK ÇALIŞMALARI: HAYAT
VAKFI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeliha KARAL DÖNMEZ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Sena ÖKSÜZ

İstanbul
Aralık, 2019

TEZ ONAYI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Sena Öksüz

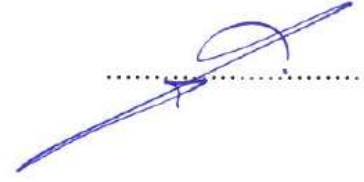
.....

Üye Doç. Dr. Emel YEŞİLKAYALI

.....

Üye Dr. Öğr. Üyesi Abdulkhakim BEKİ

.....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Ömer ÇAHA
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Sokakta Çalışan Çocuklara Yönelik Çalışmaları: Hayat Vakfı Örneği**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Zeliha KARAL DÖNMEZ

ÖNSÖZ

Tez danışmanım Dr. Sena Öksüz'e gösterdiği ilgi ve desteği için, Doç. Dr. Faruk Taşçı'ya tez sürecime sağladığı katkıdan dolayı teşekkür ederim. Hayatım boyunca aldığım kararlarda yanımda olan ve bana destek veren, isimlerini sayamayacağım kadar geniş olan aileme, yüksek lisans sürecim boyunca destek olup yüreklendiren dostlarıma teşekkürlerimi sunarım. Son olarak çalışmamın her aşamasını benimle paylaşan ve bu çalışmayı yapmama fırsat tanıyan oğlum Ali'ye, yanımda olduğu ve bana olan desteğini hiç eksik etmediği için eşim Emre'ye teşekkür ederim.

Zeliha KARAL DÖNMEZ

İstanbul, 2019

ÖZET

TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARA YÖNELİK ÇALIŞMALARI: HAYAT VAKFI ÖRNEĞİ

Zeliha KARAL DÖNMEZ

Yüksek Lisans, Sosyal Hizmet

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Sena ÖKSÜZ

Aralık-2019, 89 Sayfa

Ülkemizde sokakta yaşayan ve çalışan çocukların sayılarının her geçen gün arttığı tahmin edilmekte ve araştırmacılar tarafından gerekli önlemlerin alınmaması durumunda bu olgunun toplumda açtığı yaraların giderek derinleşeceğine dikkat çekilmektedir. Sokakta olmalarının başlıca nedenleri, ekonomik krizler, göçler, gelir dağılımı adaletsizliği ve buna bağlı yoksulluk, aile içinde yaşanan ihmal ve istismar şeklinde açıklanan bu kitlenin sorunlarının iyi teşhis edilmesi ve bu sorunlara sağlıklı çözümler üretilmesi konusunda toplumun hemen bütün kesimlerine görevler düştüğü açıktır.

Bu denli önemli bir olgunun belirli bir yönüne ışık tutma düşüncesiyle ülkemizdeki sivil toplum kuruluşlarının sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusuna ne ölçüde eğildiklerini araştırmak amacıyla bu tez çalışmasının konusu, ülkemizde sivil toplum kuruluşlarının sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sorunu karşısındaki tutum ve faaliyetlerine genel bakış yaptıktan sonra, bu alanda sokakta çalışan çocuklara yönelik çalışmalar yapan Hayat Vakfı’nın projelerinin incelenmesi, elde edilen veriler ışığında bir sivil toplum kuruluşu olarak Hayat Vakfı’nın söz konusu sorunun çözülmesine sağladığı katkıların değerlendirilmesi şeklinde sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın amacı, toplumsal bir sorun olarak kabul edilen sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusu karşısında sivil toplum kuruluşlarının bu sorunla mücadele konusunda ne kadar rol üstlendiğine, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik çalışmaların yeterli olup olmadığına ilişkin genel tespitler yanında Hayat Vakfı’nın bu alandaki projelerin değerlendirilmesiyle ulaşılan sonuçlar ışığında konu ile ilgili farkındalık oluşturmaktır.

Tezde, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının sayıları ve faaliyet alanları resmi veriler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. 2019 yılı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü verilerine göre 116.682 dernek, 2018 yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü verilerine göre 5.158 vakıf bulunmaktadır. Faaliyet alanlarına göre dernekler incelendiğinde, en az yoğunluğun yaşlı ve çocuğa yönelik faaliyetlerde olduğu, her iki kesime yönelik 328 derneğin 233'ünün çocuklara yönelik faaliyet gösterdiği görülmektedir. İsminden sadece çocuğa veya belirli çocuk sorunlarına yönelik kurulduğu anlaşılan bazı vakıflar bulunmakla birlikte, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün verilerinde, vakıfların hedef kitlelerine göre ayrıma tâbi tutulduğu tabloda gençlere ve çocuklara birlikte yer verildiğinden, hedef kitlesi sadece çocuk olan vakıflarla ilgili sayısal bir veri yer almamaktadır. Bu kurumun 2017 yılı verilerine göre 4.870 vakıftan 3.720'sinin hedef kitlesinde gençler ve çocuklar yer alırken sadece çocuk ve gençlere yönelik faaliyette bulunan vakıf sayısı 865'dir.

Ne var ki yapılan araştırmanın sonucunda sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarının yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Yine yapılan literatür taraması sonucunda, isminde sokak çocuğu ibaresi geçen ve kuruluş amacı sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik faaliyette bulunmak olan sivil toplum kuruluşlarının, hedefleri doğrultusunda bu çocuklara yönelik faaliyet veya projelerinin çok sınırlı kaldığı ve doyurucu içerikte olmadığı da dikkat çekmektedir. Bu noktada Hayat Vakfı'nın 1998 yılından bu yana sokakta çalışan çocuklara yönelik hayata geçirdiği projeler sivil toplum kuruluşları adına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Yapılan araştırmada bu projelere alternatif bir projeye rastlanmamış, sivil toplum kuruluşlarının sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sorunu karşısında yeterli farkındalığa sahip olmadıkları yönünde bir sonuca varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Çocuk, Sokakta yaşayan ve çalışan Çocuk, Sosyal Hizmet, Hayat Vakfı

ABSTRACT

THE EFFORTS OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS FOR CHILDREN WORKING ON THE STREETS IN TURKEY: THE CASE OF HAYAT FOUNDATION

Zeliha KARAL DÖNMEZ

Master, Social Work

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Sena ÖKSÜZ

December-2019, 89 Pages

It is estimated that the number of children living and working on the streets in our country is increasing day by day and it is pointed out that if the necessary precautions are not taken by the researchers, the wounds caused by this phenomenon will gradually deepen. It is clear that almost all segments of the society have duties in identifying the problems of these children who are on the street because of economic crises, immigration, income distribution injustice and poverty caused by it, neglect and abuse in the family, and producing healthy solutions to these problems.

With the idea of shedding light on a certain aspect of such an important phenomenon, we have tended to investigate the extent to which non-governmental organizations in our country tend to focus on the phenomenon of children living and working on the streets, and the topic of our thesis study is, after giving an overview of the attitudes and activities of non-governmental organizations in Turkey against the problem of children living and working on the streets, the investigation of Hayat Foundations's projects, evaluation of the contributions of Hayat Foundation as a non-governmental organization to the solution of the problem in the light of the data obtained.

The aim of the study is to create awareness about the role of the non-governmental organizations against the problem of children living and working on the streets, the evaluation of sufficiency of the studies concerning these children, in the light of assessments of the projects performed by the Hayat Foundation.

In this thesis, the number and scope of non-governmental organizations in Turkey have been examined in the light of official data. According to the data of the General

Directorate of Civil Society Relations in 2019, there are 116,682 associations and 5,158 foundations according to the data obtained from the General Directorate of Foundations in 2018. When the associations are examined according to their field of activity, it is seen that the least intensity is in the activities for the elderly and children, and 233 out of 328 associations perform activities concerning children. Although there are some foundations whose name imply that they are established only for children or certain children's problems, the data of the General Directorate of Foundations does not include a numerical data on foundations where the target group is only children. According to the 2017 data of this institution, 3,720 out of 4,870 foundations have young people and children in the target group, while 865 are the only foundations active for children and young people.

However, as a result of the research, it was seen that the non-governmental organizations working for children living and working on the streets were almost non-existent. As a result of the literature review, it is also noteworthy that non-governmental organizations whose activities are aimed at children living and working on the streets and whose name include street children, have limited and unsatisfying activities and projects for these children in line with their objectives. At this point, the projects implemented by Hayat Foundation for street children since 1998 are a good example regarding non-governmental organizations. In the research, an alternative project was not found and it was concluded that non-governmental organizations do not have sufficient awareness about the problem of children living and working on the streets.

Keywords: Civil Society, Civil Society Organizations, Children, Children living and working on the street, Social Work, Hayat Foundation

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Problem	3
1.2. Amaç	4
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Sınırlılıklar	5
1.5. Tanımlar	5

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SOKAK TA YAŞAYAN VE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR.....	6
2.1. Sivil Toplum Kuruluşları	6
2.1.1. Sivil Toplumun Tanımı	6
2.1.2. Sivil Toplum Yaklaşımları	7
2.1.3. Sivil Toplum Kuruluşları.....	11
2.1.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri	13

2.1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri	13
2.1.6. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları	15
2.2. Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar	19
2.2.1. Çocuk Kavramının Tanımı	19
2.2.2. Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuk Olgusu.....	21
2.2.3. Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocukların Genel Özellikleri	25
2.2.4. Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuk Olgusunun Temel Nedenleri	28
2.2.5. Sokakta Yaşamının ve Çalışmanın Getirdiği Riskler	35
2.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Hizmet İlişkisi.....	38
2.4. İlgili Araştırmalar.....	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	45
3.1. Araştırmanın Yöntemi.....	45
3.2. Araştırmanın Örneklemi.....	45
3.3. Veri Toplama Araçları.....	45
3.4. Verilerin Toplanması.....	46
3.5. Verilerin Yorumlanması.....	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR	47
4.1. Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuk Olgusu Karşısında Sivil Toplum Kuruluşları.....	47
4.1.1. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Genel Durumu ve Çocuğa Yönelik Faaliyette Bulunan Sivil Toplum Kuruluşları	51
4.1.2. Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllü Çalışanlar.....	59
4.1.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Mali Yapıları.....	61

4.1.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlar	62
4.2. Hayat Vakfı	64
4.2.1. Hayat Vakfı'nın Genel Faaliyetleri	67
4.2.2. Hayat Vakfı'nın Sokakta Çalışan Çocuklara Yönelik Faaliyetleri.....	68
4.2.2.1. Hayat Bağımlılık Kabul Etmez.....	68
4.2.2.2. Çocuklar Sokakta Solması.....	73

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER.....	75
5.1. Sonuç ve Değerlendirme.....	75
5.2. Öneriler.....	78
KAYNAKÇA.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 4.1.1.1: Türkiye’de Yıllara Göre Dernek Sayıları.....	52
Şekil 4.1.1.2: Türkiye’de Yıllara Göre Vakıf Sayıları.....	52
Şekil 4.1.1.3: Türkiye’de Faaliyet Alanlarına Göre Derneklerin Dağılımı.....	53
Şekil 4.1.1.4: 2017 Yılı Verilerine Göre Sektörel Bazda Vakıfların Dağılımı.....	53
Şekil 4.1.1.5: Tüm Dernekler İçerisinde Çocuklara Yönelik Derneklerin Oranı.....	54
Şekil 4.1.1.6: Türkiye’de Çocuk ve Gençlere Yönelik Faaliyet Gösteren Vakıfların Tüm Vakıflara Oranı.....	54
Şekil 4.1.2.7: Hedef Kitlesinde Çocuk ve Gençlerin de Bulunduğu Vakıfların İçinde Sadece Çocuk ve Gençlere Yönelik Faaliyet Gösteren Vakıfların Oranı.....	55
Şekil 4.1.1.8: Türkiye’deki Tüm Dernekler İçinde İstanbul’da Bulunan Derneklerin Oranı.....	56
Şekil 4.1.1.9: Türkiye’de Çocuğa Yönelik Derneklerin İçinde İstanbul’daki Çocuğa Yönelik Derneklerin Oranı.....	56
Şekil 4.1.1.10: Türkiye’deki Tüm Vakıflar İçinde İstanbul’daki Vakıfların Oranı.....	57
Şekil 4.1.1.11: İstanbul’da Sadece Çocuk ve Gençlere Yönelik Faaliyet Gösteren Vakıfların Çocuk ve Gençlere Yönelik Faaliyet Gösteren Tüm Vakıflara Oranı.....	57

KISALTMALAR LİSTESİ

NGO	: (Non- Governmental Organizations) Sivil Toplum Kuruluşları
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BMÇHS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
UNICEF	: (United Nations International Children's Emergency Fund) Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
ILO	: (International Labour Organization) Uluslararası Çalışma Örgütü
WHO	: (World Health Organizations) Uluslararası Sağlık Örgütü
IASSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu
TUSEV	: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
ADAM	: Akademik Eğitim ve Danışmanlık Merkezi
BETİM	: Beşikçizade Tıp ve İnsani İlimler Merkezi
SETİM	: Sağlık Etütleri Merkezi
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
Akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
a.g.e.	: adı geçen eser
vd.	:ve diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Çağımızda, insan hakları, demokrasi, toplum kalkınması, halkın gönüllü teşekküllerle yönetime ve kalkınmaya katılması gibi mevzuların öne çıktığı görülmektedir. Globalleşen dünyada, insanın toplum içindeki yaşama şartlarını insanın eşref-ül mahlukat olma özelliğine uygun şekilde geliştirebilmek asıl hedef olmalıdır (Zaim, 1997: 296).

1980'lerden sonra sosyal refah devletinin etkisinin azalmasıyla birlikte yoksullukla mücadele ve sosyal hizmetlerin sağlanması konusunda, bu kapsamdaki faaliyetlerin devletin güvencesi altında olması gerekliliğini savunanlarla ve bu sorunlarla mücadelenin aileye, cemaatlara ve sivil toplum kuruluşlarına bırakılması gerekliliğini savunanlar arasında ses getiren tartışmalar halen devam etmektedir (Yurttagüler, 2010: 73).

Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısındaki demokratikleşme, yerelleşme, liberalleşme ve sivilleşme süreci ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının öneminin arttığı da görülmektedir. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının %56'dan fazlasının 1980 yılından sonra kurulduğu düşünülürse, 80'li yılların sivil toplum kuruluşları için bir dönüm noktası olduğu kanıtlanmış olmaktadır (Akt. Yumuşak ve Altun, 2016: 212).

1980 yılından sonra geliştirilen sosyal politikalarla bağlantılı olarak sivil toplum kuruluşlarını hizmet vermeye yönelik kuruluşlar ve savunuculuk odaklı kuruluşlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bir yanda eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik çalışma yapan hizmet odaklı kuruluşlar yer alırken öbür yanda savunuculuk odaklı, farklı şekilde ifade edecek olursak karar alma süreçlerine dahil olmaya ve sosyal politikaları etkilemeye çalışan kuruluşlar yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının 1980'lerin sonu 1990'ların başında dünya çapında hem sayıları hem etki alanları artmıştır. Sosyal refah devletinin boşalttığı alana sivil toplum kuruluşlarının "hayırseverlik" söylemleri ile müdahale ettikleri görülmektedir. Hizmet temelli sivil toplum kuruluşları belirledikleri misyon ve vizyon doğrultusunda belirledikleri hedef kitlenin ilgili hizmetlere ulaşabilmesi için çalışmaktadır (Yurttagüler, 2010: 74-77).

Neo-liberal anlayışın gelişmesiyle birlikte yerel yönetimlerin ekonomik alanlarda, özellikle sosyal yardım alanında etkinliğinin arttığı görülmektedir. Devletin ekonomik alana müdahalesinin azalması ile birlikte sosyal sorunlar yerel yönetimlerle birlikte sivil toplum kuruluşları ve genel bir gönüllülüğe havale edilmiştir (Metin, 2011: 195).

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de sivil toplum kuruluşları, devlet müdahalesinin gerektiği kadar varlığını hissettiremediği ya da devlet tarafından sunulan hizmetleri desteklemek amacıyla sivil topluluklar oluşturarak sosyal sorunlarla mücadelede sorumluluk almaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının hedef kitlesini genelde zor koşullarda yaşayan ya da çeşitli nedenlerden dolayı kendi olanaklarını yeterince geliştirmesine fırsat tanınmayan ihtiyaç sahipleri oluşturmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının ortak amaçları hedef kitlelerindeki grupların yaşamlarının iyileşmesi ve yapabilirliklerinin artmasıdır (Müderrişoğlu, 2010: 94).

Türkiye’de yaşanan yoksulluğun neden olduğu toplumsal sorunlardan biri olan sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar sorununun çözümünde vakıfların rol aldığı görülmektedir. Hızlı ve kontrolsüz göç, yoksulluk, düzensiz kentleşme, ailenin geleneksel destek ağlarındaki çözülme sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sorununun başlıca nedenleri arasında sayılmaktadır. Kente uyum sağlama sürecinde sorun yaşayan ailelerin dağıldığı görülmektedir. Yapılan araştırmalar, sokağı mesken tutmuş bağımlılık yapıcı maddeler kullanan çocukların çoğunlukla dağılmış ailelerden geldiğini ortaya koymaktadır (Akt. Yıldız B., 2006: 20).

Bu yaşananlara paralel olarak bu sorunla mücadele etmeyi kendine amaç edinmiş sivil toplum kuruluşlarının olduğu görülmektedir. Her ne kadar sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar sorunun medyatik olmasından istifade eden ve sorunun çözümü için yüzeysel çalışmalar ortaya koyan sivil toplum kuruluşlarından söz etmek mümkünse de bunların yanı sıra söz konusu çocukları hedef alan ve onların sağlık, barınma, beslenme, psikolojik destek, madde bağımlılıklarının tedavi ve rehabilitasyonu gibi temel gereksinimlerini karşılamayı görev bilen sivil toplum kuruluşları da mevcuttur (Yıldız B., 2006: 21).

Sivil alanın önemli aktörleri olarak sivil toplum kuruluşları, toplumun sorunlarına çözüm üretmeyi hedefleyerek gönüllülerin desteği ve çabaları ile projeler üretmekte ve hayata geçirmektedir. Yoksulluğun giderek arttığı ve bazı kesimler için

kemikleştiği ölkemizde çocuklar için çalışmak, çocuk ve ailesinin yaşadığı çeşitli zorluklar hakkında fikir sahibi olmayı ve bu zorlukların birbiri ile nasıl kesiştiğini görebilmeyi gerektirmektedir (Müderrişoğlu, 2010: 94).

Sokakta yaşıyan ve çalışan çocuklara yönelik sivil toplum kuruluşlarının iyi niyetli çalışmaları ne kadar artarsa artsın sorunun kökten çözülemeyeceği açıktır. Bu sebeple sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları çok daha kapsamlı ve köklü sosyal politikalarla desteklenmelidir (Yıldız B., 2006: 21).

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde giriş, tezin konusu ve amacı, sınırlılıkları, problemleri, araştırma yöntemi ve literatür özeti yer almaktadır. İkinci bölümde kavramsal çerçeveye yer verilmiş, sivil toplum kuruluşu ve sokakta yaşıyan ve çalışan çocuk kavramları ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise iki ana başlığa yer verilmiştir. Birinci ana başlık altında Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının sokakta yaşıyan ve çalışan çocuk olgusu karşısındaki durumlarına ve faaliyetlerine genel bir bakış yapılmış, ikinci ana başlık altında Hayat Vakfı ve bu kuruluşun sokakta çalışan çocuklara yönelik faaliyetleri özel olarak incelenmiştir.

Yapılan araştırmalar sonunda, ölkemizde henüz sivil toplum bilincinin gerektiği kadar oluşmadığı, sivil toplum kuruluşlarının amaçları doğrultusunda aktivitelerde bulunmalarının önünde çeşitli engeller sebebiyle yetersiz kaldıkları kanaatine varılmıştır. Öncelikle toplumun gözünde sivil toplum kuruluşlarının öneminin arttırılmasının gerekli olduğu, bu doğrultuda sosyal sorunlara birliktelik bilinci ile duyarlılık göstermenin ve bu bilincin sosyal politikalarla desteklenmesinin kaçınılmaz olduğu sonucuna varılmıştır.

1.1. Problem Durumu

Araştırmada Türkiye'de çocuğa yönelik faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarının etkinliği ve Türkiye'de toplumsal sorunlar arasında önemli bir yer teşkil eden sokakta yaşıyan ve çalışan çocuklar sorunuyla ilgili mücadeleden sivil toplum kuruluşlarının durumu ele alınmıştır.

UNICEF'in verilerine göre Türkiye'de 42.000 sokakta yaşıyan ve çalışan çocuk olduğunun tahmin edilmesine karşılık, ölkemizde sokakta yaşıyan ve çalışan çocuklara yönelik faaliyet göstermek amacıyla kurulmuş STK'lerin bu boyuttaki bir

sorunla orantılı sayılamayacak derecede az olduğu açık bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Amaç

Çalışmanın amacı, toplumsal bir sorun olarak kabul edilen sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusu karşısında sivil toplum kuruluşlarının bu sorunla mücadele konusunda ne kadar rol üstlendiğine, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik çalışmaların yeterli olup olmadığına ilişkin genel tespitler yanında Hayat Vakfı'nın bu alandaki projelerin değerlendirilmesiyle ulaşılan sonuçlar ışığında konu ile ilgili farkındalık oluşturmaktır.

Sokakta çalışan çocukların karşılaştıkları güçlükler ile bu çocukların sorunlarını gidermeye yönelik çalışmaları belirlemek adına bu çalışmada aşağıdaki araştırma soruları kullanılmıştır:

-Türkiye'de sokakta çalışan çocuklar sorunu ile mücadelede sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri nelerdir?

-Sokakta çalışan çocuklara ilişkin çalışmalar yürüten Hayat Vakfı amaçlarını gerçekleştirmekte midir?

-Türkiye'de sokakta çalışan çocuklara yönelik çalışmalar yürüten Hayat Vakfı'nın hayata geçirdiği projelerin ihtivası ve etkinliği ne düzeydedir?

- Hayat Vakfı gerçekleştirdiği projelerdeki sosyal hizmet müdahaleleri nelerdir?

1.3. Çalışmanın Önemi

Bu tez çalışması sosyal sorunlar karşısında toplumsal farkındalık oluşturma açısından önem arz etmektedir. Tez, sivil toplum kuruluşlarının gerekli olan ekonomik ve insan kaynakları gücüne sahip olmamasına, toplumu oluşturan bireylerin toplumu yakından ilgilendiren sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar sorunu karşısında bilinçli bir birliktelik sergileme hususunda yetersiz olduğu gerçeğine dikkat çekmektedir. Literatür incelendiğinde sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sorunu birçok disiplin tarafından ele alınmış ve çalışmalara konu olmuştur, fakat sivil toplum kuruluşlarının sorun karşısındaki rolünün incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu tez çalışması sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sorunu gibi toplumu yakından ilgilendiren ciddi bir

sorun karşısında sivil toplum kuruluşlarının durumunu ortaya koyması ve farkındalık oluşturabilmesi açısından önem ifade etmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu tez çalışması, Türkiye’de sokakta çalışan çocuklara yönelik çalışma yapan ve projeler gerçekleştiren Hayat Vakfı, ilgili literatür taraması ve çeşitli yayınlardan elde edilen bulgularla sınırlandırılmıştır.

1.5. Tanımlar

Bu çalışmanın temel kavramları şu şekilde açıklanabilir:

Sivil Toplum: Birey ve grupların devletin otoritesi dışında ekonomik ve sosyal hayatta kendi belirledikleri kurallar çerçevesinde hareket edebildikleri ve düzenlemeler yapabildikleri alanları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Yılmaz A., 1997: 86).

Sivil Toplum Kuruluşları: Resmi olarak belli bir hukuki kalıba uyan, ortak bir amaç etrafında toplanan ve doğrudan kendileri için çıkar elde etmeyi gütmeyen insan topluluğu olarak tanımlamaktadır (Yıldırım İ, 2004: 52).

Çocuk: Ekonomik ve hukuksal açıdan henüz yetişkin statüsünü kazanmamış yani on sekiz yaşını doldurmamış kişileri ifade etmektedir (Özyurt, 2013: 155).

Sokakta Yaşayan ve Çalışa Çocuk: UNICEF, sokakta yaşayan ve çalışan çocukları, zamanının büyük kısmını sokaklarda geçiren ve yetişkinlerin doğrudan desteğinden mahrum, hiçbir korunması olmayan çocuk olarak tanımlamaktadır (Lalor, 1999:1).

Sosyal Hizmet: Toplumsal iyilik halini arttırmak amacıyla sosyal değişime, insan ilişkilerinde sorun çözmeye, güçlenmeye ve özgürleşmeye katkı sağlayan bir meslektir (Akt. Thompson, 2013:35).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SOKAKTA YAŞAYAN VE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

Bu bölümde Sivil toplum kuruluşları ve sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusu ayrı başlıklar altında incelenecektir. Türkiye’de sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının gelişimi ele alındıktan sonra sokakta yaşayan ve çalışan çocuk kavramının ortaya çıkışı, sokakta yaşayan çocukların özellikleri, kavramın ortaya çıkış nedenleri ve çocukları sokakta bekleyen risklere değinilecektir.

2.1. Sivil Toplum Kuruluşları

2.1.1. Sivil Toplumun Tanımı

Batıdan gelen siyasi bir kavram olan sivil toplum, yazar ve düşünürler tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Kavrama etimolojik açıdan bakıldığında “sivil” kelimesinin Latince’de şehir anlamına gelen “civitas” ve şehirli anlamına gelen “civilis” ile ilişkili olduğu, medeniyet / uygarlık anlamında kullanılan “civilization” sözcüğünün de aynı kökten geldiği görülmektedir. Dilimizde uygarlık anlamında kullanılan “medeniyet” kelimesi de Arapça’daki şehir anlamına gelen “medine” kelimesinden türetilmiştir (Akt. Akdemir S., 1997: 267; Kutluer, 2003: 296).

Mardin (1991: 9), sivil toplumdaki “sivil” kelimesinin şehir hayatının beraberinde getirdiği hakları ve sorumlulukları ifade ettiğini vurgulamaktadır.

Larry Diamond sivil toplumu, devlet ve özel alan arasında aracı olan, sosyal hayatta örgütlenmiş, gönüllü, kendini üretebilen ve destekleyen, devletten özerk fakat yasal bağlamda bağlı olan bir alan olarak tanımlamaktadır (Akt. Onbaşı, 2005: 46).

Marx sivil toplumu bencil bireyci ekonomik çıkarların alanı olarak görürken, Hegel için sivil toplum, salt ekonomik çıkarların değil hukuksal ve etik unsurları da içeren bir alandır (Savran, 2013: 23).

Sivil toplum, birey ve grupların devletin otoritesi dışında ekonomik ve sosyal hayatta kendi belirledikleri kurallar çerçevesinde hareket edebildikleri ve düzenlemeler yapabildikleri alanları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Yılmaz A., 1997: 86).

Atar (1997: 98) sivil toplumu daha genel bir ifade ile, devletin her türlü müdahalesinden uzak, ekonomik sistemin baskısından büyük oranda kurtulmuş birey

ya da grupların tamamen gönüllülük esasına dayanarak birlikte, sosyo-kültürel alanda etkinlikler düzenleyebildikleri toplum olarak tanımlanmaktadır.

Sivil toplum, aynı zamanda aralarındaki farklılıklara rağmen güçlü bağlar kurabilmiş bireylerin oluşturdukları düzenli bir yapıyı ifade ederken (Bolay, 1997: 8), Batı’da bireylerin çıkarlarını devletin dışında elde etmeye çalıştıkları, kabul edilmiş örgütlenmeler sivil toplum olarak tanımlanmaktadır (Azaklı, 1997: 224). Tanımlara bakıldığında literatürde sivil toplumun devletin dışında olduğu fikrinin haricinde, hangi alanları kapsadığı konusunda ortak bir kanıya varılamamıştır (Erdoğan, 1998: 6)

2.1.2. Sivil Toplum Yaklaşımları

Sivil toplum kavramı eski Yunan’a kadar uzanan köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Kavramı ilk olarak Aristo’nun, insanlar için en uygun olduğunu düşündüğü, yasalarla ve belirli kurullarla düzenlenmiş bir sistem içinde özgür ve eşit vatandaşların yaşadığı toplum ve bu toplumu da “polis” kavramı ile tanımladığı görülmektedir (Onbaşı, 2005: 13).

Aristo’nun polis kavramına kadar geri giden sivil toplum kavramı Avrupa geleneğinde devletle aynı anlamda kullanılmış, Hegel ile birlikte taşıdığı anlam bakımından farklı bir yola girmiştir (Azaklı, 1997: 224).

18. yüzyılın ortalarına kadar sivil toplum kavramı Batı siyasi literatüründe toplumun daha iyi bir düzene kavuşabilmesi için bireylerin haklarını ve sorumlulukları düzenleyen kurumlar olarak ifade edilmiş, 18. ve 19. yüzyıllara gelindiğinde kavram yeni anlamlar kazanmaya başlamıştır (a.e.g.: 225).

Tarihsel süreç içerisinde kavramın farklı dönemlerde birçok düşünür tarafından farklı şekillerde inceleme konusu yapıldığı görülmektedir (Onbaşı, 2005: 15).

Batı’da Rönesanstan önce Katolik Kilisesi yaşamın her alanında olduğu gibi siyasi alanda da büyük bir hegemonya kurmuştur. Rönesans hareketlerinden sonra toplumun yeni arayışlara girmesiyle, ulusal nitelikli bir din, özgürlükçü ve katılımcı siyasi yaşam ve ulus devlet gibi konularda tartışmaların yoğunlaştığı görülmektedir (Çaha, 1997: 28).

Jean Bodin, sivil toplumu çok sayıda ailenin bir araya gelerek oluşturdukları toplum olarak tanımlamakta, karşılıklı çıkarlar doğrultusunda bir araya gelen çok sayıda ki ailenin kurduğu köy, şehir gibi birliklerin bir güç tarafından birleştirilip yönetildiğinde

bir devletin ortaya çıktığını, ailenin özel sivil toplumun ise kamusal alanı ifade ettiğini savunmaktadır (Onbaşı, 2005:16).

17. yüzyıldan itibaren yoğun arayışlar sonucunda sözleşmecî düşünürler T. Hobbes, J. Locke, ve J. J. Rousseau tarafından devlet-toplum ilişkisiyle ilgili temel argümanlar geliştirilmiştir. Sözleşmecî düşünürler sivil toplum kavramını siyasal otoriteyi öne çıkaran kamusal alan anlamında kullanmıştır. Kısacası sözleşmecî düşünürler için sivil toplum kavramı geleneksel toplumdaki özel alana karşılık olarak ortaya çıkmış ve kamusal alan merkezli siyasal bir oluşumu ifade etmektedir (Akt. Çaha, 1997: 28-29).

Thomas Hobbes'a göre doğal yaşamında savaş halinde olan insanların ihtiyaçlarını barış içinde karşılayabilmek için toplumsal sözleşme gerçekleştirdiklerini savunmaktadır. John Locke ise bu tanım üzerinden giderek insanın doğa durumunda özgür, eşit ve bağımsız olduğunu ve insanların kendi rızaları ile toplumsal sözleşme yaparak sivil toplumu oluşturduklarını, devlet ve sivil toplumu eşanlımlı addetmekle birlikte sivil toplumun gelişebilmesi için devlet karşısında güç kazanmasını istemektedir (Azaklı, 1997:225).

Hobbes vurgusunu devlet üzerine yapmaktadır. Hobbes' a göre bireyler barış (devlet) için sivil toplumdaki vazgeçmez ise toplum doğa (savaş) durumuna geri dönme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Locke, savaşı doğa durumunun zorunlu bir sonucu değil savaş durumunun sadece olasılık olduğunu, doğada bağımsız olan bireylerin uyumunun arttırılması ile sivil topluma geçişin sağlanacağını savunmaktadır (Tosun, 2001: 33).

Rousseau da Locke'a benzer şekilde iş bölümü ve özel mülkiyetin tarımın ön koşulları olduğunu değişen ve gelişen yeni buluşlarla sürekli ivme kazanan bu durumun toplumda yine bir savaş durumu ortaya çıkaracağını bu savaş durumunun ancak özel mülkiyetin yasallaşması ile yani toplumsal sözleşme ile son bulacağı fikrini savunmaktadır. Rousseau bu şekilde toplumsal sözleşmenin yapılmasının ve siyasal yani sivil toplumun kurulmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. (Savran, 2013: 63).

Söz konusu düşünürlerin ortak noktası, sivil toplumun ve devletin tek vücut olması gereğine inanmalarıdır. 18. yüzyıldan sonraki dönemde özellikle Hegel ve İskoç Aydınlanması'nın öncülerinin çabaları ile kavram farklı boyutlar kazanmaya başlamıştır (Tosun, 2001: 36).

18. yüzyıla hakim olan düşünce, sivil toplumu, kent yaşamının ve ticari faaliyetlerin geliştiği, çoğulcu, devlet tarafından asimile edilmemiş ve ailenin sınırları dışında gerçekleşen bireysel faaliyetler olarak kabul etmektedir (a.e.g.: 37).

Sivil toplum kavramının değişimi ilk olarak Ferguson ile birlikte görülmektedir. Ferguson kavramı siyasal toplum ve sivil toplum olarak ayırmakla birlikte devlet ve sivil toplumu tam manasıyla ayırtmamaktadır (Akt. Taşçı, 2017: 120). Devlet ve sivil toplumun eş anlamlı kullanılmasına Hegel ve Marx tarafından da eleştiriler geldiği görülmektedir (Tosun, 2001: 37).

Hegel toplumdaki çatışmaların kaynağı olduğunu düşündüğü sivil toplumu aile ve devlet arasında kalan alan olarak görmektedir ve toplumdaki çatışmaları çözüme ulaştıracak akıl olarak devleti kabul etmektedir (Yılmaz M., 1997: 370).

Sivil toplum Hegel için farklılıkların, özel çıkarların ve çatışmaların alanı iken devlet, toplumdaki çatışmaları ve özel çıkarları sentezleyen ve bu sentez sonucunda uyumu yakalayan yapıdır. Devlet sivil toplum unsurlarına ahlaki değerler sağlamakta, ekonomik çıkarları koordine etmekte ve hayati önem taşıyan yönetim faaliyetlerinin etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır. Devlet tarafsızlığın ve evrenselliğin olduğu bir alandır (Onbaşı, 2005: 32).

Hegel sivil toplumun devlet olmadan var olamayacağı gibi sivil toplum olmadan devletin doğasındaki “evrensel özgürlüğe” de ulaşmanın mümkün olmayacağını savunmaktadır. Bununla birlikte devletin sivil toplumu tamamen kendi içine almak yerine sivil toplumla birlikte, evrensel değerlerin korunması yönünde düzenleyici olması gerektiğini savunmaktadır (Tosun, 2001: 41).

Marx Hegel’in analizini tersine çevirmiştir. Marx’a göre sivil toplumun ve devletin doğasını tayin eden insandır. Ona göre, asıl gerçek devletin aile bireyleri ve sivil toplumun üyelerinden oluşan kitlelerin içinde var olmakta, gerçek olan devlet değil sivil toplumdur (Onbaşı, 2005: 34).

Marx, sivil toplum ve devlet ayrılığının özel mülkiyet ile en doruk noktaya ulaştığını ifade etmektedir. Nitekim sivil toplumun kurulması toplumun tamamen siyasetten ayrılması ve siyasal devletin kurulması ile gerçekleşmektedir. Sivil toplumun oluşabilmesini ise toplum ve devlet arasında tam anlamıyla bir ayrılığın olmasına bağlamaktadır (Savran, 2013: 276).

Gramsci, Hegel ve Marx'ın yaklaşımlarını kullanarak devlet-sivil toplum şemasını yeniden biçimlendirmeye çalışmaktadır. Klasik Marksizim, sivil toplumu ekonomik kurumları temel alarak belirlemeye çalışırken, Gramsci, sivil toplumun ekonomik olmayan yani demokratik, kültürel, dini ve diğer kurumlarının önemine dikkat çekmek istemektedir (Tosun, 2001: 46).

Gramsci bir sınıfın egemen hale gelmesinde, sadece ekonomik güç unsurları ile devletin kurumlarını ele geçirmesinin mümkün olmayacağını iddia etmekte, sivil toplumu ise, ekonomi temelinde tanımlanan sınıflar arasında ideolojik, kültürel ve siyasal mücadelelerin yani hegemonya mücadelesinin yaşandığı alan olarak tanımlamaktadır (Onbaşı, 2005: 38).

Hakim sınıf Gramsci'ye göre, toplumdaki farklı sınıfların rızasını kazanmış hem de zor kullanma hakkını elde etmiş sınıftır. Bu ikisini de devlet ve sivil toplum aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Gramsci hegemonyanın hiçbir zaman tamamlanmış bir süreç olmadığını sürekli yenilenmesi ve yeniden kazanılması gerektiğini savunmaktadır. Bu da devlet ve sivil toplumun sürekli olarak iç içe geçtiğini ve birbirine nüfuz ettiğini göstermektedir (a.e.g: 39).

Tocquevelli, devlet ve sivil toplum kavramlarının yanına siyasi toplumu da ekleyerek, devlet ve sivil toplum ikilemini farklı bir boyuta taşımıştır. Bu ayrımın merkezi iktidarın elindeki gücü kötüye kullanılmasına önlem olduğu görülmektedir. Tocquevelli, demokrasinin olduğu toplumlarda eşit olan kitlelerin sorunlarını ancak sivil toplum ile çözüme ulaştırabileceklerini ve devlete olan bağımlılığın ortadan kalkacağını savunmakta, bununla birlikte sivil toplum ilk kez bağımsız bir örgütlenme olarak görülmektedir (Akt.Taşçı, 2017: 123).

Sivil toplumun özgürlüğü ve bağımsızlığı devleti ortadan kaldıran bir mekanizma olarak düşünülmemelidir. İstenilen şey devleti denetleyen, devletin gücünü sınırlayan bir mekanizmanın var olmasıdır. Demokrasiden beklenen devletin güçlü bir sivil toplum tarafından denetlenmesi, devletin sivil toplumdaki daha etkin ve faydalı olacağı durumlarda harekete geçmesidir (a.e.g.: 124).

Sivil toplum kavramının tarihsel ve düşünsel temellerine bakıldığında, doğa hukukunun temel kavramları olan doğa durumu ve sivil toplum kavramlarının Hegel ile bir kırılma yaşadığı bunun Marx ve Gramsci ile belirginleştiği görülmektedir. Düşünsel süreç içerisinde kavram kimi zaman devlet ile eş anlamlı kimi zaman

devletin karşısında kabul edilmektedir. Batı'da feodalitenin yıkılması ve krallıklar dönemine geçilmesi ile birlikte kavramda bir iç parçalanma olduğu görülmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl ve günümüzde birçok düşünürün sivil toplum kavramını ve devleti yeniden ele alarak kavramların birbirleri karşısındaki konumunu tartışmaya başlamaları sivil toplum kavramının çok anlamlı hale gelmesine yol açmaktadır (Tosun, 2001: 49).

19. yüzyıl boyunca sıkça konuşulan sivil toplum kavramı 20. yüzyılın başlarından itibaren taşıdığı önemi kaybetmiştir. Bunun nedeni olarak iki gelişmenin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi, Batı Avrupa'da sivil toplum yerine temsili demokrasinin konuşulmuş olması ikinci etken ise, sosyalist rejimlerde sivil toplum değil siyasal toplumun ön plana çıkmasıdır (Çaha, 2012: 72).

Sivil toplum kavramı uzun bir aradan sonra, 1960'lı yıllarda tekrar konuşulmaya başlamıştır. 1968 öğrenci hareketleri mevcut siyasal kurumları, normları, değerleri ve siyasal süreci yoğun bir eleştiriye tutmuştur. Bunun sonucunda feminizm, çevrecilik, alternatif yaşamcılık, anti-nükleer hareket gibi bir takım yeni akımlar ortaya çıkmış ve bu oluşumlar farklı istek ve taleplerle devlet ile karşı karşıya gelmiştir (Çaha, 1997: 29).

Sivil toplum kavramı 1980 sonrası sosyal ve siyasal bilim literatüründe gözde kavramlardan biri olmaya başlamıştır bunda da Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin yıkılması ve yeni siyasi arayışlara gidilmesinin etkisi olduğu bilinmektedir (Erdoğan, 1998: 5).

Özgürlük talepleri çevresinde şekillenen yeni bir toplum-devlet ilişkisi projesi ve bununla birlikte sivil toplumun yeniden kavramsallaştırılmasını gündeme getirmektedir. Otoriter rejimlerin yıkılmaya başlaması ile birlikte özgürlüklerin alanının genişlemesi ve sivil toplum unsurlarının yeniden canlılık kazanması bugüne kadarki sivil toplum tanımlarını yetersiz hale getirmiştir (Caniklioğlu, 2007: 19).

2.1.3. Sivil Toplum Kuruluşları

İngilizcedeki "non- governmental organizations" (NGO) kavramının Türkçede tam anlamıyla karşılığı bulunmamaktadır. Bu kavrama Türkçe'de hükümet dışı kuruluşlar gayri resmi kuruluşlar, üçüncü sektör, devlet dışı kuruluşlar, gönüllü kuruluşlar, yönetim dışı kuruluşlar, kâr amacı olmayan kuruluşlar, demokratik kitle örgütleri,

yurttaş örgütleri, özel gönüllü kuruluşlar, gönüllü kalkınma kuruluşları gibi kavramlarla karşılık verildiği görülmektedir. Bu karşılıklardan en yaygın ve kabul göreni ise “sivil toplum kuruluşları” kavramıdır (Yıldırım İ, 2004: 53).

Yoğun eleştirilere direnen sivil toplum kuruluşları (STK) ifadesi 1990’lı yıllarda kesinleşmiş ve genellenmiştir. Günümüzde bazı hukuksal belgeler ve Batı Ulusal Mevzuatı tarafından onaylanmış olması, bazı eksiklerine rağmen kavrama belirginlik kazandırmıştır (Ryfman, 2006: 26).

Yıldırım İ. (2004: 52), STK’leri resmi olarak belli bir hukuki kalıba uyan, ortak bir amaç etrafında toplanan ve doğrudan kendileri için çıkar elde etmeyi gütmeyen insan topluluğu olarak tanımlamaktadır. STK’ler özerk kuruluşlardan oluşmuş, özel sektör ile kamu sektörü arasında bulunan bir ara sektör niteliği ile sivil toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır.

STK’ler kişilerin toplumsal farklılaşma temeline dayanarak ortak bir amacı gerçekleştirmek için meydana getirdikleri bağımsız ve gönüllü kuruluşlardır (Akt. Caniklioğlu, 2007: 76). İnsanı değiştirmek, insanı eğitmek, maddi ve manevi refahını sağlamak ve aynı zamanda yurttaşlık kavramı yaratmak STK’lerin amacıdır (Akt. Bayhan, 2002a: 9). STK’ler tüm dünyada gelişme seyri göstermekte bu da insan hak ve hürriyetleri ile demokratikleşmenin gönüllü kuruluşlarla arasında doğru orantıda bir bağın olduğunu göstermektedir (Zaim, 1997: 296).

Devlet dışı organizasyonlar ismiyle de anılan STK’ler yerel, bölgesel ve ulusal şeklinde üç tipte karşımıza çıkabilmektedir. Aynı zamanda bulunduğu ülkeye göre biçimlenebilen STK’lerin hem zengin, sanayisi gelişmiş ülkelerde hem de geri kalmış ülkelerde profili sürekli olarak gelişme göstermektedir (Akt. Talas, 2011: 392).

Kurumsallaşmaları bakımından STK’lerin önünde dört farklı seçenek vardır. Bu seçeneklerden ilki, devletle birlikte ona eklenerek ikincisi, devlet ile temas içinde ama devletten bağımsız üçüncüsü, devletle savaş içinde olan ve devleti tanımayan son seçenekte ise devleti tanımayan ve savaş halinde de olmadan kurumsallaşan STK’lar bulunmaktadır (Akt. Tosun, 2001: 390). Ancak, demokratikleşmenin gelişmesi ve sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için en doğru olanı, devleti tanımakla birlikte kendi özerkliğini kaybetmeden kurumsallaşabilmektir (Tosun, 2001: 390).

Devlet ve sivil toplum arasındaki demokratik ilişki, sivil toplumun hiçbir hakim ideolojinin rehberliğine ihtiyaç duymaması ile mümkün olabilmektedir (Sarıbay, 1994: 141).

2.1.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri

STK'lerin genel anlamda kabul görmüş özellikleri şu şekilde özetlenebilir: Devlet aygıtının bir parçası değildir. Yönetimsel ve mali açıdan özerklerdir. Doğrudan devletten ödenek almamakla birlikte kamusal fonlardan yararlanma hakları vardır. Yasal kurumlardır. Kendilerine çıkar sağlamayı hedeflemeyen bir amaç etrafında toplanmışlardır. Heterojen yapıları vardır. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır. Tek tip üye arama anlayışında değildirler. Asıl amaçları, siyasi görüşü ne olursa olsun, insanları ortak hedefler doğrultusunda bir araya getirebilmektir. Bireylerin gönüllü katılımları esastır. Hedef, amatör ruh ile profesyonel tekniği dengeleyebilmektir. Genellikle bürokratik olmayan esnek bir yapıya sahiplerdir. Karar ve uygulamalarda katılımcıların yaklaşımları benimsenmektedir. Birbirlerinden farklı faaliyet alanları bulunmaktadır (Akt. Kaypak, 2012: 51).

2.1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri

Toplumda bireyler kendi istek ve iradeleri ile ikincil ilişkilerin hakim olduğu gönüllü gruplara üye olarak, sorumluluklarını bir sözleşme ile belirginleştirmektedir. Bu tür üyelikler vakıflarda ve derneklerde en formel biçimdedir. Ülkelerin sosyal kültürel ve tarihsel farklılıkları STK'leri kavramsal ve örgütsel açıdan ayırıştırırken, işlevsel benzerliklerde bir değişim meydana getirememektedir (Yıldırım İ, 2004: 53).

Tarihçilerin, 19. yüzyıl STK'lerinin gönüllülük esasına dayanarak, orta ve zengin sınıfların fakirlere yardım amaçlı kurulduklarını belirlemelerine rağmen günümüz STK'lerinin çok farklı rol ve işlevler üstlendikleri görülmektedir (a.e.g.: 72).

Bireylerin taleplerini dile getirebilmek amacı ile kamuoyu oluşturmak, çoğulcu toplum yapısını oluşturmak kaydıyla piyasadaki metalaşmaya ve egemen piyasa değerlerine karşı dengeleyici bir unsur olmak, içlerinde oluşturdukları katılımcı ve çoğulcu bir kültür ile beslenmiş ve bununla birlikte yönetim deneyimi kazanmış bireylerin yetişmesini sağlamak, pilot projeler üretmek ve bu projelere kaynak bulabilmek ya da bu projelerin hayata geçirilebilmesi için eğitim, sosyal refah ve istihdam alanlarında

devlet politikalarına paralel veya alternatif sorumluluklar alabilmek, STK'lerin tespit edilmiş işlevleri olarak özetlenebilmektedir (Akt. Talas, 2011: 392).

Birçok işlevinden bahsedilebilen STK'lerin öne çıkan işlevlerinden ilki yoksullukla mücadele içinde olmasıdır. STK'ler yoksullukla farklı şekillerde mücadele etmektedir. Gıda, giyim, barınma ve sağlık gibi acil ihtiyaçları karşılamamanın yanında kişilerin tek başına hayatla mücadele edebilmelerini sağlamak amacıyla eğitim, istihdam, uyuşturucu rehabilitasyonu gibi geliştirici hizmetler de sunmaktadır. Bunların yanı sıra STK'ler yoksulluğa neden olan faktörleri önleme amacıyla da hizmetler geliştirmektedir (Akt. Taşçı, 2017: 129).

STK'lerin öne çıkan bir diğer işlevi acil durum müdahaleleridir. STK'lerin acil durum müdahalelerinin başında doğal afetler ve savaş mağduru olan mülteciler-sığınmacılar yer almaktadır. STK'lerin etkin bir şekilde depremlerde insani yardım yaptıkları bilinmektedir. Bunun ilk örneğine 1812 yılında Venezuela Karakaş Depreminde rastlanmaktadır. Türkiye Van Depremi sonrası yaraların sarılmasında kamunun ve STK'lerin birlikte hareket ettiği bilinmektedir. Deprem mağdurlarının ihtiyacı olan barınma, ısınma, yiyecek, giyim gibi ihtiyaçların karşılanmasında ulusal ve uluslararası birçok STK'nin aktif olduğu kayıtlarda bulunmaktadır (a.e.g.: 131-132).

Şüphesiz insanlık tarih boyunca kendini yöneten kurumlar ve varlık alanları ortaya çıkarmıştır. Fakat modern demokrasilerde olduğu gibi tarihin hiçbir aşamasında sivil yönetim ya da sivil bir siyaset söz konusu olmamıştır. Devletin toplumla ya da dinle iç içe oluşu bununla birlikte devletin her zaman toplumun ve sivil anlayışın üstünde olduğunu işaret etmektedir. Tarihte az da olsa İslam dünyasında, Çin, Hint hatta Batı medeniyetlerinde istisnalarla karşılaşılabilmektedir. Buna binaen geleneksel toplumların kendilerine özgü sivil toplum kuruluşları olduğunu ve zamanın şartlarına göre bu kuruluşların farklı işlevleri yerine getirdiğini görmek mümkündür (Çaha, 2005: 16).

Sivil toplumun somut göstergesi STK'lerdir. Süreçlerin sivilleşmesi ise STK'lerin güvencesidir. STK'lerce yürütülen faaliyetler hem yerel-ulusal hem de uluslararası düzeyde önemli hale gelmiştir. Göstermiş oldukları gelişim doğrultusunda kamu sektörü ve özel sektör yanında 'üçüncü sektör' ya da 'gönüllü sektör' adıyla yeni bir sektör oluşturan STK'ler daha önemli işlevler yerine getirir hale gelecektir (Kaypak, 2012: 53).

2.1.6. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları

Batı dünyasında özellikle 1970 yılından sonra artış gösteren STK’lerin sayıca fazla olduğu görülmektedir. Almanya’da 2 milyon 100 bin, Fransa’da 1 milyon 470 bin, Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) bir milyon 400 bin STK olduğu bilinmektedir. Buna bağlı olarak Almanya ve Fransa’da 40 kişiye bir STK denk gelirken ABD’de her 15 kişiye bir STK düşmektedir. Türkiye’de ise 826 kişiye bir STK düşmektedir (Akt.Taşçı, 2017: 134).

Türkiye’de STK denildiğinde öncelikle akla “vakıf” ve “dernek” gelmektedir. Bu bağlamda derneklerin % 18,1’i cami dernekleri, %14,3’ü spor kulüpleri, % 13,7’si yardımlaşma dernekleri, % 9,5’i kalkınma ve konut dernekleri %10’u ise mesleki dayanışma örgütlerinden oluşmaktadır. Bu durum Türkiye’deki derneklerin sosyal yardımlaşma ve dayanışma esasına dayandığını göstermektedir. Vakıflarda da durumun farklı olmadığı görülmektedir. Buna bağlı olarak, vakıfların %56,1’i sosyal yardım, %47,5’i eğitim, %21,84’ü ise sağlık temellidir (a.g.e.: 134).

Gerçek ve tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli olarak bir amaca tahsis etmesiyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarına vakıf denilmektedir. Dernek ise, sanayileşmenin ve kentleşmenin yalnızlaştırdığı ve yabancılaştırdığı halkın, kazanç paylaşma amacı olmayan benzer görüşteki insanlarla bir araya gelerek varlıklarını sürdürmek ve ortak amaçlarını gerçekleştirebilmek için kurdukları örgütlenme biçimleridir (Yıldırım İ, 2004: 125-179).

Tarihsel açıdan STK’lere bakıldığında, İslam dünyasında göze çarpan en önemli ve tek örgütlenmenin vakıflar olduğu görülmektedir. Bu durum vakıf sisteminin ne denli üstünde durulması gerektiğini göstermektedir (Çizakça, 2005: 172).

Tarihimizde sivil örgütlenmenin en başarılı ve etkin örneği olan vakıflar, devletin topluma karşı olan görev ve yükümlülüklerinin bir bölümünü üstlenmiş bir çok alanda sosyal hizmet faaliyetlerini tamamen gönüllü olarak yerine getirmişlerdir (Ataseven, 1997: 343).

Osmanlı devletinin bir vakıf medeniyeti olduğu bilinmektedir. Vakıf terimi sivil ve kamusal bir alan belirtmekle birlikte özünde yardımlaşma ve dayanışma duygusunu uyandırmaktadır (Yıldız B., 2006: 18). Vakıf, insanın içindeki iyilik yapma ve dayanışma duygularını hukuki bir boyuta taşıyan ve ona süreklilik kazandıran,

milletlerin sahip olduğu güç ve değerlerin tanımlanmasına yardımcı olan tüzel kişiliğe sahip demokratik bir sivil toplum kuruluşudur (Akt.Yıldız B., 2006: 18).

Vakıflar, Osmanlı toplumunda çalışma hayatını düzenlemesinin yanında sosyal hizmetlerin toplumun her katmanına ulaştırılmasında büyük rol oynamıştır. Eğitim, sağlık, barınma, beslenme gibi sosyal güvenlik hizmetlerini gereksinimi olan herkese sunmak vakıfların temel amacını oluşturmuştur. Toplumun dezavantajlı kesimini oluşturan yetimler, yaşlılar, yoksullar hizmetleri almada önceliğe sahip olmuştur (a.g.e.: 19).

Osmanlı'da sağlık hizmetlerinin de vakıflar tarafından sunulduğu görülmektedir. İnsanların fiziksel ve ruhsal hastalıklarına çare olabilmek adına kurulmuş darüşşifalar ve tımarhaneler önemli vakıf kuruluşlarıdır. Önemli bir vakıf kuruluşu olan imarethaneler de yoksullara maaş bağlamak, fakirleri doyurmak, dul kadınları himaye etmek, yoksul ve yetim çocukları okutmak üzere okullar açmak gibi topluma önemli hizmetler sunmuştur (Akt. Yıldız B., 2006: 19).

1930'lu yılların tek partili döneminde devletçi elitin öngörmediği alternatif hiçbir sosyal oluşuma varlığını sürdürebilme fırsatı tanınmamıştır. 1950 yılından itibaren çok partili sistem ile birlikte sivil toplum konusunda yeni bir dönem başlamıştır. Tek partili dönemde yasaklanmış olan sivil toplum unsurlarının yeniden sahneye çıkarak bir gündem oluşturduğu görülmektedir (Çaha, 1997: 36).

Çok partili hayata geçişle birlikte, köylüler, sendikalar, dernekler, farklı dini kesimler, işçi, işveren kesimi, vakıflar siyasal hayatın aktörleri olmaya başlamıştır. Tek partili sistemin homojenleştirmeye çalıştığı toplum siyasal, kültürel, ekonomik ve ideolojik bazda farklılaşmaya gitmiştir. Bu farklılıklar devletçi elitin de değişmesini sağlarken toplumsal alanın devlet alanından daha fazla zenginleşmesini beraberinde getirmiştir. Nitekim devletçi elit Kıta Avrupası değerlerinde ısrarcı davranırken, toplumdaki farklı arayışlar, Avrupa'daki değerlerin yanı sıra Arap ülkelerinde, Sovyetler ve Çin'de üretilen tezler farklı gruplar eşliğinde Türkiye gündemine girme fırsatı bulmuştur. Bu dönemde toplumdaki İslamcılık, milliyetçilik ve sosyalizm gibi ayrışmalar durumu siyasal bir zenginlik haline getirmiştir (a.g.e.: 37).

1980 sonrası uluslararası düzeydeki gelişmelerden etkilenen Türkiye yeni arayışlara girdiğini ve uluslararası gelişmelerin ortaya çıkardığı sonuçlara bakıldığında STK kavramının Türkiye’de kullanımının kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkündür (a.g.e.: 33).

Sivil toplum kavramı 1980 sonrası dönemde özellikle Sovyet Blok’un yıkılma sinyalleri verdiği aşamada, STK kavramının gelecek toplum ütopyalarına tekabül edecek bir anlamda kullanıldığı görülmektedir. STK kavramını Türkiye’ye getiren sol kesim aydınlarının kavramı gerçekleştirilemeyen sosyalizm projesinin yerine kullandıkları görülmektedir. Sol kesimin sivil topluma geçiş için gerekli şartları sıralaması sivil toplumu adeta Türkiye’de olmayan fakat olması gereken bir kavram haline getirmiştir. Bunun yanı sıra İslami kesim aydınları tarafından da biraz çekimser olarak kullanılan STK kavramının, sol kesim ile İslami kesim arasında bir uzlaşma noktası olduğu görülmektedir (a.g.e.).

Türkiye’de sivil toplumun bugünkü anlamda kullanılmaya başlanması 20. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. İlk dernek kanunu 1915 yılında çıkartılmış, İttihat ve Terakki Cemiyeti bir dernek olarak örgütlenmiştir. 1980 öncesinde yaşanan sağ-sol kavgalarında sivil örgütler demokratik kitle örgütü adını kullanmaktadır. 12 Eylül darbesi sivil girişimi aşağılık bir duruma düşürmüş NGO rüzgarının Türkiye’de esmeye başladığı 1980 sonrası dönemde de bu terim hükümet dışı örgüt olarak tercüme edilememiştir. Bu sebeple örgüt yerine kuruluş, hükümet dışı yerine sivil kelimesi tercih edilmiştir (Toksöz, 2007: 205).

Türkiye’de 1980 sonrası liberal iktisadi politika kendine bir gündem oluşturmuştur. Sosyal devletin küçülmesi, istihdamdaki esneklik, sosyal hizmet alanlarının piyasaya devredilmeye başlanması bu ideolijinin Türkiye’deki gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu gelişmelerle birlikte STK’lerin sayısında artış olduğu görülmektedir. Bu kuruluşların özellikle vakıfların, hükümetlerin yardımda zorlandığı yeni kentli, engelliler, çocuklar, kadınlar, dışlanmışlar ve yoksullar gibi dezavantajlı kesimlerin korunması ile ilgili çalışmalarıyla ön plana çıkmaktadır (Yıldız B., 2006: 16).

Sivil toplum kavramı hangi amaçla kullanılmış olursa olsun 1980 sonrası Türkiye’nin siyasal ve toplumsal yapısının anlaşılmasında önemli bir kavram olduğu düşünülmektedir (Çaha, 1997: 34).

Türkiye de sivil toplumun saygınlık kazanması iki olaya bağlı olarak gelişme göstermiştir. Birincisi Türkiye Cumhuriyeti devletinin organize ettiği II. Habitat Konferansı'dır. Bu konferansa merkezi hükümet ve belediyelerin yanında STK'ler de bir taraf olarak davet edilmiştir. Bu durum sivil toplumu devletin gözünde meşrulaştırmıştır. İkinci olay ise 1999 yılında yaşanan Marmara depremidir. Depremde devlet, müdahalesinin yetersizliğini azaltmada sivil topluma bir fırsat vermiştir. Sivil girişim böylece halkın gözünde de saygınlık kazanmıştır (Toksöz, 2007: 205).

Marmara depremi STK'ler için bir dönüm noktasıdır. Türkiye'de STK'ler tarihsel bir geçmişe sahip olmakla birlikte Marmara Depremi ile STK'lere insani ihtiyaçları gidermede büyük imkan tanınmıştır. Marmara Depremi sonrasında birçok yeni STK kurulmuş ve atıl durumdaki birçok STK aktifleşmiştir. Bunların yanında STK'ler uluslararası alanda güç kazanma yollarına başvurmuştur (Akt. Taşçı, 2017: 135).

Türkiye'de dini temele dayalı STK yapısından da söz etmek mümkündür. Türkiye'de dini temelli STK'lerin sayısı 2000 yılından bu yana artış göstermektedir. STK'lerin "ümme bilinci" etrafında şekillendikleri ve bu bilinç etrafında fitre, zekat gibi islami finans kaynaklarına bağlı olarak ülkemizdeki savaş mağduru Suriyelilere yardım yapıldığı görülmektedir (a.g.e.: 137).

Yaşanılan bu gelişmeler sonucunda STK'ler kent yaşamının her alanında etkili olmaya başlamıştır. Kent yaşamında sivil toplumun işlevi, merkezi yönetimden arda kalan boşluğun doldurulmasıdır. Aksi takdirde demokratik bir şekilde sivil toplum tarafından doldurulamayan boşlukların mafya tehlikesi ile karşı karşıya geldiği görülmektedir. Yaşanılan bu gelişmeler STK'lerin kent politikalarında rol almasını zorunlu hale getirmektedir. STK'ler kent politikalarında ve karar alma aşamalarında baştan sona etkili ve paydaş olmak durumundadır. STK'lerin kentteki sosyal ve kültürel hayata olan gönüllü katılım ve katkıları da büyük önem taşımaktadır (Toksöz, 2007, s.205).

Sivil toplumun oluşabilmesi için zorunlu olduğu düşünülen farklılaşma, otonomi, gönüllü birliktelik, örgütlenme ve baskı mekanizması oluşturabilme şartlarının Türkiye'de büyük ölçüde sağlandığına, bu yöndeki ilerlemelerin de sivil toplum kavramıyla açıklığa kavuşturulacağına inanılmaktadır. Sivil toplum taşıdığı özelliklerle ancak demokratik devletlerde hayat bulabilmektedir. Buradan da

anlaşılabileceği gibi sivil toplumun devletin yapılanması ve ürettiği politikalarıyla yakından ilişkisi vardır (Çaha, 1997: 34).

Türkiye’de bireysel özgürlükler ile toplumsal sorumluluk arasına örülen duvarın zamanla kaldırıldığı görülmektedir. Farklı biçimlerin içinde özgürlüğün temel bir hak olduğu, farklılık isteklerinin vatandaşlık söylemleri içinde yapıldığı, sivil haklar için yapılan mücadelenin çok kültürlülük haklarını da içerdiğini geç-modern zamanlarda sadece devletin müdahalesinin minimize edilmesi anlayışına bağlı kalmamaktadır. Devlet-toplum ilişkisinin demokratikleşmesi, hem devletin hem sivil toplumun demokratik ilkeler etrafında örgütlenmesine bağlıdır (Keyman, 2005: 120).

Buna göre, sorun devletin minimize edilmesi değil demokratikleşmesi, toplumun organikleşmesi değil çoğullaşması, kamu yararının ve toplum için iyi olanın devlet seçkinleri tarafından değil toplumun kendi arasındaki tartışma sonucunda belirlenmesi ve vatandaşın siyasal toplumun temsilcisi olması yerine sivil haklar dilini konuşan kimlik olarak hareket etmesi demektir (a.g.e.).

Tosun’a (2005: 141) göre, devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkinin demokratik değerler üzerinden yeniden düzenlenmesi, devleti zayıflatmanın aksine güçlü ve örgütlü STK’ler ile yurttaş katılımının artmasını, sistemin yaşadığı temsil krizlerinin aşılmasını ve kirlendiği düşünülen siyasete dair etik değerlerin yeniden üretilmesini sağlayacaktır.

Eşitlikçi ve aristokrasisi olmayan toplumumuzda halkın tamamen devletin insiyatifine bırakılmaması ve devletin tek güç kaynağı olmaması için STK reformu gereklidir. Öyle ki STK reformu, halkın devlet karşısında daha bağımsız olmasını sağlayacağı gibi güçler ayrılığını da destekleyecektir ve bu demokrasinin olmazsa olmaz şartlarındandır. STK için devletin ve özel sektörün yanında “üçüncü sektör” denilmesinde bu dengeleyici unsurlar bulunmaktadır (Çizakça, 2005:175).

2.2. Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar

2.2.1. Çocuk Kavramının Tanımı

Tarihsel açıdan ele alındığında çocuk kavramının zaman içerisinde farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Geleneksel toplumlarda çocuk aile içinde duygusal bir anlam ifade eden bireyi ifade etmekle birlikte, anne ve babası yaşlandığında onlara

bakacak bir sosyal güvenlik aracı olarak kabul edilmektedir (Barışık, Ege ve Şimşek, 2016: 163).

Emeğin yoğun olduğu ve tarımsal aile şirketlerinin yaygın olduğu kırsal kesimlerde ise çocuk kavramı ucuz iş gücü olarak değerlendirilmektedir. Ülkemiz de dahil, ekonomik getirisi düşük olsa dahi çocuklar aile bütçesine katkı sağlaması gereken bireyler olarak görülmektedir. Bu anlayışa sahip olan ailelerin kırdan kente göç etmesi ile birlikte çocuklar, ucuz iş gücü olarak kayıt dışı işlerde kendilerine yer bulmaktadır (a.g.e.).

Çocuk kavramının kabul gören iki yaygın anlamı vardır. Birincisi, çocuk öncelikle birinin evladı olma anlamına gelirken diğer anlamıyla ise çocuk kavramı, ekonomik ve hukuksal açıdan henüz yetişkin statüsünü kazanmamış yani on sekiz yaşını doldurmamış kişileri ifade etmektedir (Özyurt, 2013: 155).

Birleşmiş Milletler 1989 yılında kabul ettiği Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile 18 yaşını doldurmamış herkesi çocuk olarak kabul etmektedir (Ennew, 1994: 10). Daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşını dolduruncaya kadar her birey çocuktur. Henüz anne karnındayken başlayan ve on sekiz yaşını doldurana kadar devam eden süreçte çocuğa dair haklar mevcuttur. Çocuğun biyolojik, psikolojik, fiziksel açıdan kendi kendine yetememesi ve bakıma, korunmaya ve desteklenmeye ihtiyaç duyması, çocuk haklarını gerekli kılmaktadır. (Danış, 2014: 632).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS), çocukların korunmasına yönelik Birleşmiş Milletler deklarasyonlarında ve Türkiye’de 2005 yılında kabul edilen Çocuk Koruma Kanunu’nda (ÇKK) “çocuğun yüksek yararı” ön plana çıkmaktadır. “Çocuğun yüksek yararı”yla kastedilen, çocuğun sağlıklı bir kimlik geliştirebilmesi için mutlu, sevgi dolu bir aile ortamının yanında barış, kardeşlik, eşitlik, dayanışma ruhuyla dolu bir sosyal çevrede yaşayabilmesi için gerekli olan ortamın sağlanmasıdır (Danış, 2014: 633). 5395 sayılı ÇKK çocukların korunması, haklarının güvence altına alınması ve uluslararası kriterlere uygunluk sağlayabilmesi temel alınarak tasarlanmıştır (Küntay, 2017: 261).

BMÇHS çocuk haklarını, yaşama, gelişme ve koruma olmak üzere üç temel alanda ele almıştır. Sözleşmedeki ilk hak çocuğun insan onuruna yakışır bir şekilde yaşama hakkına sahip olmasıdır. Sağlık haklarından faydalanabilmesi ve eğitim olanaklarına

erişebilmesi ve yaşamak için gerekli olan materyallere ulaşabilmesi sözleşmeyi kabul eden devletlerin sorumluluğundadır (Babadağ, 2000: 98).

Sözleşme, her bireyin yetenekleri doğrultusunda gelişimine fırsat verilmesinden hareketle çocuğun eğitim alması, dinlenmesi, boş zamanlarını değerlendirmesi, düşüncelerini ifade edebilmesi, din ve vicdan özgürlüğüne sahip olması gibi hükümleri içermektedir. Sözleşmede yer alan birçok hüküm çocuğun korunmasına yönelik hükümlerdir. Bazı hükümler, bedensel, ruhsal, sosyal ve zihinsel engeli olan çocuklarla ilgili olmakla birlikte, bir kısım hükümler mülteci çocuklarını ya da anne ve babasız ya da anne babasından, ayrılmış çocuklarla ilgili hükümler içermektedir (a.g.e.: 98-99).

2.2.2. Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuk Olgusu

Sokak çocukları kavramının ilk olarak Henry Mayhew Tarafından 1851 yılında kullanıldığı görülmektedir. Kavramın literatürde sıkça kullanılması 1979 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Yılından sonra olmuştur (Günşen İçli, 2009: 13). Literatürdeki tanım ve sınıflandırmalar dikkate alındığında “sokak çocukları” kavramının; sokakta yaşayan, sokakta çalışan, suça karışan, dilenen, başıboş gezen çocuklar gibi birçok çocuk grubunu kapsayan şemsiye bir kavram olarak kullanıldığı görülmektedir (Güngör, 2008: 27).

Avrupa Konseyi Sokak Çocukları Çalışma Grubu, 18 yaşın altında olup da sokak ortamında geçirdiği sürenin uzunluğuna ya da kısalığına bakmaksızın sokak ortamında yaşayan çocukları “sokakta yaşayan çocuk” olarak tanımlamaktadır (a.g.e.: 28).

Daha geniş tanımda ise, yaşamak ve yaşam kaynaklarına ulaşmak için sokağı mesken kabul eden, ebeveyni ya da sorumlu yetişkinlerin korumasından ve yönlendirmesinden mahrum olan yetişkinliğe henüz ulaşmamış kız veya erkek çocuklar sokağın çocuğu olarak tanımlanmaktadır (Serdar ve Şener, 2015: 106).

Güney Afrikalı araştırmacılar, sokakta yaşayan çocukları; gündüzleri sokaklarda başıboş gezen geceleri boş sahipsiz arazilerde veya binalarda uyuyan, az sosyalleşmiş ve toplumsal bağları zayıf ve gerçek evleri sokaklar olan çocuklar olarak tanımlamaktadır (Akt. Günşen İçli, 2009: 15).

Bademci (2014: 21), sokakta yaşayan çocuk olgusunu alışagelmışin dışında bir bakış açısıyla tanımlamaktadır:

“Sokakta yaşayan çocuk” evdeki kötü muameleye çaresizlikle boyun eğmeyerek büyük bir cesaret ve gözü karalıkla evi terk etmek zorunda kalan ya da aileleri tarafından evi terk etmeye zorlanan, sokağın ağır, örseleyici koşullarına rağmen hayatta kalmaya çalışan bireylerdir”.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (*United Nations International Children’s Emergency Fund-UNICEF*) sokakta yaşayan ve çalışan çocukları, zamanının büyük kısmını sokaklarda geçiren ve yetişkinlerin doğrudan desteğinden mahrum, hiçbir korunması olmayan çocuklar olarak tanımlamaktadır. UNICEF çocukların aileleri ile olan ilişkilerini dikkate alarak sokakta yaşayan çocuk kavramını üç gruba ayırmıştır (Lalor, 1999:1).

UNICEF’in ayırımına göre aileleri ile sürekli ilişki halinde olan, gündüzleri dışarda çalışan, ailelerinin koruma ve denetimi altında olan çocuklar “sokakta çalışan çocuklardır”. Aileleriyle zaman zaman görüşen aile bağları zayıf fakat ilişkilerini tamamen koparmayan çoğu zaman geceleri evinde geçiren çocuklar “sokaktaki çocuklardır”. Aileleri ile hiçbir bağı kalmamış, günün hemen hemen tamamını sokakta geçiren genellikle yoksul ve parçalanmış ailelerin çocukları “sokakların (sokağın) çocukları”dır (Bilgin, 2012, s.81).

Lalor (1999: 2), genellikle terkedilmiş, yetim kalmış, çeşitli nedenlerden dolayı evden kaçmış ve mülteci çocuklarının oluşturduğu sokağın çocukları grubunun azınlıkta olan grup olduğunu vurgulamaktadır.

Aile bütçesine katkı sağlamak ya da kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla günün bir kısmını sokakta çalışmak zorunda bırakılan ve sokağın tüm fiziksel ve sosyal riskleriyle karşı karşıya kalan çocuklar sokakta çalışan çocuklardır (Tor, 2011: 147). Genellikle karıştırılan bir husus, sokağın çocukları ile sokakta çalışan çocuklar arasındaki farktır; bunlar arasındaki temel fark, sokakta çalışan çocukların geceleri evlerine dönüyor olmalarıdır (Günşen İçli, 2009: 19).

Sokakta çalışan çocukların büyük kentlerde sosyal sorun olarak kabul edilmesindeki en büyük etken bu çocukların “sokakta yaşayan çocuk” kapsamında değerlendirilmesidir. Kavramın literatüre girmesinden önce de sokakta çalışan çocuklar mevcuttur. Fakat sayılarının yüksek oranda artması ve kişisel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek iş olanaklarının ortaya çıkması, bu olgunun önlenmesi için kamusal ve özel çabaları ortaya çıkarmıştır (Karatay, vd., 2003: 261).

Sokakta çalışan çocuklar kavramı, çocuk işçiliği kavramının kapısını aralamaktadır. Bu konuya Uluslararası Çalışma Örgütü (*International Labour Organization-ILO*) tarafından önemle vurgu yapıldığı görülmektedir (Kayhan, 2012: 188).

Sanayi devriminden sonra ortaya çıkan uzun bir geçmişe sahip olan çocuk işçiliği kavramına 20. yüzyıla kadar dünya kamuoyunda yer verilmeyorken, ILO'nun kurulmasıyla birlikte konu gündemde daha fazla yer almaya başlamıştır. ILO 1992 yılından bu yana 90 ülkede çocuk işçiliği ile mücadele etmek amacıyla başarılı projeler hayata geçirmiştir. Bu olumlu gelişmelerin yanında, gelişim ve eğitim çağındaki bir çok çocuk ekonomik ve sosyal yetersizlikler yüzünden tüm dünyada ve ülkemizde, ruhsal, fiziksel gelişimlerini olumsuz etkileyecek tehlikeli ve istismara açık alanlarda bulunmaktadır. Çalışan çocuklarla ilgili kesin bir sayı verilememekle birlikte ILO'nun verilerine göre dünyada 306 milyon çalışan çocuk olduğu, 283 milyon çocuğun çalıştığı için okula gidemediği tahmin edilmekte ve çalışan çocukların üçte ikisinin erkek olduğu belirtilmektedir (a.g.e.).

World Vision (Dünya Görüşü), adlı kuruluşun yazmış olduğu raporda, 21. yüzyılda karşılaşılabilecek en büyük on sorun sıralamasında, yoksulluk, savaş, açlık, çevrenin korunmasının yanı sıra çalışan çocuk sorununa da yer vermesi sorunun boyutlarını gözler önüne sermektedir (a.g.e.).

Ülkemizde son dönemlerde sayıları artan “sokağın çocukları” aileleri tarafından terk edilen, evden kaçan ya da ailesi tarafından tamamen başıboş bırakılan çocuklardan oluşmaktadır. Sokakta çalışan ya da çalıştırılan çocuklar ile sokağın çocukları arasında ince bir çizgi vardır. Tehlikeli ve riskli sokak ortamında çalışan çocuklar hızlı bir şekilde sokağın çocuğu olmaktadır (Güneş ve Kalaycı, 2004: 5).

Ekonomik, teknolojik, sosyal ve politik gelişmelerin, savaş ve göçlerin toplumu ya da bireyi etkilemesi kaçınılmaz olduğu gibi en büyük etkiyi toplumun geleceği olan çocuklar görmektedir. Toplumların gelişim sürecinde geçirdikleri zor koşulların ortaya çıkardığı zor şartlarda yaşayan çocuklar zamanla farklı sorunların sebebi olmaktadır. Zor şartlarda yaşayan çocuklar giderek artan sayıları ve kolaylıkla fark edilebilir olmaları sebebiyle tüm dünyada çözüm aranan bir sorun olarak kabul edilmektedir (a.g.e.:5).

1980'li yıllarda yapılan ilk araştırmalar dünyada 80-100 milyon sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olduğunu göstermektedir. UNICEF raporuna göre dünyada aile ile

bağlarını koparmış ve barınacak bir yere ihtiyaç duyan çocukların oranı yüzde 5-10 arasındadır. Bulgaristan’da ve Güney Afrika’da sokakta yaşayan ve çalışan çocukların yüzde 70’i akşam evlerine dönerken, sokakta yaşayan çocuklar çocuk nüfusunun Bangladeş’te yüzde 7’sini, Meksiko City’de yüzde 9’unu oluşturmaktadır. Dünya haritasına bakıldığında yoğunluğun Latin Amerika’da olduğu görülmektedir. Sorun Brezilya, Meksika ve Kolombiya gibi orta gelirli ülkelerde yoğunluk göstermektedir. Afrika da sokakta yaşayn ve çalışan çocuk sorunu henüz yeni olmakla birlikte Khortoum’da tahmini 20.000 sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olduğu belirtilmektedir. Sorun dünyanın hemen hemen her yerinde benzerlik göstermektedir (a.g.e).

Sokaklarda zor koşullarda bir çok risk faktörü ile karşı karşıya yaşayan çocuklar için tüm dünyada rencide edici, onları küçümseyen birbirinden farklı tabirler kullanılmaktadır. Sokakta yaşayan çocuklar Kolombiya’da “velet” ve “kötü böcekler”, Brezilya’da “kenardakiler”, Honduras’ta “küçük zorbalar”, İtalya’da “topaçlar”, Vietnam’da “çöp çocukları”, Rwanda’da “İğrenç çocuklar”, Kamerun’da “piliçler” ve “Sivrisinekler”, Güney Afrika’nın bazı bölgelerinde “uykucu borular” olarak adlandırılırken ülkemizde ise daha çok “tinerciler” ve “baliciler” olarak anılmaktadır (Akt. Eminağaoğlu, 2006: 46).

1950’li yıllarda başlayan göç sorunu ile ortaya çıkan sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusu, o dönemlerde “köprü altı çocukları” olarak tanımlanmaktadır (Günşen İçli, 2009: 17). Türkiye’de sokakta çalışan veya sokakta yaşayan çocukların büyük kentlerde sorun olarak kabul edilmesi, 1990 yılı sonrası yoğunlaşan göç süreci ile birlikte çocuk sayısındaki artış ve çocukların kişisel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek iş olanaklarının ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir (Güngör, 2008: 30).

1990’lı yılların başından itibaren Türkiye’nin bir çok metropol kentinde sokakta yaşayan çocuklar kentlerin baş aktörleri haline gelmiştir. 90’lı yıllar başta İstanbul olmak üzere Adana, Mersin, Ankara, İzmir, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Antalya ile birlikte birçok kentte sokakta yaşayan çocuk sayısında büyük bir artış olduğu kabul edilmektedir (Kömürcü ve Avşar Negiz, 2016: 976).

Kesin bilgi bulunmamakla birlikte Türkiye’de 42.000 sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olduğu tahmin edilmektedir. Bazı gayri resmi kaynaklarda ise bu sayı 80.000 e kadar çıkmaktadır. Bu çocukların çoğunluğu, daha iyi yaşam koşulları için kentlere

göçen sosyal yoksunlukları olan ailelerden gelmektedir (Sokakta yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar, 2018).

Sokakta yaşayan çocuklar ile ilgili net bir sayı verilememektedir. Çocukların sürekli hareket halinde olmaları net bir sayıya ulaşmayı engelleyen nedenlerden biridir (Günşen İçli, 2009: 16). Bu çocukların çalıştıkları yerler bilinmesine rağmen, gece ve gündüz farklı yerlerde bulunmaları, mevsim değişikliklerine göre yer değiştiriyor olmaları, sayıları hakkında net bir veriye ulaşmayı engelleyen nedenler arasındadır (Kömürcü ve Avşar Negiz, 2016: 976).

Yasal açıdan bakıldığında Türkiye'nin 1990 yılında imzaladığı BMÇHS çocukların korunması için önemli bir adım olmakla birlikte sözleşmenin şartlarını hızlı ve etkin bir şekilde hayata geçirmek mümkün olmamaktadır. Anayasamızın 41. maddesi "ailenin korunması" kavramı içerisinde çocuğun korunmasını da dile getirmiştir (Güneş ve Kalaycı, 2004: 6). 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu sokakta yaşayan çocukları yaşam koşullarının zorluğu sebebiyle "korunmaya ihtiyacı olan çocuklar" kapsamında ele almaktadır (Şener ve Serdar, 2015: 107).

2.2.3. Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocukların Genel Özellikleri

Yıldız ve arkadaşları, yapmış oldukları çalışmalarında sokakta yaşayan çocukların genellikle büyük şehirleri tercih ettiklerini, çöpten topladıkları giysileri giyerek giyim ihtiyaçlarını karşıladıklarını ve yeme-içme gereksinimlerini karşılamak için dilendiklerini belirtmekte; uyku gereksinimlerini gidermek için park, köprü altı, boş bina ya da duvar diplerini kullanırken bunların yanı sıra yaşamları boyu kendilerine ve çevrelerine zarar verecek eylemlerde bulunabildiklerini vurgulamaktadır. Erkek çocukların kızlara oranla daha çok evden kaçtığını ve evden kaçma yaşınının 12-18 yaş aralığında yoğunlaştığını belirtmektedir (Babadağ, 2000: 101).

Bu çocukların çoğu okula düzensiz gitmekte, çoğunlukla sokaklarda çalışarak zaman geçirmekte ve doğal olarak okul ikinci plana atılmaktadır. Zamanlarının çoğunu sokaklarda geçirmelerine rağmen bu çocukların çoğu aileleri ile yaşamaktadır ve çocukların yoksullukları ailelerinden kaynaklanmaktadır. Çocukların daha küçük bir bölümü ev ve ailesi ile daha zayıf bağlara sahiptir. Sosyal dışlanma ve yoksulluk içindeki ailelerde çatışma ve güvensizlik yoğun yaşanmaktadır. Böyle ortamlardaki çocuklar yıpranmakta, aileleri, evleri ve eğitim hayatları ile bağlarını koparmaktadır (Sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar, 2018).

Ennew (1994: 13-14), sokakta yaşayan çocuklar hakkında onların aileleri ve çocukların gelecekları hakkında yaygın anlayışların olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, aileleri onları terk etmiştir, cinsel tacizden dolayı evden kaçmışlardır, aileleri parçalandığı için sokağa düşmüşlerdir, aileleri yoksulluk sebebi ile parçalanmıştır, babaları geçimsiz alkoliklerdir, aile reisi anne olan ailelerden gelmekte ve aileleri ile temasları kesilmiş çocuklardır. Sokakta yaşayan çocuklar, geceyi sokakta geçirir, geç saatlere kadar uyumaz ve genellikle az uyurlar, sokaktan geçen insanların gözünde ise terkedilmiş, serseri, evsiz, hırsız ya da suçlu çocuklardır.

Sokakta yaşayan çocuk, yetersiz beslenmeden dolayı gerçek yaşlarından daha küçük görünmelerine rağmen yaşam şartlarından dolayı kronolojik yaşlarından daha büyük tavır ve davranışlar sergilemektedir (Le Roux ve Smith, 1998: 683). Çevrenin acıyan gözlerle bakması çocukların topluma karşı olan kinini arttırmakta ve kimseye güven duymamalarına sebep olmaktadır. Sokakta yaşayan çocuklar sokakta kendi oluşturdukları grupla birlikte hareket etmektedir. Kendilerinden daha önce sokağa çıkmış çocukların önderliğinde grubun kurallarına riayet ederek yaşamaktadır. Grup halinde hareket etmenin altında yatan sebep ise karşılaşılabilecekleri tehlikelere karşı kendilerini koruyabilmektir. (Akt. Özel, 2011: 26).

Sokakta yaşayan çocuklar, sokakta yaşama nedenleri ve aileleri hakkında sıklıkla yalana başvurabilmekte, çocuk oluşlarını kullanıp kendilerini acındırarak para ve yiyecek bulmaya çalışmaktadır. Bu çocukların kendilerini kabadayı ve korkulacak biri gibi imaj yaratmaya çalışmalarının altında kendilerini koruma fikri yatmaktadır. Sokakta yaşayan çocuklar, paralarını saklayacak güvenli bir yer olmadığından ve gelecek ile ilgili planları olmadığı için kazandıkları parayı günübirlik harcamaktadır (Akt. Barış, 2008: 14).

Sokakta yaşayan çocukların, birbirlerine karşı saldırgan ve sert tavırları onları rahatsız etmezken, toplumun ve polisın onlara olan şiddetli tepkisi onlar için korku unsuru olmaktadır (Aptekar, 1994: 214). Bu çocuklar Aileleri tarafından terk edildikleri düşüncesine sahip oldukları için sosyal çevre ile diyaloga girmekten kaçınmaktadır. Sokağın tüm tehlikeleri ile iç içe yaşamaları, onları her an bir tehlike görecekleri düşüncesine sevk etmektedir (Akt. Özel, 2011: 27).

Aptekar (1994: 13), sokakta yaşayan çocukların ruh sağlıklarının yerinde olmadığını savunmakta, medyanın bu çocukları lanse ediş biçiminin ve toplumun bu çocukları

algılama şeklinin onların ruh sağlıklarına zarar verdiğini vurgulamaktadır. Buna göre, medyanın bu çocukları topluma olumsuz şekillerde lanse etmesi sokakta yaşayan çocukların toplum tarafından objektif şekilde değerlendirmesini engellemektedir.

Le Roux ve Simith (1998: 685), sokakta yaşayan çocukların, sokakta karşılaştıkları ağır şartlardan kaçmak amacıyla uyuşturucu maddelere sığındıklarını ve kendi aralarında bulaşıcı hastalıkların yayılma hızının dikkate alınması gereken boyutlarda olduğunu vurgulamaktadır.

Kulca ve Korkmazlar da (2002: 275) bu çocukların sokakta karşılaştıkları dayığa karşı acı hissetmemek, soğuğa karşı dayanıklı olmak, yaşadıkları zorluklara bedenen ve duygusal acıdan göğüs gerebilmek ve kendilerini güçlü hissetmek için, hayal kurup güzel düşler görebilmek ve uyuşturucunun etkisi ile utanma duygularını kaybedip insanlardan rahatlıkla birşeyler isteyebilmek için uyuşturu maddelere gereksinim duyduklarını belirtmektedir.

Sokakta yaşayan çocukların bazılarında görülen yapışkan koklama bağımlılığının belirtileri dikkat çeken boyutlardadır. Yapıştırıcının etken maddesi öncelikle solunum sistemini etkilemektedir. Düzenli yapışkan koklayan çocukların sesleri kısaktır ve burunları sürekli akmaktadır. Gözbebeklerinin uzun süreli genişlemesi bulanık görmelerine sebep olmaktadır. Yapıştırıcıyı sürekli kullanan çocukların güneşe bakar gibi gözlerini kısık tuttıkları hatta gündüzde kaçınıp geceleri yaşamayı tercih ettikleri görülmektedir. Yapıştırıcı kullanan çocuklar konsantrasyon bozukluğu ve ani ruh hali değişimi yaşamaktadır. Ayrıca bu çocukların saç derisinin gri ya da solgun olduğu, maddenin çocuklarda meydana getirdiği dikkat çeken izlerdendir (Akt. Barış, 2008: 13).

Sokakta yaşayan çocuklarda uyuşturu kullanımının ciddi boyutlarda olduğu görülmektedir. Çocuklar madde kullanımının onlara fiziksel ve ruhsal yönden zarar verdiğini bilerek madde kullanımına devam etmektedir. Kullanılan maddelere bakıldığında ilk sırada yapıştırıcı ve tiner gelmektedir. Bu maddeleri hap, esrar ve eroin takip etmektedir. Sokaktaki çoğu çocuk madde kullanmaktadır, fakat çocukların hepsi bağımlı değildir (Akt. Özel, 2011: 23).

Ennew (1994: 14)'e göre sokakta yaşayan çocukların, büyüdüklerinde suçlu olmaları, yaşlanana kadar yaşayamayacakları, topluma kazandırılmayacakları ve genellikle terör örgütü mensupları olmaları beklenmektedir. Bu çocukların karınları açtır,

hırsızlık yaparlar, fahişe olmaktan başka çareleri yoktur, kontrol edilemez şekilde yıkıcı olurlar, sevgi duygusunu hissetme kabiliyetlerini kaybetmişlerdir, oyun oynamayı bilmezler ahlaki değerleri yoktur, uyuşturucu kullanırlar ve çoğu AIDS hastasıdır.

Kız çocukları cinsel istismara uğradıklarından dolayı fuhuşa yönelirken erkek çocukları şiddet eğilimi göstermektedir. Hasta olmak, tutuklanmak, zarar görmek ve aciz bırakılmak sokakta yaşayan çocukların en büyük korkuları arasındadır. Sevilmemek ve yalnız kalma duygusu sokakta yaşayan çocukların kaygıları arasındadır. Bu çocuklar genellikle yoksul ailelerin çocuklarıdır. Sokakta kendi aralarında kurdukları birliktelikleri aile olarak kabul etmekte, maddi ve manevi ihtiyaçlarını bu birlikteliklerden karşılamakta, sokak jargonunu kullanarak kendilerine özel kimlik oluşturmaktadır. Kişisel özgürlüklerine çok önem veren bu çocukların sokakta geçirdikleri süre uzadıkça suça karışma oranları da artmaktadır (Le Roux ve Smith, 1998: 684).

İstanbul Valiliği İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocukların Korunması Projesi kapsamında hazırlanan 2003 yılı raporuna göre sokakta yaşayan çocukların % 17'sini kızlar, % 83'ünü erkekler oluşturmaktadır. Bu çocukların % 60'ı ilköğretim ara sınıftan terktir, yaş aralığına bakıldığında ise % 55'inin 13-15 yaş aralığında olduğu görülmektedir. (Akt. Mutlu, 2006: 57-58).

2.2.4. Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuk Olgusunun Temel Nedenleri

Sokakta yaşayan ve Çalışan çocuk olgusunun bir çok nedeni vardır. Gerek ailevi gerekse sosyal ve ekonomik faktörler çocukların sokağa itilmesinde etkili olmaktadır. Ailede yaşanan huzursuzluk, boşanma, iletişim eksikliği, parçalanma, sevgisizlik, anne babanın aile bilincinden uzak olması, evin fiziki yetersizliği gibi sebepler sayılabilmektedir. Sosyal değişim ve köyden kente göç ile şehir hayatında yaşanan uyum sorunları ve çocukların ortada kalması, işsizlik, yoksulluk, okul hayatındaki başarısızlık, istismar, baskı, şiddet, cinsel taciz, yanlış arkadaş çevresi, medyadan etkilenme, çocuğun sokakta çalışıp para kazanmasını teşvik eden kültürel etkenler, sokağın cazibesi sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusunun temel nedenleri arasında sayılabilmektedir (Okumuş, 2009: 14).

UNICEF 1998 yılında “Türkiye Çocukların ve Kadınları Durumu” adlı raporunda çocukların sokakta olma sebeplerini; zengin ile fakir arasındaki uçurumun büyümesi,

düşük gelirli ailelerin yaşadıkları maddi zorluklar, ayrılmış ya da çocuklu annenin ya da babanın tek başına olduğu aileler ve bu durumda çocuklara hizmet verebilecek kuruluşların yetersizliği olarak belirlemiştir (Şener ve Serdar, 2015: 109).

Dünya Sağlık Örgütü (*World Health Organization-WHO*) ise çocukların sokakta olma nedenlerini; aile içindeki sorunlardan kaçma, barınacak yer bulma, kendileri için para kazanma ve ailelerine ekonomik açıdan yardımcı olma, ev işlerinden ve çocuk kurumlarından kurtulmak olarak belirlemiştir (Kızmaz ve Bilgin, 2010: 275).

UNICEF'in Zimbabwe'de yapmış olduğu çalışmada 260 sokakta yaşayan çocuk ile gerçekleştirdiği mülakatlarda çocuklar sokakta olma nedenlerini, para kazanmak, öksüz ve yetim oldukları için üvey anne veya babadan ya da bazı akrabalarından gördükleri istismar, yetersiz bakım ve koruma altında olmaları ve akran gruplarının baskısı olarak belirtmişlerdir (Günşen İçli, 2009: 15).

Aile temelli sorunlar, çocukların sokakta yaşayan çocuk olmasında etkili olan nedenlerin başında gelmektedir. Ailenin dağılması, büyük kardeş etkisi, aile tarafından çalıştırılma, aile ile anlaşamama gibi sebeplerin en başında aile içi şiddet gelmektedir. Boşanmış ebeveynlere sahip ya da tek ebeveynli ailelerden gelen sokakta yaşayan çocukların bozuk aile yapısının kurbanı olduğu bilinmektedir. (Akt. Mutlu, 2006: 60-62).

Sosyal ve ekonomik nedenler geleneksel aile yapısını bozmaktadır. Boşanma ve ölüm gibi sebeplerle ailenin küçülmesi, yoksul, tek ebeveynli ve çoğunlukla annenin lider olduğu aileleri meydana getirmektedir. Devlet ve toplum tarafından desteklenmeyen bu çocukların sokak dışında çok da alternatifi kalmamaktadır.

Bunların yanı sıra aile içinde alkol bağımlılığı, çocuğun ihmal ve istismar edilmesi, evdeki nüfusun fazlalığı çocuğu sokağa çıkmaya motive eden nedenler arasındadır (Le Roux ve Smith, 1998: 685).

BMÇHS'nin önsözünde, çocuğun esenliği ve mutluluğu için aile ortamının önemi ve gerekliliği vurgulanırken, sözleşmenin 18. maddesinde çocuğun yetiştirilmesinde ailenin birinci elden sorumlu olduğu belirtilmektedir. Bireylerin sağlıklı bir şekilde sosyalleşmeleri ailelerin garantisi altındadır. Aile ortamında kötü muamele gören çocuklar sokağı kurtuluş olarak görmektedir (Küntay, 2017: 253).

Aile, çocuğun sağlıklı bir birey olarak yetişmesindeki temel faktördür. Sokakta yaşamak zorunda kalan çocuklar büyük oranda bozulmuş aile ortamının kurbanı olmaktadır. Aile içinde ihmal ve istismar edilen çocuklar kendilerini güvende hissetmedikleri için sokakları bir kurtuluş olarak görmekte, sokakların ağır şartlarıyla savaşmak zorunda kalmaktadır (Barış, 2008: 22).

Aile içinde istismar edilen çocuk, sokakta olmayı evde olmaya tercih etmektedir. İstismar denilince; duygusal istismar, fiziksel istismar ve cinsel istismar gibi problemler dizisi akla gelmektedir. İstismar çocuğun ruhi yapısında tahrip edici etkiler bırakmaktadır. İstismarın çocuklardaki ilk belirtileri, sebepsiz korku, alt ıslatma ve kabus görme iken ilerleyen yaşlarda başkalarını istismar etmeye kadar varabilmektedir (Akt. Serdar ve Şener, 2015: 109).

Yetersiz beslenme, yetersiz giyinme ve barınma, gerekli tıbbi desteğin alınamaması, okul devamlılığının sağlanamaması, sömürü, aşırı çalıştırma ve sağlıksız cesaret kırıcı durumlara maruz kalma fiziksel istismarı ifade etmektedir. Daha nadir görülen duygusal istismar ise, ihmal nedeniyle çocuğun sevgisiz, değersiz ve güvensiz hissetmesidir. Cinsel istismar ise, çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel tacize uğramasıdır (Zastrow, 2014: 274-290).

Çocuk istismarı gerçek boyutuyla bilinmemektedir. Vatandaşların ve uzmanların şüpheli durumları göz ardı etmesi, çocukların konuşmaktan kaçınması, aynı zamanda fiziksel istismara maruz kalan çocukların gördükleri muameleyi hak ettiklerini düşünmeleri ve kendileri ile ilgili olumsuz düşüncelere sahip olmaları istismarın gerçek boyutlarının bilinmesini önlemektedir (a.g.e.: 277). Ülkemizde de çocuk istismarı ile ilgili sayıların ve verilerin olmayışı, bu konu ile ilgili sağlıklı yaklaşımları engellemektedir (Barış, 2008: 21).

Sokakta yaşayan çocukların geçmişi ile ilgili araştırmalar çocukların sokağı tercih etme nedeni olarak cinsel ve fiziksel istismara uğradıkları üzerine yoğunlaşmaktadır. Yapılan çalışma sonuçları cinsel ve fiziksel istismara uğrama oranlarının yüksek olduğunu doğrulamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde sokakta yaşayan çocuk olgusunun asıl nedenin istismar olduğu belirtilmiştir (Akt. Eminağaoğlu, 2006: 47).

Fiziksel şiddete maruz kalan çocuklar sokağa itilmektedir. Tokat ile başlayan fiziksel istismarın boyutları ölüme kadar varabilmektedir. Çocuğa şiddet uygulamak, gerek yetişkinler gerekse çocuklar tarafından kabul görmüş bir yanlıştır. Çocukların sorun

çözme tekniği olarak, büyüklerinden gördükleri şiddeti başkalarına uygulaması sorunun başka bir boyutunu da ortaya çıkarmaktadır (Polat, 2008, s.155).

Önemli bir başka istismar boyutu ise cinsel istismardır. Aile içinde görülen 'ensest' diye bilinen cinsel istismarın görülme sıklığının, raporlanmış olgulardan daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Gözden kaçan bir husus ise erkek çocukların da kız çocuklar kadar cinsel istismara maruz kaldıklarıdır. (a.g.e.).

Ailede meydana gelen yapısal bozukluklar ve değer tahribatlarından ötürü, anne baba veya aile büyükleri tarafından göz ardı edilen toplumun geleceği olan çocuklara karşı ilgisiz kalınmakta, onların eğitimi, sağlığı ve kişiliği gibi konular göz ardı edilmektedir. Sokakta yaşayan çocuk olgusunun tanımından anlaşılacağı üzere, çocuğun sokakla olan ilişkisi aile ile yakınlık derecesine bağlıdır. Ailesi ile yakın olan çocuk sokağa uzak, ailesine uzak olan çocuklar sokağa daha yakındır. Çocuğun sokakla olan ilişkisini aile belirlemektedir (Okumuş, 2009: 27-28).

Anne babanın ve ailedeki diğer fertlerin çocuklara olan muamele şekli onların hayatta kendilerini var etme şekilleriyle yakından ilgilidir. Ailesi tarafından ilgi, sevgi ve destek gören çocukların hayatta özgüvenli ve daha sağlıklı bireyler oldukları görülmektedir. Aile içinde ilgi ve eşitlik gören çocuklar sosyal hayatlarında da sağlıklı ilişkiler kurabilmektedir. Çocukların sokakları tercih etme sebeplerinin başında aile içinde maruz kaldıkları şiddet ve istismar vardır. Ailesiyle birçok olumsuz deneyim yaşayan çocuklar, bunların izlerini aile dışında sosyal hayatlarına taşımaktadır. Sosyal uyum çalışmaları ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin son derece önemli olduğunu göstermektedir (Barış, 2008: 22).

Çocukların sokağı tercih etme nedenleri arasında aile içi ihmal ve istismarın yanında ailenin parçalanması da önemli bir etkidir. Anne ve babanın ayrılması, ailenin dağılması çocuğun savunmasız ve yalnız hissetmesine neden olmaktadır. Bu durum çocuğu farklı arayışlara sürüklerken sokak, çocuk için bir seçenek olmaktadır. Anne babanın ayrılığının ardından başkaları ile evlenmeleri çocukları sokağa iten nedenler arasında sayılabilmektedir. Üvey anne-baba ile uyum sorunları ve farklı problemler yaşayan çocuklar aile ortamından uzaklaşmaktadır (a.g.e.: 19-20). Kız çocuklarının evden kaçarak sokakları tercih etmesindeki başlıca nedenin ailesi ve aile çevresiyle yaşadığı sorunlar olduğu bilinmektedir (Küntay, 2017: 256).

Türk aile yapısı sosyolojik açıdan bir değişim sürecindedir. Geniş aile yapısında çekirdek aileye geçiş, kadınların iş hayatında daha fazla yer alması ile evdeki sorumlulukların yer değiştirmesi, çocukların yetiştiriliş şeklinin değişmesi, tüketim toplumu olmanın etkisi ile aile parçalanmalarının kolaylaşması aile otoritesini sarmaktadır. Geniş ailelerde iş bölümü ile çözülebilecek sorunlar çekirdek ailelerde karışıklıklara ve problemlere sebep olmaktadır (Akt. Barış, 2008: 28).

Kitle iletişim araçlarının aile değerlerini göz ardı edici yayınlarda bulunması aile kültürünün zayıflamasına ve yozlaşmasına sebep olmaktadır. Toplumda yaşanan ekonomik sorunlar sebebiyle varolan yoksulluk aile içinde çeşitli sorunlar meydana getirmektedir. Aile eğitimlerinin de yetersizliği düşünüldüğünde aile sorun çözen bir kurum olmaktan çıkmakta sorun üreten bir kurum olmaktadır. Ailenin birçok fonksiyonunu yerine getirememesi çocukların sokağa itilmesindeki itici güç olmaktadır (a.g.e.: 29).

Tüm bunlar sokakta yaşayan çocuk olgusunu besleyen en büyük etkinin aile kurumunun işlevini layıkıyla yerine getirememesinden kaynaklandığını göstermektedir. Sosyo-ekonomik nedenler göz önüne alındığında ise göç olgusunun, çocukların sokağa itilmesinde önemli bir faktör olduğu görülmektedir (a.g.e.).

Sokakta yaşayan çocuk olgusunun altındaki temel nedenlerden biri de kırdan kente göç eden ailelerin sosyal ve ekonomik açıdan kente uyum sağlayamamasıdır. Ailenin uyum sorunları ekonomik krizle başlamakta ve beraberinde karı-koca ilişkisinin bozulmasına, çocukların ihmal ve istismar edilmesine, çocukların çalıştırılmasına, çalıştırılan çocukların evden kaçmasına ve bu çocukların sokağa itilmesine kadar uzanabilmektedir. Göç mağduru çocuklar zamanla sokağa alışmakta ve sokakları yaşam yeri haline getirmektedir (Karatay, vd., 2003: 260).

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de toplumsal değişim sürecinin temel etkenleri arasında iç göçler ve kentselleşme olgusu yer almaktadır. İç göçler ve kentselleşme toplumun dönüşümü, değişimi ve şekillenmesinde önemli etkiye sahiptir. İç göçlere bağlı bir kentselleşme, dağınık ve bölgesel farklılıklar Türkiye’de çeşitli sorunlarla birlikte sokakta yaşayan çocuk olgusunun sebepleri arasındadır (Barış, 2008: 30).

Göç eden ailelerin şehirdeki hayata uyum sağlamakta zorlanması, geldikleri kırsalda gördükleri sosyal desteği kent hayatındaki kurumlardan yeterli ölçüde görememesi,

bunların yanında şehirde iş ve konut sorunu yaşaması aileleri zor durumda bırakmaktadır. Bunların yanında ekonomik yoksullukla beraber kültürel çatışmalar yaşayan göç etmiş aileler toplumdan dışlanmakta ve şehir hayatının zorluklarına karşı savaş vermek durumunda kalmaktadır. Bu ailelerin çocukları gerekli ilgi ve destek yoksunluğundan başıboşluğa sürüklenmektedir (Barış, 2008: 31; Okumuş, 2009: 28).

Sokaktaki çocuk sayısındaki artışın sebeplerinden biri de kontrolsüz göçe bağlı olarak gelişen kentleşme ve buna bağlı toplumsal değişim olgusudur (Akt. Okumuş, 2009: 28). Kırdan kente göç ile birlikte ortaya çıkan kent çevresinde hızla oluşan gecekondulaşma özellikle risk altındaki çocuklar için tehlikeli bir ortamın oluşmasına sebep olmaktadır (Akt. Serdar ve Şener, 2015: 109). Göçlerle birlikte kent nüfusundaki artış da işsizliği ve yoksulluğu beraberinde getirirken çocukların da geçim sıkıntısıyla para kazanma yollarına başvurmalarına neden olmaktadır (Barışık, Ege ve Şimşek, 2016: 167).

Göç olgusuyla da yakından ilişkilendirilen yoksulluk çocukların sokağa itilmesindeki en büyük etkenlerden biri olarak görülmektedir. Yoksulluk genel olarak açlık, evsizlik, eğitim olanaklarına ulaşamama, çocuklarını sağlıksız ortamlarda büyütme zorunda kalma, çocuklarını iyi bir şekilde yetiştirememesi ve geleceğe yönelik umutsuz ve kaygılı olma durumunu ifade etmektedir. Ülkemizde yapılan çalışmalar, çocukların çalışmasındaki en büyük etkenin yoksulluk olduğunu göstermektedir. Yoksul bir ailede dünyaya gelen çocuk, eğitim olanaklarından yararlanamadığı gibi erken yaşta çalışıp para kazanmak durumunda kalmaktadır (Akt. Serdar ve Şener, 2015: 110; Barışık, Ege ve Şimşek, 2016: 166; Kulca ve Korkmazlar, 2003: 274).

Ailelerin gelir seviyesi ile çocukların çalıştırılması arasında önemli bağ var vardır. Yoksulluk ve gelir seviyesinin düşük olması, geçim sıkıntısı çeken ailedeki tüm bireylerin çalışmasını zorunlu hale getirebilmektedir. Gelir seviyesi ile çocuk sayısı arasındaki ters orantı da dikkat çekmektedir. Ailedeki gelir seviyesi arttıkça çocuk sayısı azalmakta, gelir seviyesi düştükçe çocuk sayısında artış olduğu görülmektedir (Akt. Barışık, Ege ve Şimşek, 2016: 171).

Ailelerin yaşadığı yoksulluğun temel nedenlerini arasında ise işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kontrolsüz göçler, ülke kaynaklarının verimsiz kullanılması, çarpık kentleşme, ekonomik krizler, hızlı nüfus artışı ve kayıt dışı ekonomi kabul edilmektedir. İşsizlik sorunu toplumsal ve bireysel sorunları

beraberinde getirirken çocukların çalışmasında büyük bir etken olarak değerlendirilmektedir (a.g.e.: 166-167; Tor, 2011: 153).

Gelişmekte olan ülkelerdeki sokakta yaşayan çocukların çoğunluğunun yoksulluk sebebi ile sokakta olduğu vurgulanmaktadır (Aptekar, 1994:207). Çocuk istismarı, çocuk işçiliği, çocuk sömürüsü gibi yoğun olumsuzluk içeren kavramlar, yoksul aile çocukları dikkate alınarak üretilmiştir (Karatay, vd., 2003: 255).

Yoksul ailelerin çocukları, yoğun risk altında bir hayat yaşamakla birlikte optimal gelişim olanaklarına sahip olamadan erkenden hayata atılmak zorunda kalmaktadır. Dezavantajlı koşullarda yaşamak zorunda kalan çocuklar, toplumsal sınıf sıralamasının en alt sırasında yer almakta ve sağlıktan, eğitimden, gelir dağılımından gerektiği gibi faydalanamamakta kısacası ülkenin sahip olduğu olanaklardan en az faydalanan ailelere mensuptur (Yolcuoğlu, 2015: 83).

Yapılan araştırmalar yoksulluğun sokakta yaşayan çocuk olgusunda temel etkenlerden biri olduğunu göstermektedir. Bu durum sadece Türkiye için geçerli olmamakla birlikte gelişmekte olan tüm dünya ülkelerinin aynı kaderi paylaştığı bir gerçektir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan yapısal uyum politikaları işsizlik, yoksulluk ve sosyo-ekonomik eşitsizliklerin daha da artmasına sebep olmaktadır (Akt. Yıldız Ö.ve Adaş, 2006a: 24).

Uygulanan politikaların gereği olarak, devlet sosyal harcamalarında kısıtlamaya gitmiş, ekonomiyi yönetme yetkisi ise devletten piyasaya aktarılmıştır. Piyasa ekonomisinin piyasa aktörleri lehine işleyebilmesi için sosyal güvenlik ve sosyal koruma sistemi sistematik olarak zayıflatılmıştır. İş gücü piyasasında yaşanan bu dönüşüm, marjinal sektörün genişlemesi (kadın ve çocuk emeğinin kullanılması) ve özelleştirme politikaları yoksulluğun artmasına sebep olmuştur. Yoksullaşma süreci ile eş zamanlı ortaya çıkan sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusu bu politika değişiminin en açık sonuçlarından biridir (a.g.e.).

Eğitim olanaklarının yetersizliği de çocukları çalışmaya iten önemli sebepler arasında kabul edilmektedir. Eğitim imkanlarına erişimin zorluğu, çocukların eğitim almasındaki ailevi ve sosyal engeller çocukların çalışma yaşamında yer almalarına sebep olmaktadır. Türkiye açısından durum ele alındığında, eğitim olanaklarının nitelikli iş gücü yetiştirmede yetersiz oluşu ve nitelikli çalışan için iş imkanlarının sınırlı oluşu, bireylerin eğitime olan güvenlerini sarsarken ailelerin çocuklarının eğitim

alması yerine onların çalışmalarını tercih etmesine neden olmaktadır (Akt. Barış, Ege ve Şimşek, 2016: 169).

2.2.5. Sokakta Yaşamının ve Çalışmanın Getirdiği Riskler

Sokakların tüm tehlike ve olumsuz koşullarıyla mücadele etmek zorunda kalan sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar, fiziksel ve ruhsal açıdan taşınması zor olan birçok güçlüklerle karşılaşmaktadır. Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar, sokakların çirkin yüzüyle ilk karşılaştıklarında önce barınacak yer ve yiyecek bulma sorunuyla yüzleşmektedir. Bu çocukların yaşamlarını sürdürebilmek için madde satmak, hırsızlık ve fuhuş yapmak, dilenmek gibi aktivitelerde bulunmaları polis ile sıklıkla problem yaşamalarına sebep olmaktadır. Sokakta karşılaştıkları şiddet ve istismar çeşitli tehlike ve strese yol açarken sokağa çıkmadan önceki hayatlarında karşılaştıkları güçlüklerle birlikte yaşanan travmalar çocuklarda stres bozukluğu, depresyon, karşı gelme ve intihar eğilimi, yoğun oranda zihinsel bozukluklar meydana getirebilmektedir (Akt. Eminağaoğlu, 2006: 48-49).

Sokakta yaşayan ve çalışan çocukların en geniş kitleye sahip olan grubunu oluşturan sokakta çalışan çocuklar, suç örgütlerinin kolaylıkla faili veya mağduru olmaktadır. Yapılan araştırmalar sokakta çalışan ya da kısmen yaşayan çocukların sokakta bir çok riskle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Çocukların yaşadıkları uzun çocukluk travmaları onların zihinsel ve ruhsal gelişimlerine büyük zararlar vermekte, psikolojik ve fizyolojik açıdan gelişmelerinin en önemli döneminde savunmasızca sokakta olmaları çocukları sokaktaki risk ve tehlikelerin odağı haline getirmektedir (Bilgin, 2012: 95).

Tor (2011: 153), çalışmasında sokakta çalışan çocukların, dayak yemekten, küfür işitmekten, hakaret duymaktan, tacize uğramaktan ve söylemek istemedikleri bir takım durumlardan korktuklarını belirtmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre çocukların ailenin ve toplumun gözetiminden uzakta her türlü taciz ve ihmalle karşılaşabilecekleri ortamlarda bulunabildikleri yetişkinlerin, alkoliklerin, kendinden büyük çocukların oluşturdukları çetelerin ve uyuşturu bağımlılarının her türlü istismarına ve sömürüsüne açık olduklarının altını önemle çizilmektedir.

Sokakta çalışan çocuklar, su, sakız, balon, çiçek, simit satmakta, ayakkabı boyacılığı, hamallık ve çöp toplayıcılığı yapmakta ve sık sık iş değiştirmektedir. Çocukların bazıları asgari ücretin üstünde para kazanmakta fakat uzun sürelerle çalışmakta,

yetersiz beslenmekte, ağır yükler taşımakta, çeşitli kazalara uğramaktadır. Zamanla okulla ilişkileri kesilen çocuklar sokak çetelerine katılmaktadır (a.g.e.: 147).

Dünya geneline bakıldığında sokakta yaşayan ve çalışan çocukların çetelere katılma nedeni kendilerini güvende hissetmektir. Rio de Janeiro'da her gün ortalama üç çocuk öldürülmektedir. Kahire'de ise sokakta yaşayan çocuklar düzenli olarak toplanmakta, dövülmekte, kafaları traş edilmekte ve toplu tutukluluk merkezlerine gönderilmektedir (Akt. Eminağaoğlu, 2006: 46)

Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar doğrudan suça sürüklenmenin yanında, tiner, uyuşturucu, sigara, bali gibi bağımlılık yapan maddelere alışmaktadır. Bununla birlikte zihinsel ve fiziksel gelişimde gerilemeye, şiddete ve yaralanmaya maruz kalmaktadır. Fuhuşa yöneltilerek, cinsel taciz ve tecavüze uğramakta bunların yanı sıra bir çok psikolojik sorunla yüz yüze gelerek, çeşitli sağlık problemleri ile birlikte sonucu ölüme varan sorunlar yaşayabilmektedir (Okumuş, 2009: 15).

Çocuklar sokakta maruz kaldıkları dayanın acısını hissetmemek, soğuk havalardan etkilenmemek ve karşılaştıkları zorluklara karşı dayanıklı olabilmek için uyuşturucu maddelere gereksinim duymaktadır. Aynı zamanda halüsinasyonlarla hayal kurabilmek, kendilerini güçlü ve cesaretli hissedebilmek ve utanmadan ihtiyaçlarını karşılaştıkları insanlardan isteyebilmek için de uyuşturucu maddelere gereksinim duymaktadır (Kulca ve Korkmazlar, 2003: 275).

Bunların yanında çeşitli sebeplerden dolayı çektikleri ağrıyı hissetmemek, uyku sorunlarını gidermek ve uyanık kalarak istismar ve zarar görmekten kendilerini korumak, depresyon ve umutsuzluktan kaçınmakta, çocukların madde kullanımının gerekçeleri arasındadır (Akt. Özel, 2011: 24; Barış, 2008: 14).

Her yüz sokakta yaşayan çocuktan doksanı bally ya da tiner kullanmaktadır. Bu uçucu maddeler böbreklerde hasara yol açtığı gibi ciddi beyin hasarlarına da sebep olmaktadır. Bu maddelerin küçük yaşlardan itibaren kullanılması beyinde toksin etkisi yapmakta ve ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Akt. Garip, 2007: 38).

Yapıştırıcı kullanımı aynı zamanda kalpte ritim bozukluğuna sebep olmakta sonuçları ölüme kadar varabilmektedir. Göğüs, kas ve eklem ağrıları, kan kusma, iştahsızlık, ishal, böbrek ve karaciğer yetmezliği yapıştırıcı koklama alışkanlığının diğer olumsuz etkileri arasındadır (a.g.e.: 39)

Sokakları mesken tutmak ile suçluluk arasında bir ilişki olduğu öngörülebilmektedir. Ailesinde ciddi sorunlar yaşayan ve sapkın akran grupları ile ilişki içerisinde olan çocuklar, suçluluk ile ilgili ciddi risk unsurudur. Ailesinden ihtiyacı olan sevgiyi ve ilgiyi göremeyen çocukların farklı ilgi alanlarına yönelecekleri beklenen bir davranıştır. Sapkın ve suçlu akran grupları bu durumda alternatif olarak çocukların karşısına çıkmaktadır (Kızmaz ve Bilgin, 2010: 276).

Çocuk suçluluğu söz konusu olduğunda, çocuğun suçlu olmasının yerine çocuğun suça sürüklenmesi üzerinde durulmaktadır. Suçlu çocuk yoktur, suça itilmiş çocuk vardır. Çocuğun suça yönelmesinde, sosyo-kültürel çevrenin, aile faktörünün, içinde bulunulan grubun normlarının, değer yargılarının yanında yaşam koşulları ve çocuğun kişisel özellikleri de önemli etmenlerdir. Bu etmenler arasında çocuğu suça sürükleyen en belirleyici olarak aile ve çevresel faktörler kabul edilmektedir (Danış, 2014: 634).

Sokakta yaşayan çocuklar suç örgütleri tarafından suç işlemeye zorlanmaktadır. Suç örgütleri tarafından madde kullanımına zorlanılan çocuklar, örgütlere bağımlı hale getirilmektedir. Bali ve tiner ile yakma, sigara söndürme, el ve ayaklarının darp edilmesi ve çeşitli fiziksel işkencelerle bu çocuklar suç örgütleri tarafından tehdit edilerek hırsızlık, kapkaç, yankesicilik, gasp, madde satıcılığı ve kuryelik gibi suçlara itilmektedir. Sokakta yaşayan çocukların yetişkin denetimi altında olmayışı sayılarının bilinmeyişi onların takibinin yapılamamasına sebep olurken, bu çocukları organ mafyasının açık hedefi haline de getirebilmektedir. (Bilgin, 2012: 94).

Çocukların sokaklarda karşılaştıkları önemli risklerden biri de fuhuş tehlikesiyle karşı karşıya kalmalarıdır. Çocuklar onlu yaşlardan sonra fuhuş sektörüne kaydırılmakta ve kazanç kaynağı olarak kullanılmaktadır. Özellikle kız çocuklarının ilerleyen yaşlarda sokakta görülmemelerinin başlıca sebebi fuhuş sektörüne çekilmeleridir (Polat, 2008: 155).

Cinsel sömürünün bir çok olumsuz sonucu vardır. Sömürüye uğrayan çocukların madde kullanımına ağırlık verdikleri ve kendi bedenlerine zarar vererek yaşadıkları şeylerden dolayı kendilerini cezalandırdıkları varsayılmaktadır. Bacaklarına kasıtlı olarak yaralar açmaları, tehlikenin boyutunu ortaya koymakla birlikte ciddi bir taravmanın belirtisi olan bu davranışlar çocukların yaşadığı stres bozukluğunu ortaya koymaktadır (Küntay, 2017: 258).

Cinsel yolla bulaşan HIV/AIDS hastalığı çocukları tehdit eden ciddi bir sorundur. Bunun yanında istenmeyen gebelikler ve tehlikeli düşükler çocukların sağlığını ciddi manada tehlikeye sokmaktadır. Bunların yanında çocuklarda sıklıkla görülen deri hastalıkları, tüberküloz, apseler ve parazitler çocukların zor koşullarda yaşarken karşılaştıkları enfeksiyon hastalıklarıdır (Akt. Özel, 2011: 35).

Çocukların sağlığını tehdit eden başka riskler de mevcuttur. Çok sıcak ya da çok soğuk hava şartlarına maruz kalmaları, yatıp kalktıkları yerlerin temizlik koşullarına uygun olmayışı hastalıklarla kolayca karşılaşmalarına ve bulaşıcı hastalıklara yakalanmalarını hızlandırmaktadır. Sokaklarda yaşayan çocukların banyo yapmak, diş fırçalamak gibi ihtiyaçlarını karşılayamamalarının yanında sokak hayvanları ile yakın ilişkileri çocuklarda bit ve pire gibi canlıların var olmasının yanında kuduz olmalarına da sebep olmaktadır (a.g.e.: 34).

Bu çocukların besin değeri düşük yiyeceklerle beslenmesi, onların gelişimini ve sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Dengeli ve gelişimlerini olumlu etkileyecek yiyecekler yememeleri çocuklarda vitamin eksikliğine ve kansızlığa yol açmaktadır (a.g.e.: 33). Çocukların sokakta maruz kaldıkları yaşam koşulları, BMÇHS' nin 6. maddesindeki insan onuruna yakışır bir şekilde yaşama hakkına, sözleşmenin 28. maddesindeki eğitim hakkına, 24. maddesinde vurgulanan sağlık hakkına ve madde 31 de boş zamanlarını değerlendirme, oyun oynama, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma haklarını ihlal etmekte, çocuklar bedensel, ruhsal ve bilişsel yönden sağlıklı erişkinlik düzeyine ulaşamamaktadır (Küntay, 2017: 259).

2.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Hizmet İlişkisi

Sosyal hizmet disiplinini Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (International Association of Schools of Social Work -IASSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (International Federation of Social Workers -IFSW) şu şekilde tanımlamaktadır: Sosyal hizmet, toplumsal iyilik halini arttırmak amacıyla sosyal değişime, insan ilişkilerinde sorun çözmeye, güçlenmeye ve özgürleşmeye katkı sağlayan bir meslektir (Thompson, 2013:35).

İnsan haklarının ve sosyal adalet ilkelerinin temel alındığı sosyal hizmet disiplini, insan davranışı ve sosyal sistem teorilerini kullanarak insanın çevresiyle etkileşime girdiği noktalara müdahale etmektedir (a.g.e.).

Başlangıcından itibaren sosyal hizmet mesleğinde önemli değişiklikler olmasına rağmen, sosyal hizmet her zaman bir değerler çerçevesinde yürütülmüştür. İnsan refahı, bireyin onuru ve sosyal adalet sosyal hizmet disiplini için başlangıcından itibaren önemli değerleri ifade etmektedir (Duyan, 2013:110).

Sosyal hizmet mesleğinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, profesyonel sosyal hizmet eğitiminin temelini, gönüllü kişilerin daha iyi sosyal hizmet sunabilmeleri için açılan kursların oluşturduğu görülmektedir. Sosyal devlet anlayışı içinde kamu kurum ve kuruluşlarının sosyal hizmetlerde STK'lerin desteğini almaları gerektiği yaklaşımı son dönemlerde ülkemizde önem kazanmaktadır (Kars, 2013:358).

Sistemin önemli bir parçasını oluşturan STK'ler, sosyal hizmetlerin gerçekleştirilmesinde kamu gücü ve zorunluluk olmaksızın gönüllülük esasına dayalı olarak ortaya çıkmış kuruluşlardır. STK'ler toplumsal gelişimde satsınamaz rol ve işlevlere sahiptir. Dernek ve vakıfların önemli bir kısmı sosyal hizmetlere katılabilecek kapasiteye sahiptir. STK'ler öncelikle çocuk refahı, yaşlı refahı, engelliler ve sosyal yardım gibi sosyal hizmetlerin çeşitli alanlarında yararlı ve öncü çalışmalar içinde bulunmaktadır (a.g.e.:359).

2.4. İlgili Araştırmalar

Literatürde “sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar” ve “sivil toplum kuruluşları” ile ilgili ayrı ayrı çalışmalar bulmak mümkündür. Sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusu farklı disiplinler tarafından ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Literatürde çocukların sokakta olma nedenleri, sokağın getirdiği risklerin ele alındığı çalışmaların yanında sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik hizmet modellerinin değerlendirildiği çalışmalar da bulunmaktadır.

Bademci (2013) “Merkezin Çocukları: İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocukların Bakış Açısı ile Sokaklar” adlı çalışmasında “çocuğun bakış açısı yaklaşımı” ile sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusunu ele almıştır. Araştırma, sokakta çalışan çocuklara hizmet vermek amacıyla kurulmuş Sultanbeyli Çocuk ve Gençlik Merkezi (ÇOGEM)'inden hizmet alan 15 çocuk ile yapılmıştır. Bu çalışma, gününün büyük bölümünü sokakta geçiren çocukların sokakta çalışırken yaşadıklarının ve sokakta olma nedenlerinin çocukların bakış açısı ile anlaşılmasını amaçlamaktadır. Çocuklarla yapılan görüşmelerden, sokakta çalışma nedenlerinin başında aile bütçesine katkı sağlamak amacının geldiği tespit edilmiştir. Konuşmalardan çocukların sokakta olma

neenlerinin sadece para kazanmak olmadığı, şehrin ücra köşelerinde yaşayıp, çalışmak için şehir merkezlerine gelen çocukların şehrin ışıklı süslü caddelerinde olmaktan keyif aldıkları da anlaşılmıştır.

Barış (2008), “Sokakta Yaşayan Çocuklar ve Aileleri: İstanbul Örneği” adlı doktora tezinde, sokakta yaşayan çocuklar ve ailelerini araştırmıştır. Türkiye’de göç ve beraberinde gelişen sosyal değişim sürecinin bireylerin ekonomik ilişkileri yanında ailelerin rol, işlev ve yapılarında ne gibi değişikliklere sebep olduğunu ve bu durumun toplumsal ve ailesel sorunlarla birleşince (anne babanın işsizliği, ekonomik ve sosyal yoksunluk, göç, kültürel değerlerdeki farklılıklar, aile içi anlaşmazlıklar, aile içi şiddet, ebeveyn kaybı gibi) eğitim sürecinde de sorunları bulunan çocukların sokakla tanışmasına ve sokakta kalmasına neden olduğu görülmüştür. Araştırmada, genelde Dünya ve Türkiye özelde ise İstanbul İli’nde sokakta yaşayan çocuklar sorunun ailesel özellikleri, sosyo-ekonomik faktörlerin (göç, kentleşme, yoksulluk, medya vb.) bu olguya nedensel etkileri derinlemesine analiz edilmiş olup bulgular bu açıdan yorumlarla desteklenmiştir.

Şen (2017), “Sokakta Çalışan Çocukların Sosyal Destek Algısının Depresyon ve Umutsuzluk Düzeyleri ile İlişkisi: Hayat Vakfı Örnekleme” adlı yüksek lisans tezinde, ekonomik yetersizlikler sebebiyle sokakta çalışmak zorunda kalan, sivil toplumun katkılarıyla ekonomik, sosyal ve psikolojik destek çalışmalarına dahil olan çocukların, sosyal destek algılarının depresyon ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisini araştırmıştır. Araştırmaya, Hayat Vakfı’nın sokakta çalışan çocuklara yönelik 1998 yılından bu yana sürdürmekte olduğu “Çocuklar Sokakta Solmasın” projesine dahil 20 kız ve 20 erkek çocuk gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada cinsiyet ve kardeş sayısı değişkenlerine göre depresyon düzeylerinde farklılık olduğu tespit edilmiştir. Erkek çocukların kız çocuklarına göre depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu; 0-4 kardeşi olanların depresyon düzeylerinin, 4-6 kardeşe sahip olanlara göre daha yüksek olduğu; kardeş sayısı 6 olanların ise 4-6 kardeşe sahip olanlara göre depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu olduğu tespit edilmiştir.

Bilgin (2012) “Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler: Diyarbakır Örneği” adlı çalışmasında, çocukları sokakta bekleyen tehlikeleri ortaya koymayı hedeflemektedir. Diyarbakır’da yaşanan terör ve güvenlik olayları sonucunda yaşanan zorunlu göçün sebep olduğu yoksulluk, işsizlik, ailelerin parçalanması gibi

değişkenlerin sonucunda çocukların çalışması kaçınılmaz olmuştur. Diyarbakır sokaklarında çalışan 6-18 yaş aralığında 400 çocuktan alınan verilerin sonucunda, çocukların sokakta çalışmaya başladıktan sonra şiddetin birçok türüne maruz kaldıkları, çeşitli suçlara karıştıkları ve bağımlılık yapıcı maddeler kullanmaya başladıkları görülmüştür.

Polat 2008 yılında, “Türkiye’de Çocuk Hakları’nın Durumu” adlı çalışmasında 1995 yılında Türkiye’de yürürlüğe girmiş olan Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin önerdiği iyileştirmelerle ilgili çalışmaların beklenen düzeyde gerçekleştirilemediğine değinmektedir. Araştırmacıya göre, çocuk hakları konusu yeterince bilinmemekte, çocuk işçiliği ve sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sorunu giderek artmaktadır. Çalışma, sorunun boyutlarını ortaya koyarak çocuk haklarının önemine ve sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sorununa yönelik bilinçliliği arttırmayı hedeflemektedir.

Yine Polat’ın derlediği “Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli/ Teorik Bilgilerle Zenginleştirilmiş Sempozyum Kitabı”nda sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusu uzman kişiler tarafından ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Çalışmada, Türkiye’de sokakta yaşayan ve çalışan çocukların durum analizi, Türkiye’de uygulanan bakım-hizmet ve rehabilitasyon modelleri, alternatif rehabilitasyon modelleri ve bu alternatif uygulamaların içinde sivil toplum kuruluşlarının rolü de yer almaktadır. Çalışma sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar ile ilgi Türkiye’deki uygulamaların değerlendirildiği bir rehber niteliğindedir.

Literatürde konuyu dini boyutuyla ele alan çalışmalara da rastlamak mümkündür. Sancaklı (2006), “Hz. Peygamber’in Çocuklara Verdiği Değer Bağlamında Sokak Çocukları Sorununa Genel Bir Bakış” adlı çalışmasında sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusunu dini açıdan ele almıştır. Çalışmada toplumun dezavantajlı kesimlerini korumak amacıyla dinin aldığı tedbirlere, İslam’ın sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusuna bakış açısı, bu konuda anne babaya düşen sorumluluklar, Hz. Muhammed’in bu konuyla ilgili tutumu hadisler eşliğinde aktarılmıştır. Din, yaşı ve cinsiyeti farketmeksizin tüm insanları değerli ve şerefli kabul etmektedir. İslam dini sosyal hayat ile yakından alakalıdır. Toplumda bir arada yaşamak zorunda olan insanların birbirine destek olması hem İslami hem insani bir görevdir. İslam hukukunda sokağa terk edilmiş bir çocuğa sahip çıkılmaması halinde tüm Müslümanların bundan sorumlu

olduğu kabul edilmektedir ve bu durum cezalandırılması gereken bir suç sayılmaktadır.

Özel 2012 yılında yapmış olduğu “Aile ve Din İlişkisi Açısından Sokak Çocukları” adlı çalışmasında sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusunu dini açıdan değerlendirmeye almıştır. Özel bu çalışmada, sokakta başıboş gezen, madde kullanmaya ve suç işlemeye meyilli çocuklarda dindarlık profiline aile yapısı, aile içi ilişkiler ve anne babanın durumu gibi değişkenler karşısında değişip değişmediğini araştırmıştır. Yapılan araştırmaya göre geniş aileye mensup çocukların dindarlık düzeyleri, çekirdek ailede veya parçalanmış ailede büyümüş çocuklara göre daha yüksektir. Dini hassasiyetin annesi ve babası öz olan çocuklarda üvey anneye ve babaya sahip olanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Sivil toplum kuruluşları ile ilgili yapılan literatür taramasında, STK'nin demokrasi, insan hakları, sosyal yardım ve sosyal politika gibi kavramlarla birlikte anıldığı, aynı zamanda STK'nin birlikte incelendiği kavramların önemini ve rolünün araştırıldığı çalışmalar sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. STK'nin araştırmalara birlikte konu olduğu kavramlardan biri demokrasidir. Gümüş (2014) “Demokrasilerde Sivil Toplum ve Devlet–Sivil Toplum İlişkisinde Karşılaşılabilecek Sorunlar” adlı makalesinde, devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkide; gerek devlet gerekse sivil toplum tarafından demokrasinin tam anlamıyla içselleştirilememesinden ya da toplumda yerleşik olan siyasal kültürden kaynaklanan çeşitli sorunlara değinmektedir.

Oktay ve Pekküçükşen 2009 yılında yapmış oldukları “Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesinin Bir Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları” adlı çalışma, yerel yönetimlerin demokratikleşmesi sürecinde sivil toplum kuruluşlarının önemine vurgu yapmaktadır.

Sivil toplum kavramının birlikte anıldığı kavramlardan bir diğeri yönetim kavramıdır. Avcı (2007), “Yönetişim Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Değişen Rolü, Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir İnceleme: Isparta İli Örneği” adlı yüksek lisans tezinde sivil toplum kuruluşlarının yönetimdeki rolüne ayrıntılarıyla yer vermiştir. Demokrasinin önemli aktörleri haline gelen STK'lerin gelişmişliği, demokrasinin gücünü ve gelişmişliğini ifade eden önemli bir faktör olarak görülmektedir. Kamusal otoritenin eksik kaldığı yerlerde önemli işlevler üstlenen STK, bu çalışmada yönetim çerçevesinde ele alınmıştır. Çın (2014) “Değişen

Yönetişim Anlayışı ve Sivil Toplum Kuruluşları” adlı yüksek lisans tezinde, yönetim düşüncesi ve yönetim düşüncesinin bir aracı olarak STK’leri ve STK’lerin fonksiyonlarını konu almıştır.

Literatür incelendiğinde Türkiye’de sivil toplumun gelişimini konu alan çalışmaların sıklığı göze çarpmaktadır; Ercan’ın 2002 yılında “Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine”, Talas’ın 2011 yılında “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi” ve Uluç’un 2013 yılında “Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi” adlı çalışmaları sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’deki durumunu değerlendiren çalışmalardan bazılarıdır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının sosyal-ekonomik kalkınmaya etkilerini konu alan çalışmalar da literatürde bulunmaktadır. Demiral’ın (2007) “Türkiye’de Sosyal Sermaye Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşları’nın Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü” adlı çalışması bunlara bir örnektir. Bu çalışma sosyal sermayenin bir parçası olarak kabul edilen STK’lerin ülkelerin sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma sürecindeki önemini Türkiye kapsamında değerlendirmektedir. STK’lerin sosyo-ekonomik kalkınmaya etkilerine örnek teşkil eden başka bir çalışma Yumuşak ve Altun’un (2016) “Türkiye’deki STK’lerin Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yardımları ve Sosyo-Ekonomik Etkileri: Sadaka Taşı Derneği” adlı çalışmadır. Çalışmada Sadaka Taşı Derneği’nin faaliyetlerinin kalkınmaya olan sosyo-ekonomik etkileri mercek altına alınmıştır.

STK’lerin yoksullukla mücadelede de önemli bir işlevi olduğu hakkında yapılan çalışmalarda literatürde yer almaktadır. Ceren ve Çelik 2015 yılında “Kentsel Yoksulluğun Çözümünde Kamu-STK İşbirliği: Adıyaman Örneği” adlı çalışmalarında STK’lerin yoksullukla mücadeledeki rolünü incelemişlerdir. Çalışma, kentsel yoksulluğun büyük kentlerin dışında nasıl yaşandığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Sunar’ın (2003), “Yoksulluğun Önlenmesinde Sivil Toplumun Rolü ve Gönül Kuşağı Derneği” adlı çalışmasında Türkiye’de yoksulluğun oluşturduğu problemlerin aşılabilmesinde sivil inisiyatiflerin ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır. Gönül Kuşağı Derneği bu bağlamdaki çalışmalarıyla kendisi gibi sistemli çalışabilecek yardım derneklerinin kurulmasına öncülük yapacak niteliktedir.

İnsan hakları kavramı STK’ler ile birlikte araştırmalara konu olan başka bir kavramdır. A. Akdemir’in 2006 yılında “Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan

Hakları”adlı yüksek lisans tezi buna örnek teşkil eden bir alan çalışmasıdır. Çalışmanın amacı, Antakya’da bulunan STK’leri kimin yönettiğini, bu yöneticilerin sivil toplum ve insan hakları alanındaki tartışmalara bakış açılarını ortaya koymaktır.

Özan, Polat ve Şener (2015) “Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri” adlı çalışmalarında, sivil toplum kuruluşlarının eğitime olan etkilerini öğretmen görüşleriyle belirlemeye çalışmışlardır. Elazığ il merkezindeki okullardan amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiş 57 öğretmenle yapılan görüşmelerde, hazırlanan 4 adet açık uçlu soru, görüşleri alınmak üzere öğretmenlere yöneltilmiştir. Öğretmen görüşlerinden hareketle sivil toplum kuruluşlarının gerekli olduğu fakat toplum tarafından yeterince desteklenmediği, eğitim politikalarında sivil toplum kuruluşlarının yeterince rol almadığı, eğitimle ilgili sorunlarda kayıtsız kaldıkları ve bu sorunları yeterince dile getirmediikleri sonucuna varılmıştır.

Eraslan ve Erdoğan (2015) “Değerler, Gençlik ve Sivil Toplum Kuruluşları” adlı çalışmalarında değerler eğitimi bağlamında üniversite gençlerinin hem değer kavramına bakış açılarını hem de değerler ve sivil toplum ilişkisine bakış açılarını belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma bulgularına göre katılımcıların değerler eğitimi boyunca STK’lerin önemli bir yerinin olduğuna inandıkları sonucuna varılmıştır.

Şentürk (2014) “Türkiye’de Kamunun ve STK’lerin Sosyal Yardım Uygulamaları: Yeni Eğilimler ve İhtiyaçlar” adlı çalışmasında Türkiye’de 2000 yılı sonrasında sosyal yardım fonksiyonlarındaki değişimi ele almıştır. Söz konusu değişimin hangi boyutlarda yaşandığının anlaşılabilmesi amacıyla kamu uygulamaları ve sosyal yardım alanlarında faaliyette bulunan STK’ler analiz edilmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat ve döküman inceleme teknikleri kullanılmıştır.

Sosyal politikalar bağlamında STK’lerin ele alındığı çalışmalara bakıldığında ise Taşçı’nın (2017) Türkiye’de STK’lerin varlığını ve sosyal politikadaki yerini ele alan “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Politikaları: Var mı Gerçekten ve Nasıl?” adlı çalışması karşımıza çıkmaktadır. Çalışmaya göre, Türkiye’de kağıt üzerinde isimleri sosyal politikalarla irtibatlı çok sayıda STK bulunmasına rağmen pratikte az sayıdaki STK’nin varlığından söz edilebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve yorumlanması ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Bu araştırma, konu ile ilgili bir literatür taraması ve doküman incelemesinden oluşmaktadır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanları ile ilgili literatür tarandıktan sonra araştırma, Hayat Vakfı ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada vakfın konuya ilişkin hayata geçirdiği projelerden yararlanılmıştır. Bir sivil toplum kuruluşu olarak Hayat Vakfı'nın sokakta çalışan çocuklar sorunu ile ilgili çalışmalarını tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Nitel bir araştırma örneği olan bu araştırmanın modeli açıklayıcı tek durum çalışmasıdır.

Tek durum modellerinde, isminden de anlaşılacağı üzere bir birey, bir kurum, bir okul, vb. gibi tek bir analiz birimi vardır (Yıldırım A. ve Şimşek, 2018:300).

3.2. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini; Sokakta çalışan çocuklara yönelik hayata geçirdiği projeleri ile Hayat Vakfı oluşturmaktadır.

Türkiye'de STK'lerin genel durumu, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik STK'lerin tutumu genel olarak ele alınarak Hayat Vakfı'nın sokakta çalışan çocuk sorununa karşı örnek teşkil eden projelerine dikkat çekilmek istenmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, literatür taraması ve kurumun arşiv kaynaklarından yararlanılarak doküman analizi yapılmıştır. Literatür taramasında kitaplar, arşiv kaynakları, süreli yayınlar, ansiklopediler, makaleler, tez çalışmaları ve internet siteleri gibi kaynaklardan faydalanılmıştır.

Döküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgileri içeren yazılı metinlerin analiz edilmesidir (Yıldırım. A. ve Şimşek, 2018:189).

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada, 2017 ve 2019 yılları arasında verilerin toplanmasında ağırlıklı olarak literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Hayat Vakfı ile ilgili bilgilere ulaşmada vakfın resmi internet sitesi ve faaliyet raporları kaynak olarak kullanılmıştır.

3.5. Verilerin Yorumlanması

Sivil Toplum ile İlişkiler Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün resmi internet sitelerinden elde edilen sayısal veriler ile şekiller oluşturulmuş ve yorumlar yapılmaya çalışılmıştır. Yorumlar yapılırken elde edilen bilgi ve belgelere bağlı kalınmaya dikkat edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümün birinci ana başlığı altında Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar olgusu karşısındaki durumlarına ve faaliyetlerine genel bir bakış yapıldıktan sonra, Hayat Vakfı ve bu kuruluşun sokakta çalışan çocuklara yönelik faaliyetleri özel olarak incelenecektir.

4.1. Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuk Olgusu Karşısında Sivil Toplum Kuruluşları

STK'lerin var olma sebepleri aktiviteleridir. Aktivitesi olmayan STK'lerin ayakta kalma şansı yoktur. Günümüzde STK'ler, hayvanları koruma projesi, Avrupa Birliği projesi ve sokakta yaşayan çocukları koruma projesi gibi farklı şekillerde sahneye çıkabilmektedir (Talas, 2011: 388). Küreselleşmenin etkisi, yerelleşme, kentlerdeki nüfus yoğunluğu merkezi yönetimin gerçekleştirdiği kamusal hizmetlerin yerel yönetimlere, çoğunlukla da belediyelere kaymasına sebep olmuştur. Bütün bu gelişmeler belediyelerin sorumluluğunu arttırırken, klasik belediyeçilik anlayışının yanında sosyal belediyeçilik kavramının da gelişmesini sağlamıştır. Belediyeler altyapı, ulaşım, imar hizmetlerinin yanında sosyal belediyeçilik kavramı ile kentlerde yaşayan dar gelirlili, kent hayatı ile uyum problemi yaşayan ailelere gerekli hizmetleri ulaştırmakla da sorumlu hale gelmiştir (Akt. Sezer ve Önder, 2012: 257).

Sezer ve Önder (2012: 261), yerel hizmetlerin sunumunda sivil toplumun önemine vurgu yapmaktadır. STK'lerin ve gönüllü katılımcıların ihtiyaç sahiplerine hizmet götürmekte etkin olması, hizmetlerin ulaşmasında hem aktif hem de düşük maliyetli olabilmektedir. Aynı zamanda bu durum yerel yönetimlerin yükünü hafifletirken kentli bireylerin toplum bilinci ve sorumluluk anlayışını geliştirmektedir. Gönüllü katılımı demokrasiyi etkinleştirmekte, aktif katılım sayesinde yönetimler desteklenmekte ve yerel yönetimlerin hesap verilebilirliği güçlenmektedir. Kadınların ve gençlerin bu süreçte aktif olmaları, deavantajlı kesime sunulan hizmetlerin kalitesinin artmasına vesile olmaktadır.

Hakan Acar (2010: 14), sokakta yaşayan çocuklar bağlamında STK'leri şu şekilde değerlendirmektedir:

“Sokaktaki dezavantajlı çocukların uygun bir biçimde gelişimlerini sağlamak için STK ve kamu kuruluşları arasındaki rollerin paylaşılmasına ve işbirliği modellerinin daha iyi bir biçimde uygulanmasına gereksinim vardır. Bazı programlardan elde edilen deneyimler, yerel düzeyde kamu kurumları ile STK’ler arasında ağ oluşturulduğunda STK’lerin izole olmaktan kurtulduğunu ve etkilerinin arttığını göstermiştir”.

Volpi (2002: Viii)de, STK’lerin sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusunun ortadan kaldırılmasında tek başına etkili olamayacağını ve bu sorumluluğun sadece STK’lere yüklenemeyeceğini aynı zamanda STK’lerin kendi aralarında ve devlet ile ortaklaşa faaliyette bulunmalarının gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

633 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 8. maddesinde, özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetler ve kamu kurum ve kuruluşlarının gönüllü kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyon sağlaması, gönüllü kuruluşların teşvik edici mekanizmaların geliştirilip uygulanması hükme bağlanmıştır (Gönüllü Hizmetler, 2018).

Ayrıca sokakta yaşayan veya çalışan çocukları etkileyen alanlarda STK’nin var olması, bu çocuklar için değişiklik meydana getirebilmekte ve hizmetlerin kalitesini arttırmaktadır (Acar 2010: 14).

Çocukları sokağa ve çalışmaya iten sebepler irdelendiğinde en önemli etkenlerin ailenin eğitimsizliği ve yoksulluğu olduğu görülmektedir. Çocukların çalışması kendi tercihleri olmamakla birlikte, yaşanan genel yoksulluk çocukların çalışmasının bir geçim kaynağı olarak görülmesine sebep olmaktadır. Çocuk işçiliğinin marjinal faaliyetleri arasında sayılan; sokakta satıcılık, dilencilik, çöp toplayıcılığı, fahişelik çocukları çocuk olmaktan çıkarıp, ekonomik bir varlığa dönüştürmektedir (Boyek, 2009: 670).

Yolcuoğlu (2014: 380), yardım amacı güden STK’lerin dezavantajlı gruplar için insani yardım misyonlarına vurgu yapmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle artan yoksulluk, bireyselcilik, kirlilik, tekelcilik, sosyal dışlanma ve işsizlik gibi toplumsal sorunların çözümlenmesinde sosyal politikaların yetersiz kalması, dayanışmacı kuruluşların önemine dikkat çekmiştir. Kısacası küreselleşmenin toplumsal düzen üzerindeki olumsuz etkileri, STK’lerin gerekliliğine vurgu yapmıştır (Akt. Yolcuoğlu, 2014:

381). Bu bağlamda devletin yetersiz kaldığı yerlerde sosyal düzenin sağlanması ve korunmasında STK'lere önemli roller düşmektedir (Sula, 2011: 16).

Sosyal politikaların oluşturulma nedeni, toplumu oluşturan bireylerin refah içerisinde yaşabilmesidir. STK'ler sosyal refah, sosyal bütünleşme, gelir dağılımı, sosyal koruma gibi amaçlarla faaliyette bulunmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda sosyal politikalar ve STK'lerin hedeflerinin aynı olduğu görülmektedir. STK'lerin amaçlarına ulaşması aynı zamanda sosyal politikanın temel amaçlarının gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Sosyal politika açısından sivil toplum iki türlü işleve sahiptir. Bunlardan ilki, toplumdaki bireylerin demokratik haklarını elde edebilmesi; ikincisi de, ekonomik açıdan bireylerin arasında oluşan dengesizliğin giderilmesidir (Akt. Yolcuoğlu, 2014: 381).

Özellikle gelişmiş ülkelerde doğru kararlar almak isteyen hükümetler sivil toplum kuruluşları ile birlikte karar almaktadır. Sivil toplum kuruluşları hükümetlerle işbirliği içerisinde önemli etkinliklerde bulunmaktadır. ABD, Çin ve Avrupa Birliği ülkeleri STK'lerin olası tepkilerini dikkate alarak onları da karar alma süreçlerine dahil etmektedir. Sivil toplum kuruluşları ile işbirliğini arttıran uluslararası aktörlerin başında ise Birleşmiş Milletler gelmektedir (a.g.e.: 383).

Birleşmiş Milletler' in kurduğu ILO ve UNICEF sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusu ile mücadele eden uluslararası kuruluşların başında gelmektedir. ILO çalışmaları ile göstermiştir ki, tek başına yapılmış hiçbir çaba sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusunu ortadan kaldırmaya yetmeyecektir. Bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle ulusal düzeyde sosyal politikaların geliştirilmesi ve bunların ekonomik kalkınma politikaları ile desteklenmeleri gerekmektedir (Akt. Yıldız Ö.ve Adaş, 2006a: 29).

Bukoye (2015: 332), sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusuyla mücadele etme ve yoksulluğun çocuk üzerindeki etkisini azaltmada, eğitimin herkese eşit sunulması ve devlet ile gönüllü kuruluşların birlikte hareket etmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development- OECD) üyesi birçok ülke sosyal harcamalarında önemli bir artışa sebep olmadan çocuk ve aile yardımlarını arttırarak çocuk yoksulluğunu azaltma potansiyelini yükseltebildiğini göstermiştir. Burada devletin sosyal politikalarının,

yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın en büyük mağduru olan çocukları bu yoksulluk döngüsünden korumadaki etkisi görülmektedir (Akt.Yıldız Ö.ve Adaş, 2006a: 29).

Sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusu küresel bir kavram olmakla birlikte, sokakta yaşayan ya da sokata çalışan çocuk olmak üzere farklı şekillerde karşımıza çıkmakta ve çocukların sokaklarda karşılaştıkları güçlükler ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar ile ilgilenen kurum ve kuruluşların işbirliği içinde soruna eğildikleri yaklaşım giderek önem kazanmakta ve bilimsel anlamda da disiplinler arası bir yaklaşımın ön plana çıktığı görülmektedir (Yıldız Ö. ve Adaş, 2006b: 149).

2006 yılında Gaziantep’te beşincisi gerçekleştirilen “Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuk Sempozyumu”nda sokak çocukları olgusu farklı açılardan ele alınmıştır. Çocukların sokakta olma nedenleri, özellikleri ve aileleri, yasal düzenlemeler, medyada ve edebiyatta sokakta yaşayan ve çalışan çocuk imgesinin kullanımı ve sunumu, kentleşme, yoksulluk, göç, madde bağımlılığı ve sokakta yaşamının getirdiği riskler ele alınmıştır. Konunun yerel, ulusal ve küresel boyutlarının tartışıldığı sempozyuma, konuyla ilgilenen akademisyen, bilim insanları, sosyal hizmet uzmanları, sivil toplum kuruluşları ve siyasetçiler katılmıştır (a.g.e.).

Sempozyumda, sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusunun temel nedenleri; toplumun yaşadığı ekonomik ve siyasal süreçlerin yarattığı dönüşümler olarak belirlenmiştir. Sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sorununun bir sistem sorunu olduğu, bölgeler arasındaki eşitsiz gelişme, nüfus artışı, aile planlamasında yaşanan sorunlar, kentsel işsizlik ve yoksullukla iç içe olduğunun altı çizilmiştir. Neo liberal iktisadi ve siyasal yönelimlerin toplumda sebep olduğu çözümler sonucunda meydana gelen bir olgu olduğu vurgulanmıştır. Sorunun çözümünde çocuğun ve ailenin korunması için sosyal politikaların geliştirilmesi ve hayata geçirilmesinin yanında merkezi hükümet ve yerel yönetimlerin koordineli bir şekilde çalışmalarının yanında bu konuda sivil toplum kuruluşlarının da çalışmalarının önemine değinilmiştir (a.g.e.: 150).

Zarezadeh’e (2013: 1431-1436) göre, sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusu ortaya çıktığı dönemlerde bir sorun olarak görmezden gelinirken, günümüz akademisyenleri tarafından giderek büyüyen sosyal bir sorun olarak görülmektedir. Araştırmacı Tahran’da STK’lerin sokak çocuklarını eğitmek ve aileleri ile iletişime geçmek için açık ofisler kurduğu, sokak yaşayan ve çalışan çocuk konulu konferans düzenlediği,

toplumu sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusu hakkında bilgilendirdiği, aynı zamanda devlet kurumları ve UNICEF ile işbirliği içerisinde bu sorunsalın ortadan kaldırılması yönünde faaliyette bulduklarını bildirmektedir.

STK'lerin açmış oldukları açık merkezlerde verilen hizmetlerin, devletin verdiği hizmetlere karşıt, sokak çocukları ve aileleri tarafından çok daha iyi algılandığı görülmüştür. Sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusuyla baş edebilmede, dini kuruluşların tutumu, gönüllü kuruluşların ekonomik, sosyal ve kültürel desteği, ailesi olmayan çocuklar için yaşam alanları oluşturulması ve meslek sahibi olabilmeleri için verilen eğitimler sorunun çözümünde önemli kilit noktaları olarak görülmektedir (a.g.e.: 1435-1436).

2007 yılında gerçekleştirilen İstanbul Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli Sempozyumu'nda sokak çocukları sorununu ele almak için bir araya gelen kamu çalışanları, STK'ler ve akademik camia tarafından konu farklı açılardan ele alınmıştır. Sempozyumda disiplinler arası birlikteliğin şart olduğu fikri vurgulanırken, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, sağlık kuruluşları ve diğer kurumların işbirliğinin bir protokol dahilinde yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bir dönem eğitim almış ve gönüllülerin sorunun çözümünde olumlu etkilerinin olacağı fikrinin yanında toplumla bütünleşmenin, gönüllülük ve sivil toplum kuruluşları ile sağlanacağına altı çizilmiştir (Polat, 2007:197).

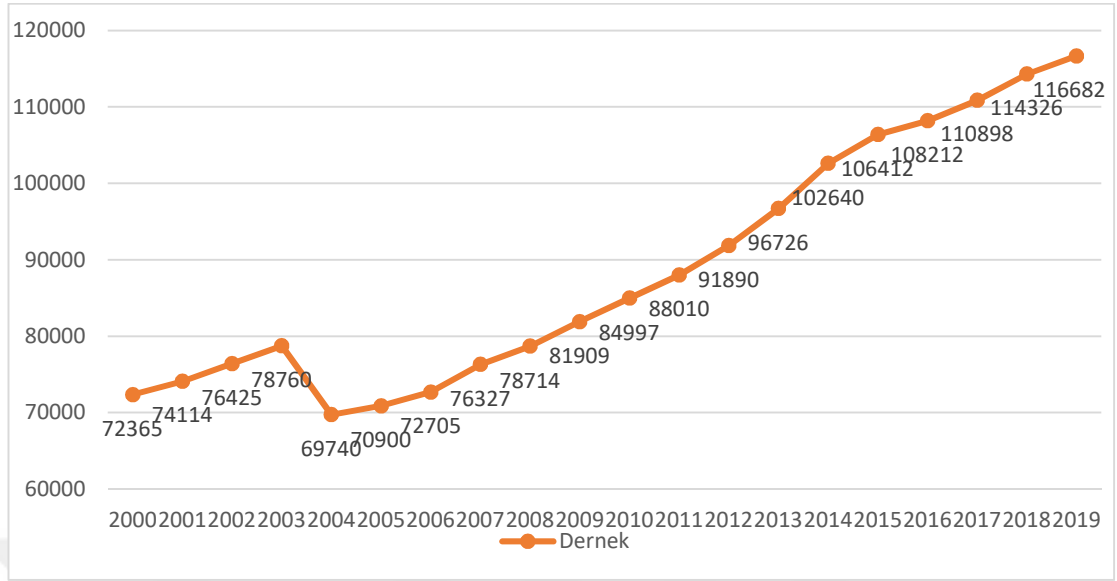
Türkiye'de STK'lerin sayıca az oluşu ve bunun yanında, sosyal politika bağlamında da yetersiz oluşları karşı karşıya kalınan bir gerçektir. Bunun yanında STK'ler amatör ruhlu çalışanlar ve zayıf mali yapıları ile çalışmalarına devam etmektedir (Taşçı, 2017: 133).

4.1.1. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları'nın Genel Durumu ve Çocuğa Yönelik Faaliyette Bulunan Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye'de faal dernek sayısı 116.682'dir. (www.siviltoplum.gov, 2019). Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM)'nün 2018 yılı verilerine göre ise 5.158 adet vakıf vardır. (ww.vgm.gov, 2019).

Şekil 4.1.1.1. ve Şekil 4.1.1.2'de dernek ve vakıf sayılarının yıllar içerisindeki değişimi gösterilmektedir.

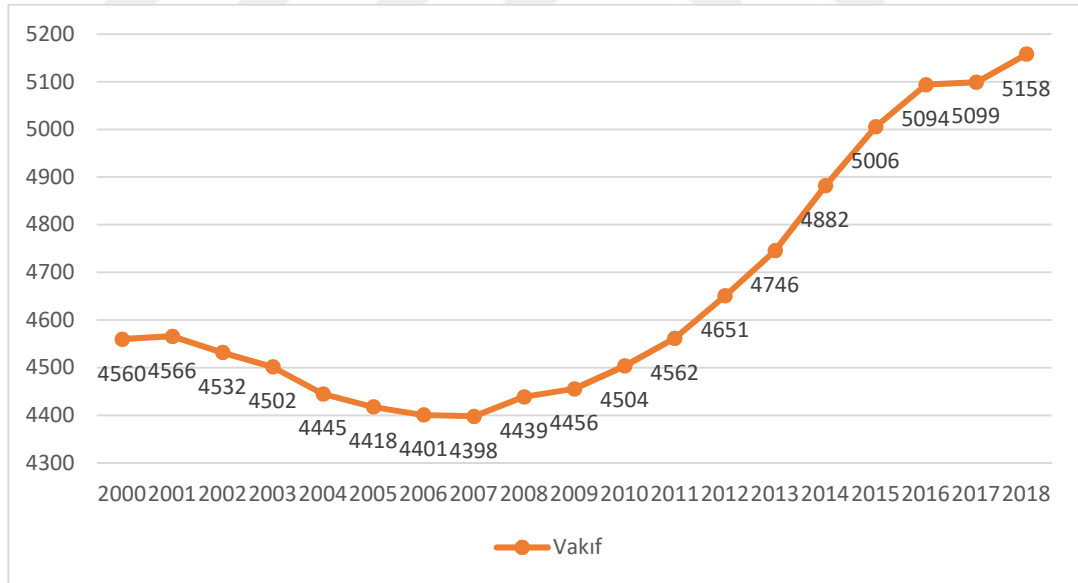
Şekil 4.1.1.1: Türkiye Geneline Yıllara Göre Dernek Sayılarındaki Değişim

Kaynak: Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 2019 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

Şekil 4.1.1.1'de görüldüğü üzere Türkiye'deki toplam dernek sayısında 2004-2014 yılları arasında düzenli bir artış olduğu görülmektedir.

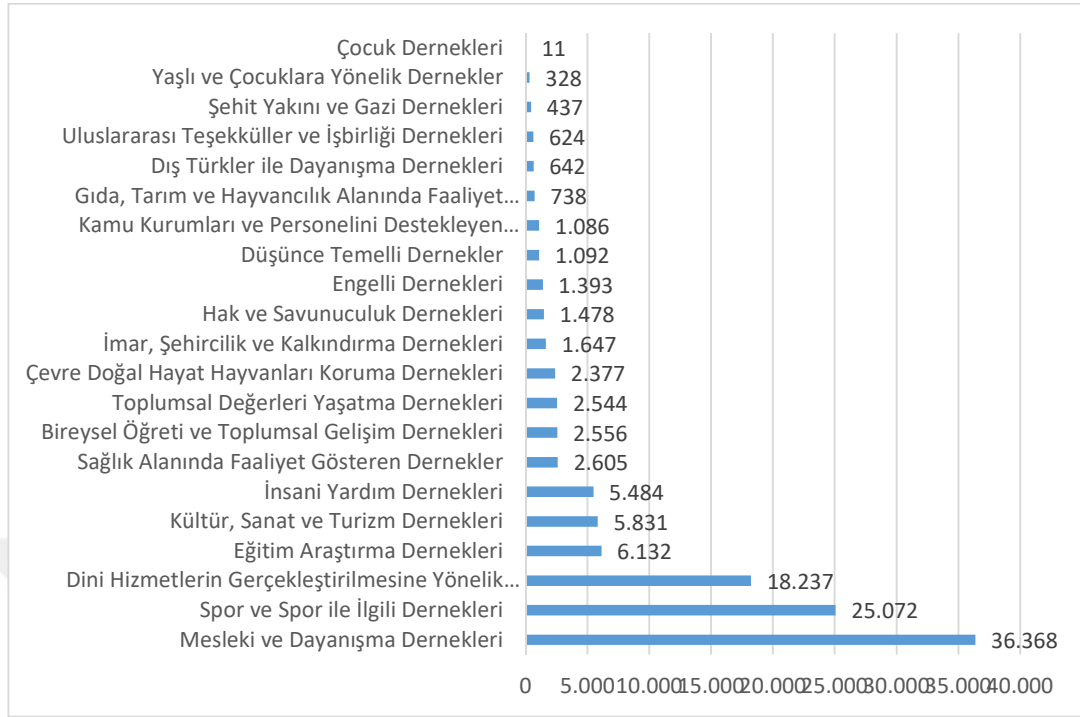
Şekil 4.1.1.2: Türkiye Geneline Yıllara Göre Vakıf Sayılarındaki Değişim

Kaynak: VGM'nin 2019 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

Şekil 4.1.1.2'den hareketle Türkiye Geneline Yıllara Göre Vakıf Sayılarındaki Değişimin 2007-2016 yılları arasında düzenli artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

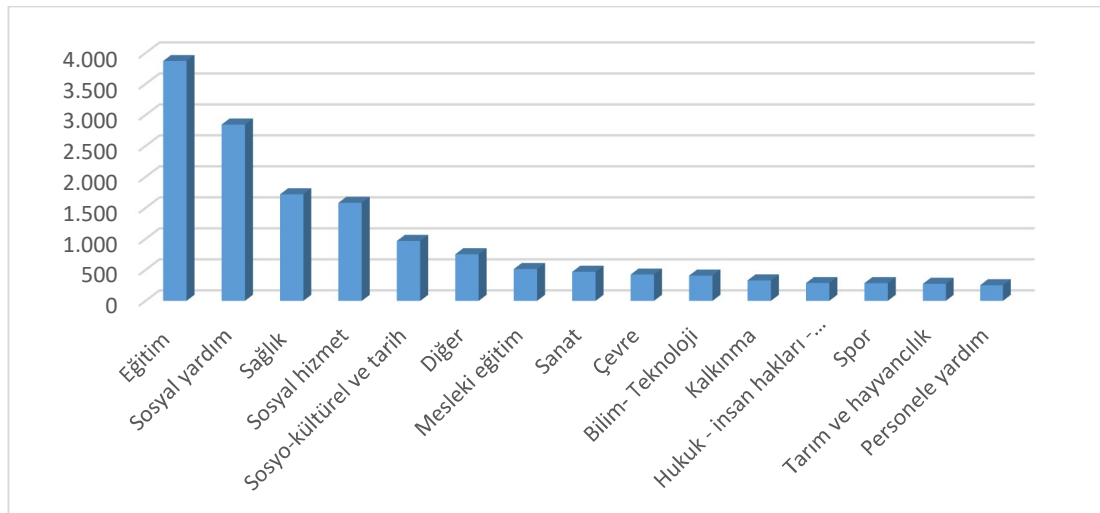
Şekil 4.1.1.3: Türkiye’de Faaliyet Alanlarına Göre Derneklerin Dağılımı

Kaynak: Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün 2019 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

Şekil 4.1.1.3.’te derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımı incelendiğinde ağırlığın mesleki ve dayanışma derneklerinde olduğu görülmektedir. Yoğunluğun en düşük olduğu alan ise yaşlı ve çocuk alanıdır. Türkiye genelinde yaşlı ve çocuğa yönelik faaliyette bulunan dernek sayısı 2019 yılı verilerine göre 328’dir. (www.siviltoplum.gov, 2019).

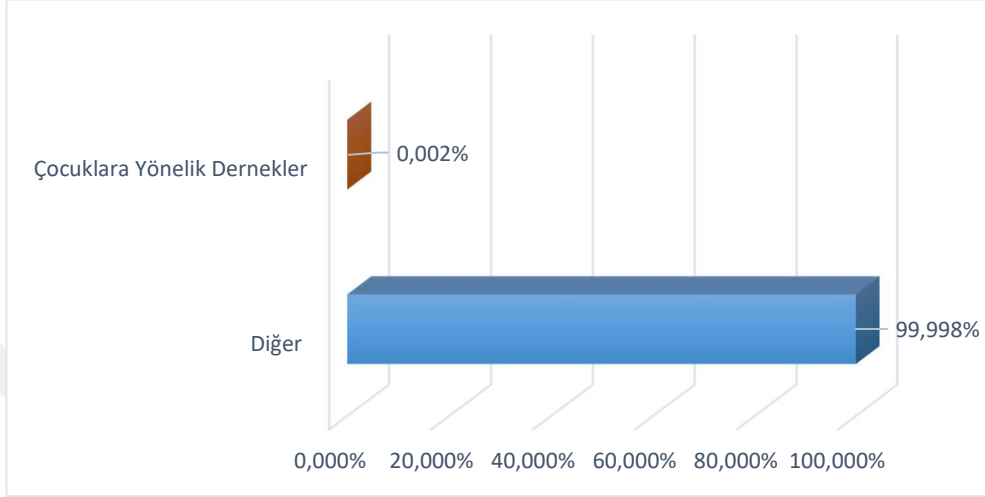
Şekil 4.1.1.4: 2017 Yılı Verilerine Göre Sektörel Bazda Vakıfların Dağılımı

Kaynak: VGM’nin verilerine göre hazırlanmıştır. (www.vgm.gov, 2019).

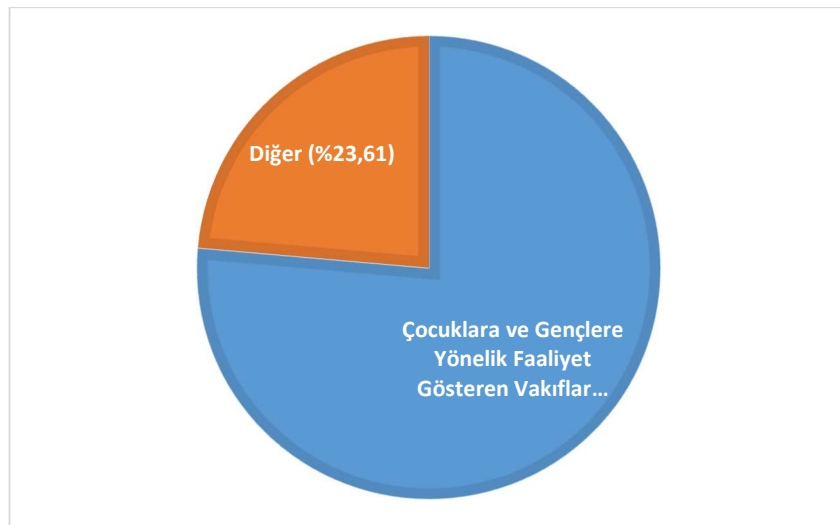
Vakıfların sektörel bazda dağılımlarına bakıldığında ağırlığın eğitim, sosyal yardım, sağlık ve sosyal hizmet sektörlerinde olduğu görülmektedir. Bu sektörler aynı zamanda vakıfların geleneksel anlamda da faaliyet gösterdiği alanlardır (Sunar, 2018: 45).

Şekil 4.1.1.5: Tüm Dernekler İçerisinde Çocuklara Yönelik Derneklerin Oranı

Kaynak: Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 2019 yılı verilerine göre hazırlanmıştır. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 2019 yılı verilerine baktığımızda, Türkiye genelindeki 116.682 dernekten yalnızca 233 tanesi çocuklara yönelik dernek kategorisine girmektedir (www.siviltoplum.gov, 2019). Şekil 4.1.1.5'te görüldüğü gibi sadece çocuklara yönelik faaliyet gösteren dernek sayısı yok denecek kadar azdır.

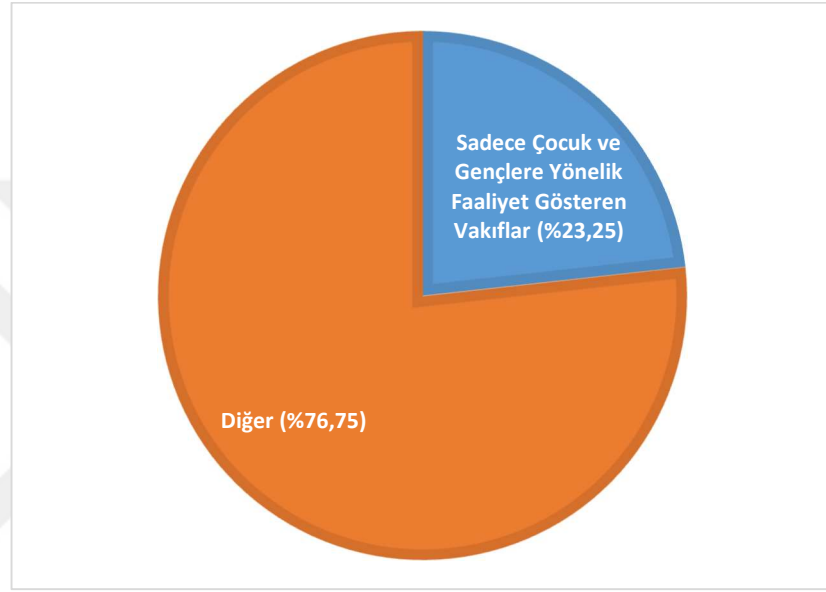
Şekil 4.1.1.6: Türkiye'de Çocuklara ve Gençlere Yönelik Faaliyet Gösteren Vakıfların Tüm Vakıflara Oranı

Kaynak: VGM'nin 2017 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden elde edilen 2017 yılı verilerinde, 4.870 vakfın 3720'sinin hedef kitlesinde çocuk ve gençlerinde yer aldığı görülmektedir. Türkiye'deki tüm vakıflar içerisinde %76,39 dilimlik bir paya sahip olan vakıflar yaşlılar, kadınlar, engelliler, yoksullar gibi farklı hedef kitlelerine çocuk ve gençleri de dahil etmektedir.

Şekil 4.1.1.7: Hedef Kitlesinde Çocuk ve Gençlerin de Bulunduğu Vakıfların İçinde Sadece Çocuk ve Gençlere Yönelik Faaliyet Gösteren Vakıfların Oranı

Kaynak: VGM'nin 2017 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

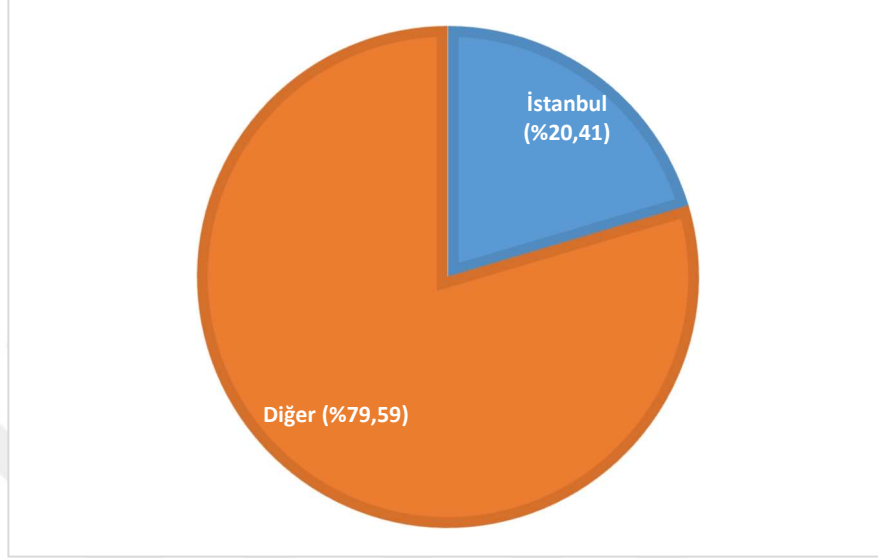
Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün verilerine bakıldığında, vakıfların hedef kitlelerine göre ayrıldığı tabloda gençler ve çocuklar ile ilgili sayısal verilerin birlikte verildiği görülmektedir. Hedef kitlesi sadece çocuk olan vakıflarla ilgili sayısal bir veri bulunmamaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2017 yılı verilerine göre 3.720 vakıf hedef kitlesine çocuk ve gençlerin de dahil etmiştir. Hedef kitlesi sadece çocuk ve gençler olan vakıf sayısı ise 865'dir (www.vgm.gov, 2019).

Şekil 4.1.1.7'de görüldüğü gibi sadece çocuk ve gençleri hedef kitlesine dahil eden vakıflar hedef kitlesi içinde çocuk ve gençlerin bulunduğu vakıfların içinde %23,25 oranına sahiptir.

STK'ler il bazında incelendiğinde yoğunluğun İstanbul ilinde olduğu görülmektedir. Çocuklara yönelik faaliyette bulunan dernekler il bazında incelendiğinde, çocuğa yönelik faaliyette bulunan derneklerin de İstanbul ilinde yoğun olduğu görülmüştür. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 2018 yılı verilerine göre Türkiye'deki

116.682 derneğin 23.810'u, çocuklara yönelik 233 derneğin de 37'si İstanbul'da bulunmaktadır (www.siviltoplum.gov, 2019).

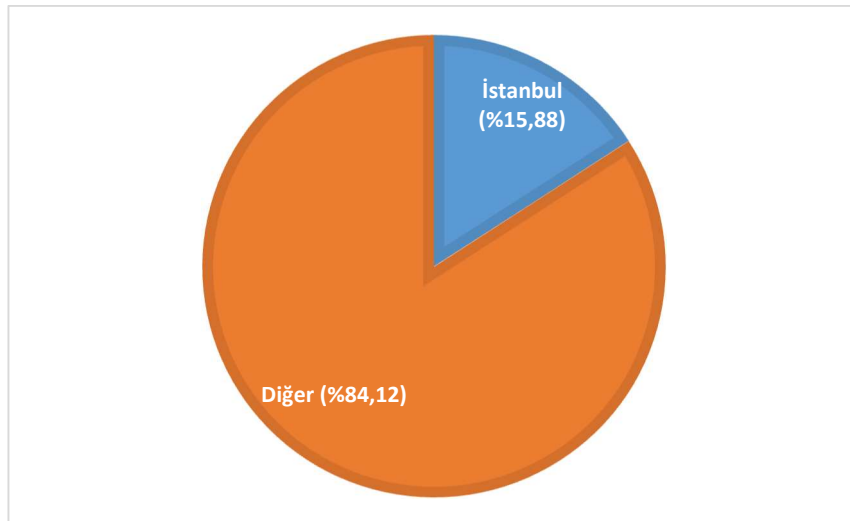
Şekil 4.1.1.8: Türkiye'deki Tüm Dernekler İçinde İstanbul'da Bulunan Derneklerin Oranı

Kaynak: Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre hazırlanmıştır.

Türkiye'deki 116.682 derneğin 23.810'u, İstanbul'da bulunmaktadır. Şekil 4.1.1.8 'de Türkiye'deki dernekler içinde İstanbul'da olan derneklerin oranları yer almaktadır. İstanbul'un 23,810 dernekle Türkiye genelindeki dernekleri içinde %20,41 oranına sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 4.1.1.9: Türkiye'de Çocuğa Yönelik Derneklerin içinde İstanbul'daki Çocuğa Yönelik Derneklerin Oranı

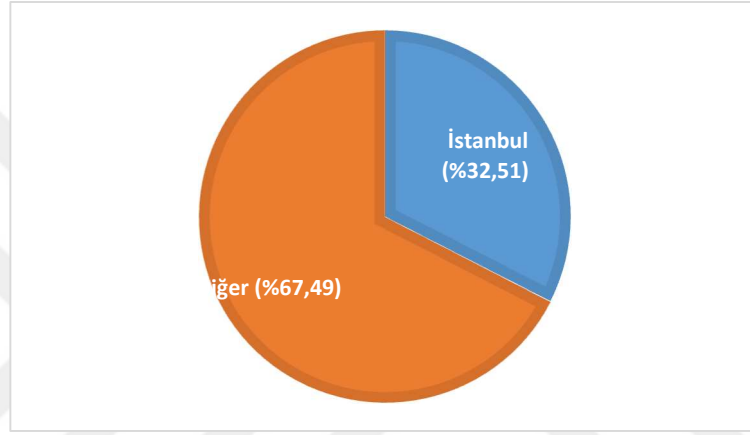

Kaynak: Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün verileriyle hazırlanmıştır.

Türkiye’de bulunan çocuklara yönelik 233 derneğin 37’si İstanbul’da bulunmaktadır. Şekil 4.1.1.9’da çocuğa yönelik faaliyet gösteren derneklerin %15,88’inin İstanbul’da olduğu anlaşılmaktadır.

Vakıflar il bazında ele alınacak olursa, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 2017 verilerine göre Türkiye’deki 4.870 vakfın 1.583’ü İstanbul’dadır. Hedef kitlesine çocuk ve gençlerin de dahil olduğu 3.720 vakfın 1.239’u, sadece çocuklara ve gençlere yönelik olan 865 vakfın da 359’u İstanbul’da yer almaktadır (VGM, 2019).

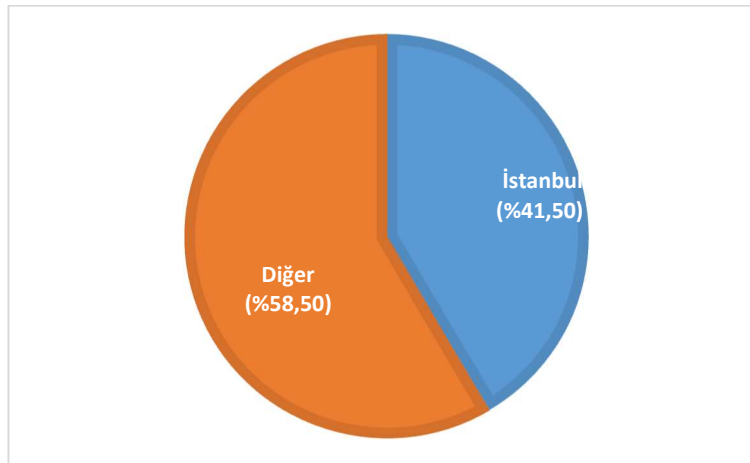
Şekil 4.1.1.10: Türkiye'deki Tüm Vakıflar İçinde İstanbul'daki Vakıfların Oranı

Kaynak: VGM’nin verilerine göre hazırlanmıştır.

Vakıflar il bazında ele alınacak olursa, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 2017 verilerine göre Türkiye’deki 4870 vakfın 1583’ü İstanbul’dadır. Türkiye’de 4870 adet vakfın %32,51’i İstanbul’da, %67,49’u diğer illerde bulunmaktadır.

Şekil 4.1.1.11: İstanbul'da Sadece Çocuk ve Gençlere Yönelik Faaliyet Gösteren Vakıfların Çocuk ve Gençlere Yönelik Faaliyet Gösteren Tüm Vakıflara Oranı

Kaynak: VGM’nin verilerine göre hazırlanmıştır.

Şekil 4.1.1.11’de sadece İstanbul’da bulunan çocuk ve gençlere yönelik faaliyet gösteren vakıfların oranı verilmiştir. Türkiye’de 865 vakıf sadece çocuk ve gençlere yönelik faaliyette bulunmaktadır. Bu vakıflardan 359’u İstanbul’dadır. İstanbul çocuk ve gençlere yönelik faaliyette bulunan vakıfların % 41,5’ine sahiptir.

Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik faaliyette bulunan STK’ler hakkında kesin bir sayısal veriye ulaşılamamakla birlikte sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik çalışmalar yapmak amacıyla kurulmuş birkaç sivil toplum kuruluşundan söz edilebilmektedir.

Türkiye Sokak Çocukları Vakfı, 1996 yılında kurulmuştur. Vakfın temel amacı, sokakta yaşayan çocukların, eğitim, sağlık, barınma ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasında rol almaktır. Devlet ve ilgili kuruluşlarla işbirliği içerisinde çalışmalar yaparak bugünlere gelmiştir. (www.tscvakfi.org, 2018).

Türkiye Sokak Çocukları Vakfı’nın “Sokaktalar projesi”, “Gençlik Evi Projesi”, “Eldiven (Body is Midpoint) Projesi” ve “Atletizm Gelişim Okulu Projesi” olmak üzere hayata geçirdiği projeler bulunmaktadır.

“Sokaktalar Projesi” Türkiye Sokak Çocukları Vakfı’nın önderliğinde 2002 yılından itibaren, her yıl Türkiye’nin bir ilinde olmak üzere, üniversitelerin ev sahipliğinde yapılmış bir dizi akademik sempozyumdan oluşmuş bir projedir. 2006 yılına kadar devam eden bu projenin temel amacı, çocuk hakları duyarlılığı içinde, Sokaktalar Bildirgesi’nde yer alan ilkeler çerçevesinde çalışmayı arzu eden devlet ve sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, akademisyenler ve gönüllüler arasında bilgi, iletişim ve etkileşim ağı oluşturmaktır (Sokaktalar Projesi, 2018).

“Gençlik Evi Projesi” Türkiye Sokak Çocukları Vakfı bünyesinde yer alan gençlerin barınma ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için vakıf tarafından tahsis edilmiş evlerden oluşan bir projedir. Bu proje 2002 yılında uygulamaya konmuş, 2014 yılına kadar devam etmiştir (Gençlik Evi Projesi, 2018).

2015 yılında hayata geçirilen “Eldiven Projesi” kapsamında Kasımpaşa ve Tarlabası bölgelerinde yaşayan ve Beyoğlu ilçesindeki Sururi İlköğretim Okulu’na devam eden Suriyeli çocuklardan seçilen 7 kişilik bir grup ile, yine aynı okulda eğitim gören 20 civarında Türk, Kürt ve Roman öğrenci grubuyla çalışmalar yapılmıştır. Bu projenin amacı; savaştan kaçarak bilmedikleri bir ülkeye gelmek zorunda kalan, başta dil olmak

üzere temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik birçok sıkıntıyla boğuşurken bir de uyum sağlamaya çalıştıkları toplumun bir kısmı tarafından dışlanan Suriyeli sığınmacı çocukları, İstanbul'un dezavantajlı bölgelerindeki çocuklarla birlikte bir beden ve sanat atölyesinde buluşturmaktır. Bu sayede, toplumlar arasındaki önyargıları çocuklardan başlayarak kırmak ve çocuklar arasındaki dil engelini, beden diliyle öteleyerek kendilerini ifade edebilecekleri bir ortam oluşturmak, ayrıca beden temelli sanat terapisi ile çocukların hem rehabilitasyonuna katkıda bulunmak hem de yeni yaşam alanlarındaki “yabancılık” duygusundan bir nebze olsun sıyrılmalarına destek vermektir (Eldiven Projesi, 2018).

Dezavantajlı ve sokaklarda çalıştırılan çocukların spor yoluyla fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerinin sağlanması ve özgüvenli bireyler olarak topluma entegre olmalarının amaçlandığı “Atletizm Gelişim Okulu Projesi” kapsamında, altı ay boyunca 14-18 yaş aralığındaki toplam 40 çocuk ile uzman eğitmenler eşliğinde atletizm çalışmaları yapılmıştır (Atletizm Gelişim Okulu Projesi, 2018).

Sokak Çocuklarını Koruma Çocuklar Geleceğimizdir Derneği, 1996 yılından bu yana İzmir’de sokakta yaşayan çocuklara yönelik faaliyette bulunmak amacıyla İzmir Valiliği ve İzmir Büyükşehir Belediyesi ile ortak bir protokol imzalayarak sivil toplumu temsilen sorumluluk almıştır (www.cocuklargeleceğimizdir.com, 2018).

Umut Çocukları Derneği, 1992 yılında sokak çocuklarına gönül vermiş bir grup insan tarafından kurulmuştur. Umut Çocukları Derneği, sokakta yaşamaya zorlanmış, sokağın zor şartlarından örselenmiş zarar görmüş, çocuk ve gençlere sahip çıkmak ve onların üzerinden sokağın izlerini silmeyi ve hayata tutunabilmeleri adına farklı aktivasyonlarla bu çocuk ve gençleri desteklemeyi amaçlamaktadır (www.umutcocuklari.org, 2018).

4.1.2. Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllü Çalışanlar

Gönüllülük, kişilerin bir çıkar duygusu gütmenden ya da bir beklenti içerisine girmeden, yakın çevrelerinin dışında başka insanların yaşam kalitesini arttırmak veya toplumun yararına olacağına inanılan bir fikir doğrultusunda çalışmalarına ve bu çalışmalarını sadece içlerinden geldiği şekilde bir toplulukla veya STK’ler bünyesinde bir girişimde bulunması olarak tanımlanabilmektedir (Güder, 2006: 4).

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (Tüsev)'nin Sivil toplum ve hayırseverlik üzerine yapmış olduğu araştırmada Türkiye'deki STK'lerin çoğu yönetim ve insan kaynakları kapasitesi bakımından, amaçlarını hayata geçirmekte yetersizdir. STK'lerin yönetim kurullarının erkek ağırlıklı olduğu ve bundan ötürü STK'lerin kadınları, gençleri ve dezavantajlı kesimleri temsil edemediği görülmektedir (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 14).

Dünya Bağışçılık Endeksi raporuna göre, gönüllülük için ayrılan zaman, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'de çok düşüktür (Akt. Sunar, 2017: 53).

Türkiye'de kültürel olarak imece ve ahilik gibi köklü dayanakların olmasına rağmen, gönüllülük gerektiği önemi kazanamamıştır. Dünya Bağışçılık Endeksi'nin 2014 yılında yaptığı araştırmalar göstermektedir ki; Türkiye'de gönüllülük için ayrılan zaman % 5'tir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre vakıflarda gönüllü çalışan kişi sayısı 2013 yılında 1.107.489 iken 2016 yılında bu sayı 1.025.538'e düşmüştür. Dernekler Daire Başkanlığı'nın verileri doğrultusunda 2013 yılında derneklerde gönüllü olarak görev alan kişi sayısı 66.673 iken 2016 yılındaki veriler sayının 17.488'e kadar düştüğünü göstermektedir (Arslan, 2018: 6).

STK'lerin gönüllülerle yaşadığı sorunlar, başlıca sorunları arasında kabul edilebilmektedir. Yeterli gönüllü bulamama, gönüllülerden yeterli verim alamama ve gönüllülerle kalıcı ilişkiler kurulamaması, gönüllülerle yaşanan sorunların başında gelmektedir (a.g.e.). Nitelikli ve yetkin insan kadrosunun zayıf olması, gönüllü ve üyelerin kuruluşa olan bağlılıklarının zayıf oluşu, STK'lerin aktivasyonlarını olumsuz etkilemektedir (Yeğen, vd., 2010: 52).

Gönüllülüğün belirli bir iş disiplininin olmayışı, gönüllü olarak yapılan işin istenildiği zaman terk edilebileceği algısı oluşturmaktadır. Bu durum gönüllüye ihtiyaç duyan kesimin, gönüllünün güvenilmeyecek, sorumluluk duygusunun yeterince gelişmemiş bir kişi olduğu düşüncelerine sebep olmaktadır. Maaşlı çalışanlara göre gönüllü çalışanların işe motivasyonları da farklı şekillerde sağlanabilmektedir. Gelir ve sigorta kaygısı olmayan gönüllüler işi çok daha kolay bırakabilmektedir. Gönüllüler işe ayıracakları zamanı ve sağlayacakları faydayı kendileri belirlemek istemektedir. Gönüllülükte sürekliliği sağlayabilmek için maddi olmayan motivasyon kaynakları sağlanabilmelidir (Arslan, 2018: 8).

Yapılan bir araştırma STK'lerin az sayıdaki üye ve gönüllülerinin birbirlerini tanımadıkları ortaya koymaktadır. Bu durum STK'lerde karşılıklı güven duygusunun geliştirilmesi ve işbirliği kurulabilmesi açısından ciddi eksiklerinin olduğunu göstermektedir. Özellikle ekonomik yönden güçsüz olan STK'ler başta olmak üzere çoğu STK'de profesyonel yönetici ve çalışanlar mevcut değildir. Yapılan işler gönüllüler vasıtasıyla yürütüldüğü için işler izlenememekte ve raporlanamamaktadır. İşlerin gönüllüler tarafından yürütülüyor olması, günün büyük kısmında STK'lere ulaşımı da zorlaştırmaktadır (Banger, 2011: 10).

4.1.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Mali Yapıları

Türkiye'de STK'lerin ekonomik yetersizlikleri ve kaynak yaratmada karşılaştıkları güçlükler aktifleşmelerinin önündeki başlıca engellerdendir (Yeğen, vd., 2010: 52).

STK'ler kâr amacı gütmeyen ancak kurulduklarından itibaren ciddi anlamda finansman yetersizliği ile karşı karşıya kalan kuruluşlardır. Finansman kaynaklarının yetersiz oluşu, zamanında erişilememiş olması ve yanlış kullanılması günümüz STK'lerinin sıklıkla karşılaştıkları bir durumdur (Öztufan, 2007: 150).

STK'lerin projelerini hayata geçirebilmeleri, personelinin maaşını ödeyebilmesi, gerekli eğitimleri sunabilmesi, uzmanları çalışmalarına dahil edebilmesi bunun yanında gerekli fiziksel koşullara erişebilmesi daha da önemlisi vizyonuna ve misyonuna uygun hareket edebilmesi için güçlü ve sürekli bir finansmana sahip olmaları gerektiğini savunmaktadır (a.g.e.).

TUSEV'in araştırması Türkiye'deki STK'lerin mali açıdan yetersiz olduğunu göstermektedir. Fon geliştirme kapasitesi düşük olan STK'lerin çoğu, düzensiz ve sınırlı olan katkı payları ve bağışlarla ve enflasyondan zarar görmüş döner sermayeleri ile aktivitelerini sürdürmeye çalışmaktadır (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 14).

Türkiye'de STK'lerin düzenli ve sürekli gelir kaynaklarının olmadığı bilinmektedir. Bununla birlikte STK'lerin temel kaynaklarını oluşturan dört unsur bulunmaktadır: Bunlardan ilkinin bireylerden alınan bağışlar oluşturmaktadır. Bireylerden alınan bağışlar, toplam hane halkı gelirinin % 0.19'una denk gelmektedir ki bu çok düşük bir orandır. (Uğur, 2013: 211)

STK'lerin bir diğer finans kaynağı ise özel sektör sponsorluklarıdır. Özel şirketler sosyal sorumluluk başlığı altında STK'lere fon sağlamaktadır. Türkiye'de az sayıda

olsa da fon sağlayan bazı vakıfların yanında Avrupa Birliği, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar da proje karşılığı STK'lere hibe vermektedir (a.g.e.).

Devletin finansmanı ve sübvansyonları STK'ler için bir diğer fon kaynağıdır. Devlet kendi görevini STK'ler aracılığı ile yerine getirmekte, dolayısıyla, fon sağlayarak STK'lerden sosyal hizmet satın almaktadır. Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına çalışan STK'ler olarak kabul edilen kuruluşların vergiden muaf tutulması devlet sübvansyonu olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Kamu yararına çalışan STK olarak bilinmek halkın gözünde STK'lerin imajını olumlu etkilemektedir (a.g.e.).

4.1.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlar

STK'ların mevzuatla ilgili yaşadıkları sorunlar, 2004 yılına yürürlüğe giren yeni Dernekler Kanunu ile büyük ölçüde giderilmiştir. Fakat Türkiye'de STK'nin yaşadığı sorunlar sadece mevzuat kaynaklı değildir. Türkiye'de STK'lerin niteliksel açıdan gelişimini sağlamak ve daha etkin bir kapasiteyle çoğulcu demokrasiye katkı sağlaması yönünde çalışmalar yapan Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği (STGM), 2005 yılında Yaşama Dair Vakıf'a (Yada) "Sivil Toplum Kuruluşları: İhtiyaç ve Sınırlılıkları" adlı bir rapor hazırlatmıştır. Türkiye'deki STK'lerin ihtiyaç ve beklentileri raporda konu edilmiştir (Akt. Avcı, 2007: 35-36).

Ekonomik yetersizlik ve yetkin çalışan insan kaynaklarının eksikliğinin yanında; STK'lerin kendi içlerindeki sosyal ağ eksikliği, devletle olan ilişkilerinde karşılaşılan sorunlar, STK'lerin kendi içlerinde yaşadıkları anlaşmazlıklar, STK'lerin birbirleriyle etkin ortaklık ve ağ kurmada yaşadıkları güçlükler, hedef gruplarla ve toplumla ilişkilerdeki yetersizlikler, 2005 yılında hazırlanan raporda Türkiye'deki STK'lerin sorunları olarak belirlenmiştir (a.g.e.)

Türkiye'de STK'lerin örgütlenmesi Batı toplumlarındaki yapılanmadan farklıdır. Ülke nüfusunun çoğunluğunun kentlerde yaşamasına rağmen kentli kültürü edinemeyen bir toplum yapısında, demokrasi kültürü de sığ kalmaktadır. Tarihi geleneğindeki paternalist anlayış, yani "devlet baba" zihniyeti ile her şeyi devletten bekleme anlayışı demokrasinin ve sivil toplumun önünde büyük engel teşkil etmektedir (Bayhan, 2005b: 160).

Devlet tarafından STK'lere duyulan güven eksikliği, STK'ler ve devlet arasında iletişim kopukluğunun oluşu, STK'lerin devlet tarafından kabul sorunu yaşamaları ve proje değerlendirmelerinin yeterince yapılamaması devlet ve STK'ler arasında sorun oluşturmaktadır (Yıldırım İ, 2004: 121).

Türkiye'de sivil toplumun önündeki engeller tamamen sistemin yapısından kaynaklanmamaktadır. Gerçekte ne toplumla ne de sivillikle fazlaca alakası olmayan birçok örgüt sivil toplumun gelişimini engelleyen bir diğer unsurdur (Neziroğlu, 1997: 307).

STK'lerin gelişiminin önündeki engellerden bir diğeri ise hızlı nüfus artışı ve çarpık kentleşmenin yarattığı toplumsal ortamda, yerel sahiplenme kültürünün gelişmesinin zorlaşmasıdır. Bundan dolayı kamusal alanların belirlenmesi ve korunması için gerekli yerel işbirlikçi aksiyon oluşturulamamaktadır (Akt. Tosun, 2001: 331).

Ayrıca, 1980'lerden sonra dini, mezhepsel, hemşehrilik bağları gibi birincil duyguların dikkate alındığı STK'lerin sayıca arttığı görülmektedir. Bunun yerine toplumsal sorumluluk ruhu taşıyan, bireyi toplumdan ayıran değil bireyin toplumla buluşmasını sağlayan örgütlenmelerin çoğalması gerekmektedir (a.g.e.).

Ülkemizde ilk örneklerinin eski tarihlere dayandığı görülen STK'lerin, 1980'li yıllardan sonra dünyadaki gelişmelerden etkilenerek sosyal yaşamda ve kamusal alanda etkili olmaya başladığı görülmektedir. Günümüzde STK'lerin belirli kesimler tarafından kuruluş amaçları dışında kullanılması, var olan STK tartışmasının daha da alevlenmesine sebep teşkil etmektedir. Bununla birlikte aydın kesimin Türkiye'de STK'nin ne ölçüde var olduğu, STK'lerin özellikleri ve işlevlerinin neler olması gerektiği üzerinde hem fikir olmayışları tartışmaların yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Ercan, 2002: 70).

Sosyal yardımlaşma Sosyal hizmet gibi ibarelerin, isimlerinde bulunduğu bir çok STK aslında sosyal politika üretme işlevinin dışında kalmaktadır. Yoksullukla mücadele eden STK sayısının azlığı dikkat çeken bir unsur olmakla birlikte buna bağlı olarak bilgi yetersizliği, finans ve insan kaynakları eksikliği STK'lerin koordinesiz bir şekilde faaliyet göstermelerine sebep olmaktadır. STK'lerin temel sorunu olan koordinesizliğin sebepleri ise; hangi alanda çalıştıkları, fon kaynakları, yaşadıkları güçlükler, ortakları, projeleri, kapasiteleri ve kimlere destek verdikleri ile ilgili bir kaynağın bulunmamasıdır (Akt. Taşçı, 2017: 134).

4.2. Hayat Vakfı

Kısaca “Hayat Vakfı” diye anılan Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı, 1988 yılında İstanbul’da kurulmuş ve tüzel kişilik kazanmıştır. Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı, Üsküdar 4. Asliye Hukuk Mahkemesinin 08.04.1988 tarih ve 1988/343 esas numaralı vakıf tescil davası sonucunda 21.09.1988 tarih ve 1988/644 sayılı kararı ile kurulmuş, kuruluş kararı Resmi Gazete’nin 19.01.1989 tarih ve 20054 sayımı sayısında yayınlanmış, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün Merkez Siciline 1949 numaralı olarak kayıtlanmıştır. Hayat Vakfı 5 Ocak 2006 tarihli, Bakanlar Kurulu’nun 2006/9946 sayılı kararıyla kamu yararına faaliyet gösteren, vergi muafiyeti tanınmış vakıf statüsüne sahiptir (Vakıf Senedi, 2018).

Merkezi İstanbul’da bulunan vakfın kuruluş amacı genel olarak; eğitim, sağlık, kültür, bilimsel araştırma ve geliştirme aynı zamanda sosyal yardım aktivitelerinde bulunmaktır (Vakıf Senedi, 2018).

Hayat Vakfı, sağlık ve sosyal hizmet alanlarından kalkarak ilişkisel tüm çevreyi kucaklamayı hedef edinmiş, nesil kaygısı taşıyan, uzman olduğu alanda söz söyleyen, ufkunu paylaşmak ve artırmak için yeryüzüne yayılmaya çalışan, başkasının derdi ile dertlenen, toplumsal sorumluluk duygusu ile temsil ettiği kitlenin haklarının korunması ve gelişmesi için çalışan ve gönüllülerden oluşan bir “vakıf hareketi”dir. Kendi değerleri temelinde dünyayı kucaklamayı, bu dünyanın fikrinde kararlı ve eyleminde yararlı bir parçası olmayı, kendi sahasında bilgi ve tecrübe biriktirmeyi ve birikimleri geleceğe aktarmayı benimser ve çalışmalarının dünya durdukça devam etmesi için vakıflaştırmayı görev saymaktadır (Hayat Vakfı Projeler, 2018).

Sağlık çalışanları arasında dayanışma ve işbirliği sağlayarak mesleki hayata katkıda bulunmak, sağlık ile ilgili üniversitelerde okuyan öğrencilere destek sağlamak ve öğrencilerin mesleki ve sosyal gelişimlerine katkı sağlayacak faaliyetler düzenlemek temel çalışma alanları arasındadır (Uluslar Arası Sağlık Öğrencileri Akademisi, 2018).

Hayat Vakfı her türlü iç yönetişimini ve birimleşmesini Vakıf Senedi gereğince Mütevelli Heyeti’nin kararlaştırdığı yönetmelikler yoluyla sürdürmektedir. Yönetmeliklerin detaylandırmadığı konu, işlev ve süreçler Yönetim Kurulu’na kararlaştırılan yönergelerle düzenlenmektedir. Vakfın şubeleri, birimleri, görevlileri ve gönüllüleri çalışmalarında yönetmelikler ve yönergeler temelinde hareket etmektedir (Hayat Vakfı Yönergeler, 2018).

Vakfın mal varlığına bakıldığında, vakıf kurucularının bağışladıkları 20.000.000 (Yirmi milyon) nakit Türk lirası bulunmaktadır. İstanbul ili Çatalca Dursun köy de 280.000 (İki yüz seksen bin) Türl lirası değerinde ve Çanakkale ili Biga ilçesi Kemer köyünde 2.000.000 (iki milyon) Türk lirası değerinde tarlaya sahiptir (Vakıf Senedi, 2018).

Bunların yanında vakfın farklı gelir kaynakları da mevcuttur. Vakfın amacına uygun olan menkul ve gayrimenkul, nakdi ve aynı bağışların yanında yerli ve yabancı şirketlerin hisse senetleri, tahvilleri ve kıymetli evrak bağışları mevcuttur. Vakıf meclisinin üyelerinden alınan teberrular, üyelerin giriş ve aylık aidatlarının yanında vakfın kuracağı ve kuruluşuna iştirak edeceği şirketler ile vakıf mal marlığının işletilmesinden elde edilen gelirler, vakfın mal varlıkları arasındadır (Vakıf Senedi, 2018)

Yıl içerisinde elde edilen gelirin %20'si yönetim ve ihtiyatlar ile gelir getirici yatırımlara harcanırken %80'ni eğitim, sağlık, kültür, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinden meydana gelen vakfın amaçları için kullanılmaktadır (Vakıf Senedi, 2018).

Vakfın idare organları; Mütevelli Heyeti, Yönetim Kurulu, Danışma Kurulu ve Vakıf Meclisinden oluşmaktadır. Mütevelli heyeti vakfın kurucusu olan on kişiden oluşmaktadır. Mütevelli Heyetinin yirmi kişiden fazla olmaması uygun bulunurken heyet başkanı ve iki yardımcısının görev süresi üç yıldır. Mütevelli Heyeti vakfın tahakkuku için her türlü kararı almaktadır. Vakfın diğer organlarını seçmek, görevlerini belirlemek, faaliyetlerini denetlemek ve gerekirse görevlerini sonlandırmak mütevelli heyetinin görevleri arasındadır. En az üç ayda bir toplanması uygun bulunan heyet aynı zamanda vakıf senedinin değişikliğine, tasfiyesine ve iptaline karar verme hakkına sahiptir. Mütevelli Heyeti üyelerinin çalışmalarının bir karşılığı yoktur (Vakıf Senedi, 2018).

İdare organlarından Yönetim Kurulunun görev süresi bir yıldır ve beş kişiden oluşmaktadır. Bu sayılar Mütevelli Heyeti tarafından uygun bulunursa değişebilmektedir. Yönetim Kurulu,vakfı adli ve idari mercilerde temsil etme, Mütevelli Heyetince alınan kararları uygulama, vakfın idari işlerini yürütmek, vakfın yıllık bütçesini hazırlayarak Müteveli Heyetine sunmak, yılsonunda bilançoyu yapıp tastik aldıktan sonra usulüne uygun ilan edip teftiş makamına bildirmek, vakıf ve diğer

organlar ile ilgili yönetmelikleri hazırlayıp Mütevelli Heyetinin tastikine sunmak ve vakıf amaçlarını gerçekleştirebilmek için, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ihtisas, araştırma komisyonları, komiteler kurmak gibi görevlere sahiptir (Vakıf senedi, 2018).

Mesleğinde başarıyı yakalamış, saygın kişiliğe sahip Vakıf Meclisi üyeleri arasından Mütevelli Heyetince seçilmektedir. Beş kişiden oluşan kurul Yönetim Kurulunca ihtiyaç duyulan konularda istişare edilen bir organ olarak görev yapmaktadır. Vakıf Meclisi ise, Vakıf İhtisas ve Araştırma Komisyon ve Komite üyeleri ile sağlık mensubu olan, sağlıkla ilgili alanlarda çalışma yapan ve vakfın çalışmalarına ilgi duyan gerçek ve tüzel kişilerden oluşmaktadır (Vakıf Senedi, 2018).

Hayat Vakfı'nın bugün Ankara, Bursa, Konya, Adıyaman, Düzce, Elazığ, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kütahya, Malatya ve Sivas olmak üzere on bir tane şubesi bulunmaktadır (Hayat Vakfı Şubeler, 2018).

Hayat Vakfı, amaçları doğrultusunda faaliyet gösteren Akademik Eğitim ve Danışmanlık Merkezi (ADAM), Beşikçizade Tıp ve İnsani İlimler Merkezi (BETİM) ve Sağlık Etütleri Merkezi (SETİM) olmak üzere üç merkez kurmuştur (Hayat Vakfı Merkezler, 2018).

Türkiye'de sürdürülen akademik tıp eğitiminin ve üretilen bilimsel bilginin kalitesini arttırmak, çağdaş bilim dili felsefesini öz değerlerimizle buluşturmak ve akademik çalışmalarına devam eden ve akademik çalışma yapmak isteyen tüm bilim insanlarına, etik çerçevede bilimsel ve sosyal destek sunmak aynı zamanda danışmanlık hizmeti vermek ADAM'ın temel hedefidir (ADAM, 2018).

BETİM, farklı disiplinlerden gelen bilim insanlarını bir araya getirerek, tıp alanındaki gelişimleri multidisipliner bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal bilimler ile tıp bilimi arasında bir bağ kurmak ve eğitimler vermek, bilimsel çalışmalara yardımcı olmak ve ilgili çalışmaları desteklemek aynı zamanda bir araştırma kütüphanesi kurmak kısa vadeli hedefleri arasındadır (BETİM, 2018).

Sağlık Etütleri Merkezi'nin amacı, sağlık ile ilgili meseleleri kapsamlı bir şekilde ele almak, bu çerçevede sağlık ile beşeri ve sosyal bilimler arasında bağ kurarak multidisipliner ve interdisipliner yaklaşımla bilimsel çalışma, araştırma, eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunmaktır. Yapılacak çalışmalarla uygulanabilir,

sürdürülebilir ve denetlenebilir sağlık stratejileri ve politikaları üretebilmek ve bu tür faaliyetleri desteklemektir (Sağlık Etütleri Merkezi, 2018).

Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı, sağlık özelinde bir vakıftır. Vakıf sağlık çalışanları arasında etkinlik düzenlemekte, bu etkinliklerde sektörün sorunları konuşulmakta ve sorunlara çözüm üretilmekte, aynı zamanda sağlık çalışanları arasında dayanışma sağlanmakta ve vakıf tarafından oluşturulan projeler için kaynak sağlanmaktadır (Çocuk Hizmetleri Koordinatörlüğü, 2018).

4.2.1. Hayat Vakfı'nın Genel Faaliyetleri

“İbni Sina Sağlıkta İnsan Kapasitesi Gelişim Projesi”, Hayat Vakfı'nın 1988 yılından yani vakfın kuruluşundan bu yana devam ettirdiği en önemli projesidir. Bu program kapsamında tüm sağlık öğrencilerine yönelik olarak ve bilimsel, kültürel ve sosyal gelişimlerini güçlendirmek amacıyla konferanslar, çalıştaylar, sempozyumlar, yurtdışı ve yurtiçi geziler, sanat ve kültür etkinliklerine katılımlar düzenlenmektedir. 1988 yılından bu yana devam ettirilen bu çalışma, genel merkez ve şubeler dahil olmak üzere her yıl artarak 1000 öğrenciye yaklaşmıştır. Bu güne kadar bu desteklerden faydalanarak mezun olan ve ülkemizin muhtelif yerlerinde ve kurumlarında çalışmaya devam eden 5000 e yakın öğrencileri mevcuttur (İbni Sina Sağlıkta İnsan Kapasitesi Gelişim Projesi, 2018).

Hayat Vakfının bir diğer projesi “Duruş Bozukluğunu Önleme Projesi”dir. Projenin amacı, ortaöğretim öğrencilerine, öğretmenlere ve ailelere, günlük hayatta yapılan yanlış hareketlerin sebep olduğu duruş bozukluğu ve kas-iskelet sistemi hastalıklarına karşı eğitim vermek, duruş taraması yaparak var olan sorunları tesbit etmek, öğrencilerin sağlığına katkıda bulunmak ve karşılaşılabilecek kas-iskelet hastalıklarının önüne geçebilmektir (Duruş Bozukluğunu Önleme Projesi, 2018).

Bir diğer proje ise, “Uluslararası Sağlık Öğrencileri Akademisi” Türkiye’de yükseköğrenim gören uluslararası öğrencilerin akademik, sosyal ve kültürel donanımlarının güçlendirilmesini, ilgi ve çalışma alanlarına ilişkin yeni olanakların sunulmaya çalışıldığı bir projedir. Proje Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının katkıları ile hayata geçirilmektedir. Sağlık tarihi, sağlık etiği, sağlık antropolojisi, sağlık hukuku, sağlık ekonomisi, sağlık sosyolojisi, sağlık kültürü ve halk sağlığı, proje kapsamındaki eğitimlerini konusunu oluşturmaktadır (Uluslararası Sağlık Öğrencileri Akademisi, 2018).

4.2.2. Hayat Vakfı'nın Sokakta Çalışan Çocuklara Yönelik Faaliyetleri

Hayat Vakfı'nın 1998 yılından bu yana sokak çocukları ile ilgilendiği, özellikle sokakta çalışan çocuklarla ilgili eğitim ve rehabilitasyon çalışmaları yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda vakfın hayata geçirmiş olduğu iki projeden “Hayat Bağımlılık Kabul Etmez” projesi bir yıl süreli bir çalışma olup 1 Eylül 2016 tarihinde tamamlanmıştır. “Çocuklar Sokakta Solmasın” adını taşıyan diğer proje ise 1998 yılından bu yana sürdürülen bir projedir. Aşağıda bu projeler hakkında bilgi verilecek ve değerlendirme yapılacaktır.

4.2.2.1. Hayat Bağımlılık Kabul Etmez Projesi

1 Eylül 2015 - 1 Eylül 2016 tarihleri arasında uygulanan “Hayat Bağımlılık Kabul Etmez” projesi İstanbul Kalkınma Ajansı'nın desteği ile hayata geçirilmiştir (Hayat Bağımlılık Kabul Etmez Sonuç Raporu, 2016).

Bu projenin iki önemli amacı vardır. Bunlardan ilki, çocukların sokakta çalıştırılmasının önüne geçebilmek için kamu bilinci oluşturmak; diğeri, sokakta çalıştırılan çocukların ailelerine danışmanlık hizmeti verilerek sokakta çalışan çocukların hayata bağlanmasını sağlamak ve onlar için eğitim-kariyer planlaması yapmaktır.

Bu projenin genel amaçları yanında, çocukların gereksinimlerine göre farklı özel amaçları da bulunmaktadır. Çocukları zararlı maddelere karşı bilinçlendirmek, varsa madde bağımlılıkları ile ilgili tedavi süreci başlatmak ve çocukların hayata tutunabilmelerini sağlamak, bu amaçlar arasında sayılabilir (a.g.e.).

Yine, çocukların sokakta olma nedenlerini araştırmak için sivil toplum ve kamu kuruluşları ile birlikte çalışma grupları oluşturmak ve konuya ilişkin sürdürülebilir politikalar geliştirmek, çocukların ve ailelerinin sosyo-kültürel manada şehir hayatına adaptasyonlarını sağlamak ve bu amaç doğrultusunda sosyal ve kültürel etkinliklere aktif katılımlarını sağlamak, çocuklara evrensel ve ahlaki değerler konusunda eğitim vererek çocukların topluma faydalı bireyler olarak yetişmesine destek olmak projenin özel amaçları arasındadır (a.g.e.).

Çocukların sokakta olma nedenlerini araştırmak için sivil toplum ve kamu kuruluşları ile birlikte çalışma grupları oluşturmak ve konuya ilişkin sürdürülebilir politikalar geliştirmek, çocukların ve ailelerinin sosyo-kültürel manada şehir hayatına

adaptasyonlarını sağlamak ve bu amaç doğrultusunda sosyal ve kültürel etkinliklere aktif katılımlarını sağlamak, çocuklara evrensel ve ahlaki değerler konusunda eğitim vererek çocukların topluma faydalı bireyler olarak yetişmesine destek olmak projenin özel amaçları arasındadır (a.g.e.).

Bu projede aynı zamanda çocukları sokaktaki risklere karşı bilgilendirmek, okul dışında vakit geçirebilecekleri alternatif mekanlar ve programlar oluşturmak, çocukların akademik başarıları için takviye ders almalarını sağlamak ve ailelere psikolojik destek vererek çocuk eğitimi hakkında onları bilinçlendirmek de hedeflenmiştir (a.g.e.).

Projenin nihai faydalanıcıları; Fatih/Beyoğlu İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Fatih/Beyoğlu İlçe Emniyet Müdürlüğü, Fatih/Beyoğlu İlçe Sosyal Hizmet Merkezi, sivil toplum kuruluşları ve uzun vadede çocukların hayata yeniden başlamaları ve eğitimlerinin sürekli hale gelmesiyle tüm toplumdur (a.g.e.).

Projenin hedef grupları; sokakta çalıştırılan, 5 ve 18 yaş aralığında olan, ekonomik ve akademik başarısı düşük, ailesinde ya da kendinde bağımlılık riski olan çocuklar olarak belirlenmiştir (a.g.e.).

İlk üç aylık süre, projenin hazırlık faaliyetleri, proje ekibinin belirlenmesi ve oryantasyon çalışması, vakıf binasında kurulacak olan etkinlik alanlarının hazırlanması, proje için gerekli satın alma ve ihale işlerinin planlanması için ayrılmıştır. Proje kapsamında proje koordinatörü, koordinatör yardımcısı, eğitim koordinatörü, organizasyon koordinatörü ve psikolog 12 ay boyunca çalışmalarını sürdürmüştür. Ayrıca matematik, türkçe, güzel sanatlar, spor, değerler eğitimi öğretmenleri ve aşçı 10 ay boyunca çalışmalarını devam ettirmiştir. Aynı zamanda üniversite öğrencilerinden oluşan 40 gönüllü projeye dahil edilmiştir. Gönüllülerin projeye dair merak ettiği sorular cevaplanarak, gönüllülerle sürece dair fikir alış verişi yapılmıştır. Projenin gerçekleştirileceği Hayat Vakfı merkez binası ve Hayat Çocuk Merkezi'ndeki projeye ait faaliyet alanları gezdirilerek, gönüllülerin daha fazla bilgi sahibi olmaları sağlanmıştır. (a.g.e.).

Hedef grubun tespiti aşamasında sağlıklı verilere ulaşmada yaşanan zorluklara, İlçe Emniyet Müdürlüğü'ndeki verilerin eksik ve yanlış olması temel etkindir. Hedef grubun belirlenmesi için yaklaşık 2,5 ay saha çalışması yapılmıştır. Saha çalışması kapsamında öncelikle hedef grubun nasıl belirleneceğine dair bir strateji belirlenmiştir.

Hayat Vakfı'ndaki uzman psikologların görüşleri ve önerileri doğrultusunda detaylı veri toplamayı sağlayacak bir anket formu düzenlenmiştir (a.g.e.).

İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Fatih ve Beyoğlu Belediyeleri, Nişanca ve Kadırga muhtarlıklarına gidilerek projenin tanıtımı yapılmıştır. Beyoğlu ilçesindeki okulların rehberlik servisleri ile görüşülerek uygun aileler ile ilgili gerekli bilgiler alınmıştır. Eğitim ve Kültür Vakfı'nın 2014 yılında hayata geçirdiği "Gelişim için Fırsat Eşitliği Projesi" yetkilileri ile görüşülerek projeye dahil edilecek uygun ailelerin kriterleri listesi alınmıştır (a.g.e.).

Yapılan araştırmalar neticesinde oluşturulan, proje kapsamına alınabilecek 100 aileden oluşan bir liste belirlenmiştir. Bu aileler ile önce telefon görüşmeleri gerçekleştirilerek projeden bahsedilmiş, ev ziyaretleri yapabilmek için randevu talep edilmiştir. Gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerle proje personeli tarafından proje ile ilgili detaylı bilgi verilmiş, uygulanan anket formu ve yapılan gözlemler sonucunda hedef grup tespit edilmiştir. Ev ziyaretleri, proje kapsamına alınacak ailelerle ilgili veri toplamının yanı sıra daha etkin bir yöntem olan yerinde gözlem yapma imkanı sağlamıştır. Bu kazanım ile projenin amaç ve hedeflerine en uygun hedef grubu seçme fırsatı yakalanmıştır (a.g.e.).

Proje kapsamına alınmak üzere 100 aile ve 200 çocukla görüşülmüş sonuç itibari ile 52 aile ve 106 çocuk projeye dahil edilmiştir. Projeye katılan ailelerin tüm çocukları kapsam içine alınmış ve rehabilitasyon sürecine dahil edilmiştir (a.g.e.).

Fatih ve çevresinde yaşayan ve farklı okullardan proje kapsamına alınan 106 çocuktan 2 tanesi anasınıfı, 32 tanesi ilkokul, 44 tanesi ortaokul, 23 tanesi lise öğrencisidir ve 5 tanesi üniversiteye hazırlanmaktadır (a.g.e.).

Çocuklara yönelik eğitim faaliyetleri kapsamında, türkçe, matematik, spor, güzel sanatlar ve değerler eğitimi verilmiştir. Çocukların aldıkları eğitimler sonucunda farklı kazanımlara sahip oldukları gözlenmiştir. Ayrıca proje kapsamında Fatih/Beyoğlu ilçesindeki ilkokul ve ortaokul çocukları için bağımlılık seminerleri gerçekleştirilmiştir. Bu seminerlerde aileler ve çocuklar madde ve teknoloji bağımlılığı hakkında bilgilendirilmiştir (a.g.e.).

Rehabilitasyon faaliyetleri için gerekli olan unsurların belirlenmesi için çocuklarla birebir görüşmeler yapılmıştır. Proje kapsamındaki çocuk ve gençler rehabilitasyon açısından değerlendirildiğinde; sokakta çalışma tecrübeleri olduğu, ailelerinde bağımlı

kişilerin bulunduğu, babalarının hapiste olması ya da sorumluluk sahibi olmamaları, göç ettikleri, düşük ekonomik koşullara sahip oldukları, dezavantajlı bölgelerde yaşadıkları, ailelerinin eğitim seviyesinin düşüklüğü ve aile içi şiddetin öne çıktığı belirlenen ortak özelliklerdir. Bu olgular birlikte düşünüldüğünde, çocukların ve gençlerin risk grubu niteliği kazandığı görülmüştür (a.g.e.).

Rehabilitasyon çerçevesinde değerlendirildiğinde bu çocuklara yönelik; psikolojik destek, moral-motivasyon çalışmaları, drama, grup çalışmaları, psiko eğitimler ve düzenli aile ziyaretleri gerçekleştirilmiştir (a.g.e.).

Psikolojik destek kapsamında, rehabilitasyon faaliyetlerinin en önemli aşaması birebir terapiler olmuştur. İlkokul ve ortaokul öğrencilerinden gereksinimleri olanlara oyun terapisi hizmeti verilmiştir. Bunun dışında ihtiyacı olan çocuklara ve annelere bireysel terapi düzenlenmiştir. Psikolojik destek faaliyetlerinin bir diğeri ise grup çalışmalarıdır. Bu kapsamda lise öğrencileriyle haftada iki kez olmak üzere on hafta boyunca grup çalışması yapılmıştır. Aynı zamanda 5-7 yaş aralığındaki çocuklarla beş oturumluk oyun atölyesi gerçekleştirilmiştir. Aynı yaş grubu çocukların, dikkat sürelerini uzatmak, dinleme becerilerini artırma, konu bütünlüğü sağlamaları ve grup içinde kendilerini açmaları hedeflenerek masal saati programı gerçekleştirilmiştir. Annelerle, evde çocukları ile birlikte hangi oyunları oynayabilecekleri ile ilgili çalışmalar yapılmış birlikte oyunlar oynanmış ve çocukların oyun oynarken neler hissettiklerini anneleri ile paylaşmaları sağlanmıştır. Bu grup çalışmaları ile 50 çocuğa hizmet verilmiştir (a.g.e.).

Rehabilitasyon çalışmalarının önemli bir ayağını da ailelere verilen eğitimler oluşturmaktadır. Bu aşamada annelere çocuk bakımı ve eğitimi, aile içi iletişim aynı zamanda aile içi şiddet ve iletişim eksikliği ile başa çıkma yolları ile ilgili eğitimler verilmiştir. Ortaokul öğrencileri ile mahremiyet konusu üzerinde durulmuş ve bununla birlikte bedenini tanıma, iyi ve kötü dokunuş, özel bölgeleri öğrenme ve koruma, aynı zamanda “hayır” deme üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır (a.g.e.).

Tek oturumluk babalar okulu gerçekleştirilmiş ve aile içi iletişim ve aile içi şiddet konuları işlenerek ebeveyn davranışlarının çocuklar üzerinde nasıl bir etki oluşturduğu konuşulmuştur. Bu çalışmadan 50 çocuk ve ebevey faydalanmıştır (a.g.e.).

Çocukların moral ve motivasyonları yüksek tutmak için farklı alanlarda atölye çalışmaları gerçekleştirilmiş ve geziler düzenlenmiştir. Proje süresince aile ziyaretleri

tekrarlanmış, ailelerin gelişimleri gözlemlenmiş, ailelerin vakıfla olan bağları arttırılarak ekonomik durumu yetersiz aileler gerekli kamu kuruluşlarına ve bağışçılara bildirilmiştir. Hedef kitledeki çocukların özgüvenlerinin gelişmesi amacı ile drama çalışmaları gerçekleştirilmiş; yaratıcı drama ile çocukların estetik anlayışı, hayal gücü, moral değerleri, sanat anlayışı geliştirilmeye çalışılmıştır (a.g.e.).

Sokakta yaşayan ya da çalıştırılan çocuklar için bütüncül politika geliştirme toplantıları gerçekleştirilmiştir. Bütüncül Politika Geliştirme Çalıştayı'nın birincisi; "Sokağın Çıkmazı: Riskler ve Çocuk" konusu ile proje kapsamında, 14 Mayıs 2016 Cumartesi günü Hayat Vakfı'nda gerçekleştirilmiştir. Programa, konu ile ilgili kamu kuruluşlarından uzmanlar, sivil toplum yetkilileri ve gönüllüler katılmıştır. Toplantıların ikincisi, İstanbul Kalkınma Ajansı Bağımlılıkla Mücadele Destek Programı kapsamında 31 Mayıs 2016 Salı günü gerçekleştirilen "Çocuğa Yönelik Çalışan STK'ler" konulu çalıştayda dezavantajlı çocuklar ile ilgili sorun ve çözüm önerileri değerlendirilmiştir. Toplantıda, Çocuk ve Gençlik Platformu katılımcıları olan kamu kurumları, belediyeler ve STK'ler, faaliyetleri hususunda fikir alışverişi yapmış ve kurulacak ortaklıklar husunda kararlar almışlardır (a.g.e.).

Proje kapsamında, hedef kitledeki çocukların motivasyonlarını arttırmak amacıyla; piknik, vialand eğlence dünyası gezisi, miniatürk gezisi, Topkapı Sarayı gezisi, cami gezileri, boğaz turu ve karne şenliği gibi çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetler gerçekleştirilmiştir (a.g.e.).

Projenin somut çıktıları mevcuttur. Proje kapsamına alınan 106 çocuğa matematik, Türkçe, değerler eğitimi, spor ve güzel sanatlar eğitimi verilerek akademik başarıları arttırılmıştır. 100 çocuğa psikolojik ölçek uygulanmış ve gerekli yönlendirmeler yapılmıştır. Hedef kitle rehabilitasyon çalışmalarına dahil edilerek bireysel ve grup destek çalışmaları yapılmıştır. 3 kez bağımlılık semineri düzenlenmiştir. 8 kez moral motivasyonu arttırıcı ve sosyo-kültürel etkinlik düzenlenmiştir. 8 kez annelerle program düzenlenmiştir. 300 üniversite öğrencisinin gönüllü olması sağlanmıştır. 600 kişi doğrudan ya da dolaylı olarak projeden yararlanmış. 100 çocuğa her ay kırtasiye desteği sağlanmıştır. 113 çocuğa ramazan bayramında bayramlık alınmıştır. Ekonomik durumu çok düşük olan 25 aileye vakıf öz kaynakları ile gıda paketi, ayni ve nakti destek sağlanmıştır. Sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşları ile işbirliği sağlanmıştır.

4.2.2.2. Çocuklar Sokakta Solması Projesi

Hayat Vakfı'nın 1998 yılından bu yana devam ettirdiği "Çocuklar Sokakta Solması" adlı projesi, ilköğretim çağındaki, akşamları evine dönen sokakta çalışan çocukları ve ailelerini kapsamaktadır. Proje, bu çocukları sokakta çalışmaya iten sebepleri araştırmak bu nedenleri ortadan kaldırmak ve sokakta çalışan çocukların bütünüyle sokakta yaşamaya itilmesini önlemeyi amaçlamaktadır. Çocuklara ve ailelerine birlikte danışmanlık hizmeti vererek çocukların okul ve kariyer planlarını yapmayı hedeflemektedir. Proje halen İstanbul Hayat Çocuk Merkezi ve Adıyaman Hayat Çocuk Merkezi olarak iki ayrı çalışmayla sürdürülmektedir (Çocuklar Sokakta Solması, 2018).

Proje kapsamına alınan çocuklarla, sokakta ya da kurum ve kişilerin önerisi ile tanışılmaktadır. Projeyi benzerlerinden ayıran özellik; proje kapsamına alınan çocuğun aile ve kardeşlerinin de proje kapsamına girmesidir. Çocuk eğitimine devam ettiği veya aile ihtiyaç duyduğu sürece verilen destek devam etmektedir. Proje gereği, aileden sorumlu gönüllüler bulunmakta, aile sıklıkla ziyaret edilmekte, giyecek, yiyecek, ev eşyası ve gerekli sağlık ihtiyaçları karşılanmaktadır. Sağlık hizmetleri kapsamında, çocukların sağlığı ve normal büyüme seyri kontrol edilmekte aksi bir durum olduğunda çocuklar gerekli tedavi ve rehabilitasyon programlarına dahil edilmektedir. Sağlık problemi olan çocuklar, "Sağlığın Değerlendirilmesi Geliştirilmesi ve Sürdürülmesi Projesi" kapsamına alınmıştır (Çocuklar Sokakta Solması Proje Özeti, 2014).

2014 yılı verilerine bakıldığında; 152'si sokakta çalışan olmak üzere 354 çocuk ve 68 aile proje kapsamına alınmıştır. Çocukların yaş ortalaması 10, kardeş sayısı 5.4'dür. Bu çocukların, %34'ünün Doğu ve Güneydoğuludur. Çocukların %50'sinin mendil satıcılığı yaptığı bilinmektedir. Proje kapsamına alınan çocukların ailelerine bakıldığında; annelerin %85'inin babaların ise %48'inin okur-yazar olmadığı, annelerin yaş ortalamasının 35 babalarının yaş ortalamasının 38 olduğu, annelerin %80'i babaların ise %50'sinin çalışmadığı, babaların sadece %6'sının vasıflı işçi olduğu görülmektedir. Projeden faydalanan çocukların %85'i iki odalı evlerde, %57'si apartmanların bodrum katında ikamet etmektedir (a.g.e.).

2014 yılı faaliyet özetinde çocukların eğitim durumları şu şekildedir; Çocuklardan 1'i tıp fakültesi olmak üzere 8 çocuk üniversite mezunu olmuştur. 16 çocuk üniversiteye

devam ederken açık lisede okuyan 5 çocuk aynı zamanda çalışmaktadır. 8'i meslek lisesinde olmak üzere 22 çocuğun lise eğitimine, 24 çocuğun ilköğretime devam ettiği bilinmektedir. Eğitimini tamamlayan 2 çocuğun ise çırak olarak başladıkları kuaför salonlarını devraldıkları ve iş sahibi oldukları kayıtlı bilgiler arasındadır (a.g.e.).

Proje, vakfın katkısı, bağışlar, komisyon üyelerinin aidatları ve kahvaltılar ile finanse edilmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2006 yılını "Vakıf Medeniyeti Yılı" olarak kabul etmesi ile Hayat Vakfı'nın "Çocuklar Sokakta Solmasın" projesi ödüle layık görülmüştür. Proje kapsamında, hedef kitledeki çocuk sayısının ve gönüllü sayısının artırılması, İstanbul'da ve Anadolu'nun farklı yerlerinde çocuk merkezleri kurmak, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde projenin amaçlarını hayata geçirebilmek adına daha etkin biçimde çalışmak hedeflenmektedir (a.g.e.).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Değerlendirme

Sosyal sorunlar içinde önemli bir yer tutan sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusuyla ilgili farkındalık oluşturmaya ve bu konuda yapılabilecek değerlendirmelere katkı sağlama amacıyla, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik çalışmalarının araştırıldığı bu tezde, öncelikle Türkiye’de STK’lere ve bu kuruluşların sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sorununun çözümünde üstlendikleri role genel bakış yapılmaya, ardından Hayat Vakfı örneği ile konuya ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Araştırmalara göre Fransa’da 40 kişiye bir, ABD’de 15 kişiye bir STK düştüğü görülmektedir. Türkiye’de ise 826 kişiye bir 7 STK düştüğü göz önüne alındığında, ülkemizde STK kültürünün yeterince gelişmediği ve batıda gördüğü önemi görmediği ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde isminden sadece çocuğa veya belirli çocuk sorunlarına yönelik kurulduğu anlaşılan bazı vakıflar bulunmakla birlikte, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün verilerinde, vakıfların hedef kitlelerine göre ayrıma tâbi tutulduğu tabloda gençlere ve çocuklara birlikte yer verildiğinden, hedef kitlesi sadece çocuk olan vakıflarla ilgili sayısal bir veri yer almamaktadır. Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü’nün derneklerle ilgili verilerinde hedef kitlesi çocuk olan dernekler ayrı bir kategori oluşturmaktadır; ancak bunların oranının oldukça düşük olduğu tespit edilebilmektedir. Yapılan literatür taraması sonunda, çocuklara yönelik faaliyette bulunan STK’ler içinde asıl hedef kitlesi sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olanların ise birkaç örnekle sınırlı olduğu görülmüştür. Bir başka anlatımla, UNICEF’in verilerine göre Türkiye’de 42.000 sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olduğunun tahmin edilmesine karşılık, ülkemizde sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik faaliyet göstermek amacıyla kurulmuş STK’lerin bu boyuttaki bir sorunla orantılı sayılamayacak derecede az olduğu açık bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sayının azlığı yanında, kuruluş amaçları sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik faaliyette bulunmak olan veya isimlerinde “sokak çocukları” kavramının yer aldığı STK’lerin, hedefleri

doğrultusunda bu çocuklara yönelik faaliyet veya projelerin çok sınırlı kaldığı ve doyurucu içerikte olmadığı da dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan, Hayat Vakfı'nın sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik hayata geçirdiği projelerin bu alandaki olumsuz tablonun iyileştirilmesi yönünde atılabilecek adımlar açısından olumlu bir örneklik teşkil ettiği görülmektedir.

Tezde önce Hayat Vakfı'nın kuruluşu, amaçları, yapılanması ve ilgi alanına giren konularda tamamladığı / devam ettirdiği projeler hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu projeler üzerindeki incelemelerin neticesinde ulaşılan tespitlerin başında, geniş bir hizmet yelpazesine sahip olmasına rağmen bu vakfin sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar konusuna, isimleri veya kuruluş amaçları göz önüne alındığında kendilerinden bu olguyla daha yakından ilgilenmeleri ve kapsamlı faaliyetler yapmaları beklenebilecek STK'lere nispetle daha büyük bir önem atfetmiş olması gelmektedir.

Hayat Vakfı'nın tez konumuzla ilgili olup 01.09.2015-01.09.2016 tarihleri arasında gerçekleştirdiği “Hayat Bağımlılık Kabul Etmez” projesi ile, bir yandan sokakta çalıştırılan çocukların ailelerine danışmanlık hizmeti verilerek bu çocukların hayata bağlanmasını sağlamaya ve onlar için eğitim-kariyer planlaması yapmaya katkıda bulunulurken diğer yandan çocukların sokakta çalıştırılmasının önüne geçebilmek için kamu bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır.

Yine Hayat Vakfı'nın tez konusuyla ilgili olup 1998 yılından bu yana sürdürdüğü “Çocuklar Sokakta Solmasın” adlı projesi sokakta çalışan çocuklar için bir umut olmaya devam etmektedir. Kapsamı, uygulanma biçimi ve sonuçları tezde incelenen bu projenin temel amacı, çocukları sokakta çalışmaya iten nedenleri araştırma, bu nedenleri olabildiğince ortadan kaldırma ve sokakta çalışan çocukların bütünüyle sokakta yaşamaya itilmesini önleme şeklinde özetlenebilir.

STK'lerin sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sorununa yeterli ilgiyi gösterememesi ile, mevzuatta bu konunun öncelikle devlet kuruluşlarına emanet edilmiş olması, dolayısıyla bu alanda çaba sarf edecek STK'lerin bazı prosedürel zorluklarla karşılaşması arasında teorik bir bağ kurulabilirse de, tez konumuz olan Hayat

Vakfi'nın bu bağlamda yaptığı çalışmalar ve ulaştığı olumlu sonuçlar pratikte alanın STK'lerin katkılarına kapalı olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte konunun bu yönünün iyice aydınlatılabilmesi için özel araştırmalara ihtiyaç bulunduğunu belirtmek gerekir.

Tarihinden gelen köklü vakıf kültürüne rağmen ülkemizde toplumsal hayattaki etkin rollerini kesintisiz biçimde koruyamayan STK'ler için 1980 yılı bir dönüm noktası olmuştur. Yukarıda belirtildiği üzere gelişmiş ülkelerdeki oranlara henüz yaklaşılmış değilse bile, belirtilen yıldan sonra sayılarında ciddi bir artış görülen STK'ler insan hakları, hayvan hakları gibi genel çerçeveler içinde veya yaşlı, engelli, kadın, çocuk, çevre, eğitim, yoksulluk, doğa kirliliği gibi özel başlıklar altında ele alınabilecek sosyal ve beşeri sorunlara eğilerek farklı hedef kitlelerine hizmet sunmak, hedef kitlelerinin yaşam standartlarını iyileştirmek, toplumsal sorunlarla ilgili farkındalık oluşturmak amacıyla varlıklarını sürdürmektedir.

Araştırmadan çıkan sonuçlar, toplumun ihtiyaçları ve sorunları karşısında toplumsal birliktelik ve beraberlik bilinci ile toplumun geleceği ve çıkarları doğrultusunda hareket etmenin hayati önem taşıdığı, toplumun geleceği olan çocukların hak ihlallerinden korunarak buldukları konuma ve insana yakışır bir yaşam seviyesine ulaşabilmeleri için sivil dayanışmanın kaçınılmaz bir gereklilik olduğu, bu bağlamda bir sosyal politika aktörü olarak STK'lerin yönetimin karar alma süreçlerine dahil olmasının demokratik gelişim için ön koşul teşkil ettiği, toplumun anılan sorunlar karşısında sorumluluk alabilme bilinciyle hareket edip dayanışma kültürünü geliştirmesinin STK'lerin değerini arttırıp merkezi yönetimin ve yerel yönetimlerin yükünü hafifleteceği ve böylece hedeflenen sonuçlara ulaşmayı kolaylaştırmış olacağı yönündeki düşünce ve önerilerin haklılığını teyit eder niteliktedir.

Sivil toplum kuruluşlarının aktivitelerinin kuruluş amaçlarıyla orantılı bir düzeye erişebilmelerinin, toplumun kalkınmasında, toplumsal sorunların çözülmesinde ve demokrasinin gelişmesinde kendilerinden beklenen katkıyı sağlayabilmelerinin önündeki engeller konusunu kapsamlı bir değerlendirmeye almanın bu çalışmanın sınırlarını aşacağı açıktır. Ancak konunun belirli bir yönüyle sınırlı olan çalışmada ulaşabilen sonuçlar arasında, genellikle araştırmacılarca 2004 yılında Dernekler Kanunu'nun yürürlüğe konmasını STK'lerin önündeki hukuksal engellerin

kaldırılması açısından olumlu bir adım olarak değerlendirildiğini, mali yetersizliklerin ve insan kaynakları eksikliğinin, özellikle gönüllülük esasına dayanan STK’lerde gönüllü katılımının yetersiz kalmasının hedeflenen aktivitelerin gerçekleştirilememesi hususunda önemli birer etken olarak görüldüğü söylenebilir.

5.2. Öneriler

Türkiye’de STK’lerin genel durumu düşünüldüğünde, gerekli değere ve desteğe sahip olmadıkları görülmektedir. Toplumun geleceğini tehdit eden sosyal sorunlar arasında sayılabilecek sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar sorunu ile mücadele edebilecek, toplumsal bilinci ve duyarlılığı arttıracak sivil harekete ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Sosyal devlet anlayışı içinde kamu kurum ve kuruluşları sundukları sosyal hizmetlerde STK’lerin katkısını almalıdır.

Avrupa’da sosyal hizmetlerin topluma ulaştırılmasında yerel yönetimlerin ve STK’lerin birlikte hareket ettikleri düşünüldüğünde, ülkemizde de bu şekilde bir uygulamanın sunulan hizmetler açısından çok daha etkin ve kaliteli olacağı düşünülmekte ve önerilebilmektedir.

Hayat Vakfı’nın hayata geçirdiği projelerinin toplumsal sorunlara karşı duyarlılık gösteren STK’ler tarafından örneklenmesi ve bu çocuklara yönelik hayata geçirilen projelerin arttırılması önerilmektedir.

Uzun bir geçmişe sahip olan Hayat Vakfı’nın 1998 yılından bu yana devam ettirdiği “Çocuklar Sokakta Solmasın” projesinin başarılı bir şekilde devam edebilmesi ve vakfın bu projeye alternatif projeler hayata geçirebilmesi için gerek kamuoyu desteğinin gerekse devlet desteğinin sağlanması hayati önem taşımaktadır.

Toplumun refahını ve geleceğini yakından ilgilendiren sokakta yaşayan ve çalışan çocuk olgusunun ortadan kaldırılmasına yönelik yeni projelerin hayata geçirilmesi sosyal hizmet disiplini ve ülkemizdeki sosyal hizmetlerin geliştirilmesi açısından da önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar H. (2010). Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve il Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu. Ankara: SHÇEK ve UNICEF.
- Akademik Eğitim ve Danışmanlık Merkezi. Erişim adresi: <https://hayatvakfi.org.tr/merkezler/adam/> [27 Temmuz 2018].
- Akdemir, A. (2006). Sivil toplum kuruluşları ve insan hakları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Akdemir, S. (1997). Sivil Toplum ve İslamiyet. *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(18): 267-273.
- Aptekar, L. (1994). Street Children in the Developing World: A Review Of Their Condition. *Cross-Cultural Rresearch*, 28(3): 195-224.
- Arslan, M. L. (2018). Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük: Sorunlar ve Çözüm Yolları. İstanbul: İlke.
- Atar, Y. (1997). Demokratik Sistemde Sivil Toplumun Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi. *Yeni Türkiye Dergisi* 3(18): 98-101.
- Ataseven, G. (1997). Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadın. *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(18): 340-345.
- Atletizm Gelişim Okulu projesi. Erişim adresi: <http://www.tscvakfi.org.tr/portfolio/atletizmgelisimokulu/> [5 Temmuz 2018].
- Avcı, M. (2007), Yönetişim çerçevesinde sivil toplum kuruluşlarının değişen rolü, sivil toplum kuruluşları üzerine bir inceleme: Isparta İli Örneği (Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Azıklı, S. (1997). Devlet-sivil toplum ve Türkiye. *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(18): 224-230.
- Babadağ, K. (2000). Çocuk Hakları ve Sokak Çocukları. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 12(46): 96-106.

- Bademci, H. Ö. (2013). Merkezin Çocukları: İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocukların Bakış Açısı ile Sokaklar. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, (1): 323-336.
- Bademci, Ö. (2014). Sokakta Yaşayan Çocuklar Kazanmak için Üniversite- Toplum İşbirliği, *Heinrich böll stiftung Perspective- Türkiye*, (10): 20-23.
- Banger, G. (2011). Sivil Toplum Örgütleri için Yönetişim Rehberi. M.Erol. (Der.), Ankara: Odak.
- Barış, İ. (2008). Sokakta yaşayan çocuklar ve aileleri (İstanbul örneği). Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Barışık, S., Ege, T. ve Şimşek T. (2016). Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve Ekonomik Etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi*, 17(2):161-179.
- Bayhan, V. (2002). Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1): 1-13.
- Bayhan, V. (2005). Türkiye de Sivil Toplum Örgütleri, Demokrasi ve Patronaj. L. Sunar (Der.), *Sivil Toplum ve Demokrasi*, İstanbul: Kaknüs, 145-169.
- Beşikçizade Tıp ve İnsani Bilimler Merkezi. Erişim adresi: <http://betim.org.tr/tarihcemiz/> [27 Temmuz 2018].
- Bikmen F. ve Meydanoğlu Z. (2006). *Sivil Toplum ve Hayırseverlik*. İstanbul: TUSEV.
- Bilgin, R. (2012). Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler: Diyarbakır Örneği. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (15): 80-96.
- Bilgin, R. ve Kızmaz, Z. (2010). Sokakta Çalışan/Yaşayan Çocuklar ve Suç: Diyarbakır Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32): 270-311.
- Bolay, H. (1997). Sivil Toplum ve Manası. *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(18): 7-8.
- Boyek, B. (2009). Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği. Sosyal yardım uzmanlık tezi. TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

- Bukoye, R. O. (2015). Case Study: Prevalence and Consequencies of Streets Begging Among Adults and Children in Nigeria, Suleja Metropolis. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, (171): 323-333.
- Caniklioğlu, M. D. (2007). *Sivil Toplum ve Türkiye Demokrasisindeki İzdüşümleri*. Ankara: Seçkin.
- Ceren, A. ve Çelik, S. (2015). Kentsel Yoksulluğun Çözümünde Kamu – STK İşbirliği: Adıyaman Örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20): 572-613.
- Çaha, Ö. (1997). 1980 Sonrası Türkiye’inde Sivil Toplum Arayışları. *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(18): 28-64.
- Çaha, Ö. (2005). Sivil Toplum Üstüne, L. Sunar (Der.). *Sivil Toplum ve Demokrasi*, İstanbul: Kaknüs, 9-22.
- Çaha, Ö. (2012). *Aşkın Devletten Sivil Topluma*. Ankara: Orion.
- Çın, S. (2014). Değişen yönetim anlayışı ve sivil toplum kuruluşları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çizakça, M. (2005). Sivil Toplum Kuruluşları- İslam Dünyası ve Demokrasi. L.Sunar (Der.), *Sivil Toplum ve Demokrasi*, İstanbul: Kaknüs, 171-175.
- Çocuk Hizmetleri Koordinatörlüğü. Erişim adresi: <https://hayatvakfi.org.tr/kurumsal/yonetim/koordinatorklukler/cocuk/> [31 Temmuz 2018].
- Çocuklar Sokakta Solmasın. Erişim adresi: <https://hayatvakfi.org.tr/projeler/css/> [25 Temmuz 2018].
- Danış, M. Z. ve Şahbikan, İ. (2014). Suça Sürüklenmiş Çocukların Yeniden Toplumsallaşma Sürecinde ve İnsan Hakları Bağlamında Sosyal Hizmet Yaklaşımlarının Yeri ve Önemi. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(18): 627-651.
- Demiral, M. (2007). Türkiye’de Sosyal Sermaye Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşlarının Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (13): 1-26.

- Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı (2018). Erişim adresi: <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarina-gore-dernekler> [13 Nisan 2019].
- Duruş Bozukluğunu Önleme Projesi. Erişim adresi: <https://hayatvakfi.org.tr/projeler/durus/> [31 Temmuz 2018].
- Duyan V. (2013). Sosyal Hizmet Etiği. H. Acar, Negiz N. ve Akman E. (Der.), *Sosyal Polita ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*, Ankara: Akademi, 110-117.
- Eminağaoğlu, N. (2006). Güç koşullarda yaşayan sokak çocuklarında dayanıklılık. Doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Ennew, J. (1998). *Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar* (Ç. Öztekin, Çev.). Ankara: UNICEF.
- Eraslan, L. ve Erdoğan, E. (2015). Değerler, Gençlik ve Sivil Toplum Kuruluşları. *Sakarya University Journal of Education*, 5(2): 122-139.
- Ercan, H. (2002). Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1): 69-79.
- Erdoğan, M. (1998). Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, (10-11): 5-21.
- Eldiven Projesi. Erişim adresi: <http://www.tscvakfi.org.tr/portfolio/eldiven/> [5 Temmuz 2018].
- Garip, E. (2007). Sokak çocuklarının korunması ve rehabilitasyonu. Yüksek lisans tezi. Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Gençlik Evi Projesi. Erişim adresi: <http://www.tscvakfi.org.tr/portfolio/genclikevi/> [5 Temmuz 2018].
- Gönüllü Hizmetler. Erişim adresi: <https://karabuk.aile.gov.tr/basvurular/gonullu-hizmetler> (25 Temmuz 2018).
- Güder N. (2006). STK’ler İçin Gönüllülük ve Gönüllü Yönetimi Rehberi. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi .

- Gümüş, T. (2014). Demokrasilerde Sivil Toplum ve Devlet– Sivil Toplum İliőisinde Karşılaşılabilecek Sorunlar. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVIII(3-4): 529-572.
- Güneş, S. ve Kalaycı, R. (2004). Sokakta Yaşayan/ Çalışan Çocuklar Tespit ve Çözüm Önerileri. Ankara: T.C. Başbakanlık, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Güngör, F. ve Erdurak, Y. (2008). Çocuk Hakları ve Uygulama Stratejileri Bağlamında Sokakta Çalıştırılan Çocuklar. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(12): 11-35.
- Güngör, M. (2008). Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu ve Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1): 25-43.
- Günşen İçli, T. (2009). *Çocuk Suç ve Sokak*. Ankara: T.C. Başbakanlık, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Hayat Vakfı Şubeler. <https://hayatvakfi.org.tr/subeler/> [12 Temmuz 2018].
- Hayat Vakfı Yönergeler. Erişim adresi: <https://hayatvakfi.org.tr/kurumsal/mevzuat/yonerge/> [10 Temmuz 2018].
- Hayat Vakfı, (2014). Çocuklar Sokakta Solmasın Proje Özeti.
- Hayat Vakfı, (2016). Hayat Bağımlılık Kabul Etmez Sonuç Raporu.
- Hedef Kitlesine Göre Vakıflar (2017). Erişim adresi: [https://www.vgm.gov.tr/Documents/YEN%C4%B0%20VAKIFLAR2018/YEN%C4%B0%20VAKIFLARIN%20HEDEF%20K%C4%B0TLES%C4%B0NE%20G%C3%96RE%20DA%C4%9EILIMI%20\(2017\).pdf](https://www.vgm.gov.tr/Documents/YEN%C4%B0%20VAKIFLAR2018/YEN%C4%B0%20VAKIFLARIN%20HEDEF%20K%C4%B0TLES%C4%B0NE%20G%C3%96RE%20DA%C4%9EILIMI%20(2017).pdf) [13 Nisan 2019].
- İbni Sina Sağlıkta İnsan Kapasitesi Gelişim Projesi. Erişim adresi: <https://hayatvakfi.org.tr/projeler/ibn-i-sina/> [25 Temmuz 2018].
- İstanbul Büyük Şehir Belediyesi (2007). Sonuç Bildiğesi. O. Polat (Der.), *İstanbul Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli / Teorik Bilgilerle Zenginleştirilmiş Sempozyum Kitabı*. İstanbul Darülaceze Müdürlüğü, İstanbul.

- Karatay, A., Laçın A., Yiğit T. ve Pala H. (2003). Beyoğlu Bölgesinde Yaşayan Aileler ve Sokakta Çalışan Çocuklar. Bilgili A. E. ve Altan İ. (Ed.). *Yoksulluk*, İstanbul: Bilge, 3, 254-269.
- Kars, Ö. (2013). Sosyal Hizmet Örgütlerinde Sosyal Hizmet. H. Acar, Negiz N. ve Akman E. (Der.), *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*, Ankara: Akademi, 348-364.
- Kayhan, N. (2012). Çocuk İşçiliği IPEC Deneyimi Işığında Sanayide Çalışan Çocukların Sorunları. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 187-200.
- Kaypak, Ş. (2012). Devletten Yönetime Değişim Sürecinde Sivil Toplumun Yeni Yüzü. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1): 34-57.
- Keyman, F. (2005). Kamusal Alan, Sivil Toplum ve Demokrasi, L. Sunar (Der.). *Sivil Toplum ve Demokrasi*, İstanbul: Kaknüs, 99-122.
- Kömürcü, B. ve Avşar Negiz, N. (2016). Kentsel Bir Sorun Alanı Olarak Sokakta Çalışan-Çalıştırılan Çocuklar (Isparta örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3): 971-994.
- Kulca, Y. A. ve Korkmazlar Ü. (2003). Yoksulluk ve Sokak Çocukları. A.E. Bilgili ve İ. Altan (Der.), *Yoksulluk*, İstanbul: Bilge, 3, 272-277.
- Kutluer, İ. (2003). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1.bs., C.28). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Küntay, E. (2017). Dezavantajlı Çocuklar: İstanbul'un Yoksul ve Yoksun Çocukluk Halleri. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11(24): 249-262.
- Lalor, K. (1999). Street Children: A Comparative Perspective. *Child Abuse and Neglect*, 23(8): 759-770.
- Le Roux, J. & Smith, C.S. (1998). Causes and characteristics of the street child phenomenon: a global perspective. *Adolescence*, 33(131), 683-688.
- Mardin, Ş. (1991). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim.
- Metin, O. (2011). Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (1): 179-200.

- Mutlu, O. (2006). ‘Söylem düşkünü’ olarak sokakta yaşayan çocuklar. Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Müderrişoğlu, S. (2010). Psikolojik Gelişim, Yoksulluk ve Hak-Temelli Yaklaşım: STK Uygulamalarında İlkelerden Yönteme Doğru. P. Uyan Semerci (Der.), *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 93-128.
- Neziroğlu, İ. (1997). Askeri Müdahaleler ve Birey Özürlü Sivil Toplum Örgütleri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(18): 303-308.
- Oktay, E. ve Pekküçükşen, Ş. (2009). Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesinin Bir Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları: Türkiye için Kısa Bir Değerlendirme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi iiBF Dergisi*, (16): 172-186.
- Okumuş, E. (2009). Sokak Çocuklarının Sosyolojisi: Diyarbakır Örneği. *Dini Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (1): 10-37.
- Onbaşı, F. (2005). *Sivil Toplum*. İstanbul: L&M.
- Özan, M., Polat, H. ve Şener G. (2015). Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Rolü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (1): 59-70.
- Özel, İ. (2011). Sokak çocukları ve din. Doktora tezi. Ondokuzmayıs Üniversitesi, Samsun.
- Özel, İ. (2012). Aile ve Din İlişkisi Açısından Sokak Çocukları. *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (32): 177-215.
- Öztufan, N. M. (2007). Sivil toplum kuruluşlarının misyonlarını gerçekleştirmede insan kaynaklarının rolünün gönüllü yönetimi yaklaşımları bağlamında incelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Özyurt, C. (2013). Çocuk Sosyolojisi. K. Canatan ve E. Yıldırım (Der.), *Aile Sosyolojisi: Bir Giriş Denemesi*, İstanbul: Açılım, 155-181.
- Polat, O. (2008). Türkiye’de Çocuk Haklarının Durumu. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(2): 149–157.
- Rayfman, P. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşları*. (İ. Yergüz Çev.), İstanbul: İletişim.

Sağlık Etütleri Merkezi. Erişim adresi: <https://hayatvakfi.org.tr/merkezler/setim/> [27 Temmuz 2018].

Sancaklı, S. (2006). Hz. Peygamber'in Çocuklara Verdiği Değer Bağlamında Sokak Çocukları Sorununa Genel Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (21): 1-32.

Sarıbay, A. Y. (1994). *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*. İstanbul: İletişim.

Savran, G. A. (2013). *Sivil Toplum ve Ötesi*. İstanbul: Belge.

Serdar, M. ve Şener, S. (2015). Sokak Çocukları Problemi ve Bu Probleme Yönelik Uygulanan Politikalar (Türkiye- Hindistan Örneği). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (45): 104-116.

Sezer, Ö. ve Ender, Ö. (2012). Sosyal Belediyecilik Bağlamında Yerel Hizmetlere Gönüllü Katılımın İncelenmesi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (12): 255-279.

Sokak Çocuklarını Koruma Çocuklar Geleceğimizdir Derneği. Erişim adresi: www.cocuklargelecegimizdir.com [10 Temmuz 2018].

Sokakta Yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar. https://www.unicef.org/turkey/dn_2006/_cp43.html [15 Mart 2018].

Sokaktalar projesi. Erişim adresi: <http://www.tscvakfi.org.tr/portfolio/sokaktalar/> [5 Temmuz 2018].

Sula, H. (2011). Toplum Yetimleri: Sokak Çocukları. Ö. Menekşe (Der.), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Sunar L. (2003). Yoksulluğun Önlenmesinde Sivil Toplumun Rolü ve Gönül Kuşağı Derneği. A. E. Bilgili ve İ. Altan (Ed.), *Yoksulluk*, İstanbul: Bilge, 3, 132-149.

Sunar L. (2018). *Türkiye'de İslami STK'lerin Kurumsal Yapı ve Faaliyetlerinin Dönüşümü*. İstanbul: İlke.

Şen, H. (2017). Sokakta çalışan çocukların sosyal destek algısının depresyon ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisi: Hayat Vakfı örnekleme (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.

- Şentürk, M. (2014). Social Welfare Practices Of The State And NGO in Turkey: New Trends and Necessities. *Turkish Journal of Sociology*, 3(28): 309-319.
- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türlük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, XXIX, 387-401.
- Taşçı, F. (2017). Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının sosyal politikaları: var mı gerçekten ve nasıl?. F. Taşçı (Ed.), *Türkiye’de Sosyal Politika Aktörleri*, Ankara: Nobel, 117-142.
- Thompson, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Ankara: Dipnot.
- Toksöz, F. (2007). Katılım ve Sivil Toplum Gelişimi Üzerine Bazı Düşünceler. *Sivil Toplum Dergisi*, 5(17-18): 204-206.
- Tor, H. (2011). Suça Sürüklenen ve Mağdur Çocuklar. S. Hançerli, B. Sevinç, C. Gürer, M. C. Öner (Der.), *Ankara Sokaklarında Çalışan Çocukların Çalışma Hayatına Katılma Nedenleri ve Karşılaştıkları Risklere İlişkin Görüşleri*, Ankara: Sabev, 145-155.
- Tosun, G. E. (2001). *Demokratikleşme Perspektifinde Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*. İstanbul: Alfa.
- Tosun, G. E. (2005). Türkiye de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engeller, L. Sunar (Der.). *Sivil Toplum ve Demokrasi*, İstanbul: Kaknüs, 123-143.
- Türkiye Sokak Çocukları Vakfı. Erişim adresi: www.tscvakfi.org [5 Temmuz 2018].
- Türkiye’de Faal Dernek Sayısı (2019). Erişim adresi: <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari> [13 Nisan 2019].
- Uğur, S. (2013). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri*. Bursa: Ekin.
- Uluç, V. (2013). Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1): 399-418.
- Uluslararası Sağlık Öğrencileri Akademisi. Erişim adresi: hayatvakfi.org.tr/projeler/usap/ (25 Temmuz 2018).

Umut Çocukları Derneği. Erişim adresi: www.umutcocuklari.org [9 Temmuz 2018].

Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (2018). Erişim adresi: [https://www.vgm.gov.tr/Documents/YEN%C4%B0%20VAKIFLAR2018/VAKIFLARIN%20T%C3%9CRLER%C4%B0NE%20G%C3%96RE%20DA%20YIL%20\(1980-17.07.2018\).pdf](https://www.vgm.gov.tr/Documents/YEN%C4%B0%20VAKIFLAR2018/VAKIFLARIN%20T%C3%9CRLER%C4%B0NE%20G%C3%96RE%20DA%20YIL%20(1980-17.07.2018).pdf) [13 Nisan 2019].

Vakıf Senedi. Erişim adresi: <https://hayatvakfi.org.tr/kurumsal/mevzuat/vakif-senedi/> [10 Temmuz 2018].

Volpi, E. (2002). Street Children Promising Practikes and Approaches. Washigton: WBI Working Papers.

Yeğen, Keyman, Tol ve Çalışkan, (2010). Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü. İstanbul: Yada (Yaşama Dair Vakıf Yayınları).

Yeni Vakıfların Yıllara Göre Dağılımı (2018). Erişim adresi: [https://www.vgm.gov.tr/Documents/YEN%C4%B0%20VAKIFLAR2018/YEN%C4%B0%20VAKIFLARIN%20YIL%20BAZINDA%20DA%20YIL%20\(1980-17.07.2018\).pdf](https://www.vgm.gov.tr/Documents/YEN%C4%B0%20VAKIFLAR2018/YEN%C4%B0%20VAKIFLARIN%20YIL%20BAZINDA%20DA%20YIL%20(1980-17.07.2018).pdf) [13 Nisan 2019].

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin.

Yıldırım, İ. (2004). Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim. Ankara: Seçkin.

Yıldız Ö. ve Adaş E. (2006a). Sokak Çocukları Sorunu ile Mücadelede Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü. *Sivil Toplum Dergisi*, 4(16): 21-32.

Yıldız Ö. ve Adaş E. (2006b). Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuk Sempozyumu. *Sivil Toplum Dergisi*, 4 (16): 149-150.

Yıldız, B. (2006). Neoliberalizm, Sosyal Devlet ve Türkiye’de Vakıflar. *Sivil Toplum Dergisi*, 4(15): 15-23.

Yıllara Göre Dernek Sayılarındaki Değişim (2019). Erişim adresi: [https://www.vgm.gov.tr/Documents/YEN%C4%B0%20VAKIFLAR2018/VAKIFLARIN%20T%C3%9CRLER%C4%B0NE%20G%C3%96RE%20DA%20YIL%20\(1980-17.07.2018\).pdf](https://www.vgm.gov.tr/Documents/YEN%C4%B0%20VAKIFLAR2018/VAKIFLARIN%20T%C3%9CRLER%C4%B0NE%20G%C3%96RE%20DA%20YIL%20(1980-17.07.2018).pdf) [13 Nisan 2019].

- Yılmaz, A. (1997). Sivil oplum, Demokrasi ve Türkiye. *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(18): 86-97.
- Yılmaz, M. (1997). Sivil Toplumun Kısa Tarihi ve Bazı Meseleleri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(18), 368-372.
- Yolcuoğlu, G. (2014). *Bireylerle, Ailelerle, Gruplarla ve Toplumla Sosyal Hizmet*. İstanbul: Nar.
- Yolcuoğlu, G. (2015). *Türkiye’de Tüm Çocuklarımızı İyi Yetiştirebilmek*. İstanbul: Nar.
- Yumuşak, İ. e Altun, H. (2016). Türkiye’deki STK’lerin Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yardımları ve Sosyo-Ekonomik Etkileri: Sadaka Taşı Derneği. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, XI(2): 207-233.
- Yurttagüler, L. (2010). Yoksullukla Mücadelede STK’ların Rolü: Hizmet Verme ve Sosyal Hak Anlayışı Arasındaki Gerilim. P. Uyan Semerci (Der.), *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 71-92.
- Zaim, S. (1997). Türkiye’deki Gönüllü Kuruluşların Son Yirmibeş Yıldaki Gelişme Seyri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(18): 296-302.
- Zarezadeh T. (2013). Investigating the Statusof The Treet Childeren: Challenges and Opportunities. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, (84): 1431-1436.
- Zastrow, C. (2014). *Sosyal Hizmete Giriş*. (A. Aykara, A. Beyazova, B. Y.Çakar, Ç. Karaca, D.B. Çiftçi, E. Yıldırım, E. Bahşi, G. Albayrak, H. Özen, M. S. Birdal, S. Yağcıoğlu, S. Kurukafa, V. Yılmaz, Çev.). Ankara: Nika.